NİHAYET

SAYI 77 | MAYIS 2021 | FİYATI 17 TL | KKTC 22 TL | AVRUPA 10€

9 772149 036004

DOSYA

Hani Dünya Tatlısı

Şekerleme, Şerbet, Baklava

Benin Bronzlarının Dönüşü
Mehmet Kökrek

Şerbetim Cânım
Fatih Ergin

Ayaküstü Tatlı Durakları
Salih Seçkin Sevinç

Osmanlı'da Çocuk Musikisi
Gönül Paçacı Tunçay

ANTALYA, BODRUM VE DALAMAN'DAN

YURT DIŞI DİREKT UÇUŞLARIMIZ BAŞLADI

ANTALYA LONDRA (STANSTED), TEL AVİV, SOFYA, ÜSKÜP, SARAYBOSNA, PRAG, KÖLN, BIRMINGHAM, HAMBURG, HANNOVER, BREMEN, BEYRUT, BRÜKSEL, ZÜRİH, STUTTGART, AMSTERDAM, SÜLEYMANİYE

BODRUM SARAYBOSNA, PRİŞTİNE, LONDRA (STANSTED), BEYRUT, AMSTERDAM, ÜSKÜP

DALAMAN LONDRA (STANSTED), KİEV, ODESSA, BIRMINGHAM, BEYRUT, AMSTERDAM

ANADOLUJET

A TRADEMARK OF TURKISH AIRLINES

anadolujet.com

HANİ DÜNYA TATLISI

ŞEKERLEME, ŞERBET, BAKLAVA

Proust'un benzersiz *Kayıp Zamanın İzinde* eserinde her şeyi başlatan, bir kış günü, annesinin getirdiği ıhlamur çayına batırdığı madlen kekti. Bu tek atımlık keki ağzına attığı andan itibaren, içini kaplayan sevinç ve huzuru fark eder yazar. Bu mutluluğun sebebini düşünürken, geçmişteki deneyimlerin bıraktığı izlerin sarmalına düşüverir. Çocukluğu, halasının evindeki anıları, o bölgedeki manzaralar, bahçeler, evler peşi sıra belleğinden sökün eder. Tatlının, çoğu kez çocuklukla ve belki bu yüzden de mutlulukla bir ilgisi vardır.

Tatlının, yemekler içinde sanata en çok benzeyeni olduğunu söyleyebiliriz: Doyurmak gibi belli pratik bir amacı yoktur onun. Hemen her zaman çekici bir formu vardır. Bellekte iz bırakma gücü yüksektir.

Tatlı sanata benzediği gibi, sanatta da yer tutmuş. Bakın, Edirneli Nazmi, baklavaya yazdığı bir şiirde şöyle demiş:

Gün gibi her gün nazardan eksik olmasa dürüst
Meclisi her gâh devr itse müdevver baklavâ

Yani baklava hep gözümün önünde bulunsaydı, her fırsatta önümüze gelseydi diyor Nazmi.

O kadar da değil. Ama Nazmi'nin övgüsünü, biraz vezne, biraz kafiyeye borçlu olduğunu, nihayetinde "edebiyat yaptığını" söyleyebiliriz. Ama şiir, milletçe tatlı sevgimizin bir tür itirafı gibi de. Doğu'dan Batı'ya doğru yaptığımız uzun yolculukta, geçtiğimiz yerlerden tatlıları da yeme içme kültürümüze ekleyerek geçmişiz. Bugün geldiğimiz noktada, mutfağımızdaki tatlılar, şekerlemeler uzun bir liste oluşturuyor.

Bu sayımızdaki dosyamız, tatlılar hakkında sevimli bir toplamı bir araya getiriyor olsa da, şeker hakkında son yıllarda oluşan eleştirel bakışı da es geçmiş değil. Bugünkü şeker çoktandır klasik şiirin sükkeri, şekkeri, kandı değil. İşlenmiş şekere yönelik giderek büyüyen bir eleştirel literatür var. Bu literatür henüz sınırlı sayıda kesimin gündeminde olsa da, yaygınlaşma eğiliminde. Dosyamızda bu bakışı yansıtan yazılar ve tanıklıklar da yer alıyor.

İyi okumalar.

Ahmet Murat

BAYRAMINIZI TEBRİK EDER, MUTLULUK VE HUZUR DOLU GÜNLER DİLERİZ.

Dosya /

HANİ DÜNYA TATLISI
Şekerleme, Şerbet, Baklava

İçindekiler

20

Acıyı Bal Eylemek Yahut Tarihte Şekerler ve Tatlılar

ABDULLAH UĞUR

30

Valizimin İçindeki Tatlılar

SÜMEYYE AÇIKGÖZ

38

Rafine Şekere Veda

SERRA ÖZEL

42

Neden Tatlı Yemiyorum?

MERVE AKBAŞ

NİHAYET | YIL:6 | SAYI:77

İmtiyaz Sahibi
Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş adına
Mustafa Albayrak

Ahmet Murat Özel
Genel Yayın Yönetmeni

Kübra Kuruali Yaşar
Yazı İşleri Şefi

Merve Akbaş
Ümit Aksoy
Editör

Dilara Yabul İşleyen
Yazı İşleri

Saliha Şişman
Son Okuma

Burhan İstenci
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Harun Tan
Kreatif Direktör

Simurg Interdisciplinary Studio
Tasarım

Metin Taha Yılmaz
Tasarım Uygulama

S. Burak Manav
Sosyal Medya

Abdullah Hanönü
Reklam Genel Müdürü

Ziya Kadam
Reklam Genel Müdür Yardımcısı

Reklam
0212 467 67 17

Özcan Ural
Satın alma ve Baskı Müdürü

Baskı

10 **Gönül Paçacı Tunçay** Osmanlı'da Çocuk Musikisi

14 **İsmail Uslu** Meyve Aromalı Bir Vaha: Kahve

18 **Mustafa Olgun** Rastlaşmalar / Patani

46 **Ümit Aksoy** Neşeyle Keder Arasında Pişivermek

64 **Yıldız Kulkul** Ubuntu

84 **Yunus Emre Tozal** Üç Ramazan Fotoğrafı

98 **Zeynep Özel** Zibunnisa Begüm

102 **Serap Yaşar** "Çift Başlı Kartal"ın Simgesel Anlamı

108 **Ahmed Fatih Andı** Freud Dizisinde Modern Psike ve Büyübozumu

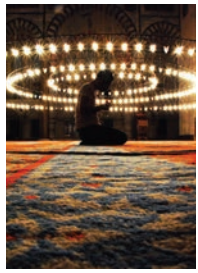
114 **Sadık Şanlı** Formula 1: Hayatta Kalmak İçin Sür

04

Wagner, Nietzsche ve Mehmet Genç

MUSTAFA ÖZEL

54

Süleymaniye'yi Seyredememek

AHMET MURAT

58

Taşta Parçalanan İmgeler

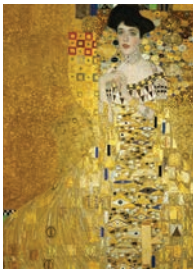
CİHAN AKTAŞ

68

Arka Bahçedeki Mezarlık

ÖZGEN FELEK

78

Dikensiz Gül Vaadinin Vaat Ettikleri

MEHMET ALİ AKYURT

92

Sabahattin Ali Külliyatına İlaveler

NECATİ TONGA

Birlikte Dağıtım A.Ş.
0212 467 67 17
www.birlikte.com.tr
abone@nihayet.com
Abone-Satış-Dağıtım

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mahallesi 29 Ekim Caddesi İhlas Plaza No.11 A/41
34197 Yenibosna / Bahçelievler / İstanbul
Basım

Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş. Samandıra - İstanbul
0216 585 90 00
www.turkuvazmatbaacilik.com
Kurumsal Dağıtım

Maltepe Mah. Fetih Cad. No: 6
Topkapı - Zeytinburnu, İstanbul
0212 467 65 07
www.nihayet.com
iletisim@nihayet.com
İletişim - Yönetim Yeri

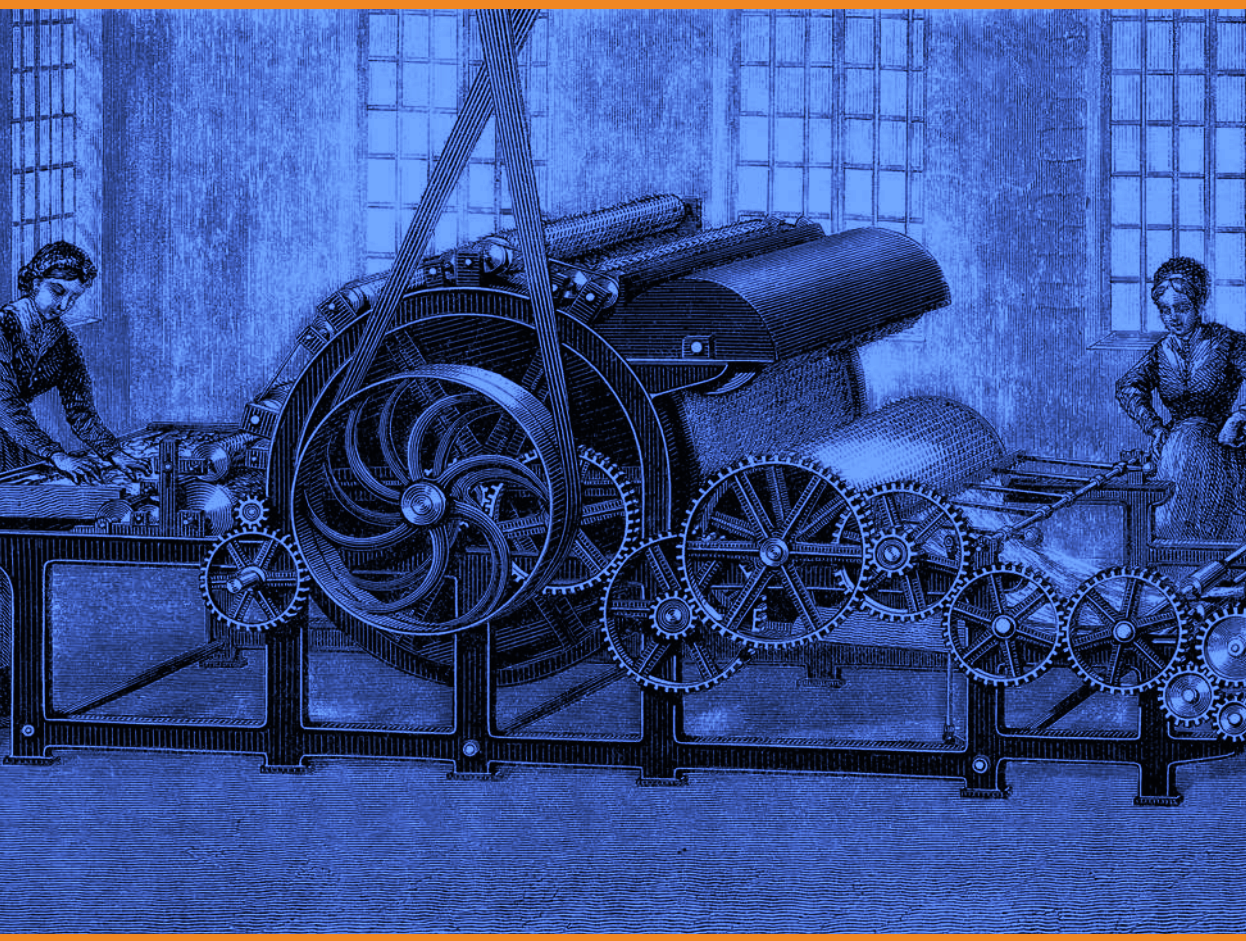
Her hakkı mahfuzdur. Dergideki yazı, fotoğraf ve diğer görsellerin izin alınmadan veya kaynak gösterilmeden her türlü ortamda çoğaltılması yasaktır.

albayrak Medya

Ekonomide Adalet ve Şeref

Wagner, Nietzsche ve Mehmet Genç

Mustafa Özel

Adalet (eşitlik?) ve dengeye çok büyük bir önem veren Osmanlı iktisat sisteminin üç temel ilkeye dayandığını belirten Mehmet Genç, bunları şöyle sıralıyor: İaşe, Gelenekçilik ve Fiskalizm.

Mehmet Genç'in gösterişsiz ilim hayatına yön veren büyük sorulardan biri, Wagner'in müziğine benzettiği Osmanlı kurumlarının ortaya çıkış, yükseliş ve geri çekilişleriydi. Tıpkı, Bizans'tan sonra dünya tarihindeki en uzun ömürlü devleti ayakta tutan topyekûn Osmanlı toplum ve iktisat sistemi gibi. O sistemin de düşüşü, yükselişinden ("geri çekilişi, genişlemesinden") daha muhteşemdi. Bizans yaklaşık bin yıl, Osmanlı ise onun üçte ikisi kadar yaşamış; lâkin Bizans'ın karşısına hiçbir zaman sanayileşmiş Avrupa kadar güçlü bir rakip çıkmamıştı. Sanayileşmenin dünya tarihinin emsalsiz gelişmelerinden biri olduğunu hesaba katarsak, Osmanlıların iki yüzyılı aşan "direnişleri" destansıdır. O sistemi bu kadar uzun zaman ayakta tutan dinamikler ve ilkeler nelerdi?

Adalet (eşitlik?) ve dengeye çok büyük bir önem veren Osmanlı iktisat sisteminin üç temel ilkeye dayandığını belirten Mehmet Genç, bunları şöyle sıralıyor: İaşe, Gelenekçilik ve Fiskalizm. Basitleştirirsek: 1. Herkesin karnı doysun. 2. Eski köye yeni âdet gelmesin. 3. Devlet ayağını yorganına göre uzatsın. İaşe ilkesi iktisadi faaliyete tüketici açısından bakmaktır. Buna göre, iktisadi faaliyetin temel amacı kâr elde etmek değil, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Dolayısıyla, üretilen mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar *bol, kaliteli ve ucuz* olması, yani piyasada mal arzının mümkün olan en yüksek düzeyde tutulması hedeftir. ... Bu ilkeyi geçerli kılabilmek üzere, Osmanlı devleti ekonomide mal arzını bollaştırmak, kalitesini yükseltmek ve fiyatını düşük tutmak için üretim ve ticaret üzerinde sıkı şekilde yürütülen bir müdahaleciliği benimsemişti. Köylerde tarımla uğraşanların topraksız kalmaması, şehir esnafının ise birbirinin dükkânını kapmaması esastı. "(Köylerde) Aile işletmelerinin parçalanarak küçülmesini veya yeni arazi ilavesi ile büyük çiftliklere dönüşmesini önlemek üzere Devlet, ziraî toprakların mülkiyet hakkını fertlere bırakmaz, kendi elinde muhafaza ederdi. ... (Şehir ve kasabalarda ise) Üretim ile tüketim arasındaki dengeyi korumak üzere Devlet, her mal ve hizmeti üretmek üzere ayrı loncalar halinde örgütlediği esnafı, belli ortalama büyüklükleri aşmayacak kapasitedeki dükkânlara sahip ustalardan oluşan, *eşitlikçi bir cemaat halinde* faaliyet göstermelerini sağlayacak şekilde bir düzenlemeye tâbi tutardı."[1]

Ülgener, Mardin ve İnalcık'ın sorularını Mehmet Genç de tarihçilik mesleğine hazırlanırken kendine sormuştu: Osmanlılar "ne düşünmüş, ne yapmış yahut yapmamışlardı da modern iktisadi büyümenin dışında kalmışlardı?"

Önce eşitlik ve denge

Gelenekçilik, sosyal ve iktisadi ilişkilerde yavaş yavaş oluşan dengeleri, eğilimleri mümkün olduğu ölçüde muhafaza etme, değişme eğilimlerini engelleme ve herhangi bir değişme ortaya çıktığı takdirde, tekrar eski dengeye dönmek üzere değişmeyi ortadan kaldırma iradesini hâkim kılmaktı. Bu hususta korunacak ilk denge, üretim ile tüketim arasındaki dengeydi. Tüketimi artıracak nitelikteki her değişme eğilimi bertaraf edilmeliydi. Bu durum eşitlik ve dengeyi sağlıyor, verimliliği ise muhtemelen olumsuz etkiliyordu. Sabri Ülgener'e göre, 15 ve 16. asırlarda, İran içlerinden güneydoğu ve orta Anadolu'nun kervan yollarına kadar uzanan geniş bir saha üstünde ve hem de en ileri anlamda bir "ticaret kapitalizmi" mevcut iken, bu kapitalizmin üretimi kamçılayamaması ve (Avrupa'dakine benzer) bir sanayi kapitalizmine dönüşememesi başlıca iki sebepten kaynaklanıyordu: 1. Rantabilitede geri kalış; 2. Sermaye ortaklığında ve teşkilatında gerileyiş. Şerif Mardin de bu görüşü paylaşıyor ve "Osmanlı devlet adamlarının uzun zaman yapamadıkları fikrî atlama, harbe dayanan bir iktisadiyat konseptinden vazgeçip verimlilik esasına dayanan yeni bir iktisadî anlayışa geçmemiş olmalarıdır" diyordu.[2] Her iki düşünür de dolayısıyla gelenekçilik kavramının Osmanlı sistemindeki ağırlığını dile getiriyor, fakat Mehmet Genç'in eşitlik ve denge vurgusuna karşılık, onlar Avrupa ile rekabette geri kalışa dikkat çekiyordular.

HALİL İNALCIK'IN TESPİTLERİ DE MEHMET GENÇ İLE AYNI YÖNDEYDİ: TIPKI MEMLÜKLAR GİBİ, OSMANLILAR DA ŞEHİRLERDE GELENEKSEL LONCA YAPISINI MUHAFAZA ETMEYE ÇALIŞIYORDULAR.

Osmanlı iktisat düzeninin üçüncü ilkesi Fiskalizm idi: Devlet hazinesinin gelirlerini azamiye çıkarmak, giderlerini ise asgariye indirmek. Fakat giderlerin hızlandığı, ekonomideyse teknolojik yenilenmelerin (dolayısıyla verimlilik artışının) olmadığı dönemlerde, artan giderleri daha yüksek vergilerle dengelemek ortaya büyük meseleler çıkarıyordu. İaşe ve gelenekçilik ilkelerinden ötürü parasal ilişkiler, yani ticaret ve mübadele alanı sınırlıydı. Bu sınırlar gevşetilip parasal çatkının güçlenmesine imkân verildikçe, "toplum içinde ticaret ile uğraşanlar güçlenecek, büyüyecek ve zenginleşecekti. Böyle bir zümrenin doğması, sosyal/siyasal dengeyi sarsabileceği için arzuya şâyan değildi."[3]

Halil İnalcık'ın tespitleri de Mehmet Genç ile aynı yöndeydi: Tıpkı Memlüklar gibi, Osmanlılar da şehirlerde geleneksel lonca yapısını muhafaza etmeye çalışıyordular. "Bu tutucu siyaset herhangi bir yeniliğin toplumu kargaşa ve anarşiye sürükleyeceği ve bunun sonucunda devlet hazinesinin gelir kaybına

uğrayacağı fikrinden kaynaklanıyordu. İdarî ve askerî endişeler fiyatlarda ve malların kalitesinde istikrar gerektiriyordu." Peki bu "bol, ucuz ve kaliteli üretim" siyasetinin maliyeti neydi? "Bu muhafazakâr siyaset, ıslahatçı Osmanlı devlet adamlarının Avrupa'nın liberal fikirlerine kucak açtıkları 19. yüzyıla kadar devam etti. Yakın Doğu ekonomisinin lonca sisteminin sınırlamalarından kurtulmasını önleyen ve güçlü bir Osmanlı burjuvazisinin meydana gelmesini engelleyen, işte bu muhafazakârlıktı."[4]

Ülgener, Mardin ve İnalcık'ın sorularını Mehmet Genç de tarihçilik mesleğine hazırlanırken kendine sormuştu: Osmanlılar "ne düşünmüş, ne yapmış yahut yapmamışlardı da modern iktisadi büyümenin dışında kalmışlardı?" Avrupa'da olan bitenin farkına mı varmamışlardı, yoksa "farkına varmış, uğraşmış ama başaramamışlar" mıydı? "Başarısızlığın" kaynağı kendilerinde, sistemlerinde, yoksa başkalarında mıydı? "Yahut bir sorumluluk yoktu da, tarihin ve coğrafyanın ördüğü kaçınılmaz bir zorunluluk mu söz konusu idi?"[5] Tarihçimizin çok önemsediği ve sohbetlerimizde kendilerinden sıkça söz ettiği iki 19. yüzyıl Alman düşünür ve sanat adamı (Wagner ve Nietzsche) ise âdeta Osmanlıların "adaletsiz, sevgisiz ve şerefsiz" bir yeni sistem kurma peşine düşmemiş olmalarının tarihin büyük başarılarından biri olduğunu haykırıyorlardı. Bunların felsefe ve sanatlarını hâlâ yü-

Modern sanayi kapitalizmi işçilerini "makine için buhar gücü"ne dönüştürdü. Modernlik öncesi zanaatlarda çalışma neşeli, yaratıcı bir faaliyet iken, modern fabrikada neşesiz, gayriinsani ve mekanik bir angarya oldu.

celttikleri hâlde sözlerine kulak asmayanlar, bugünkü ekolojik, finansal ve sıhhi küresel krizin müsebbipleridir.

Wagner: Kapitalizm, sevgisiz bencillik dinidir

Wagner son iki yüzyılın belki en büyük sanatçısı, Nietzsche ise en etkili filozoflarından biridir.[6] Gereğince anlaşılmayan yahut düpedüz istismar edilen fikirlerinin 20. yüzyılın totaliter Avrupa rejimlerine dayanak yapılmış olması, daha insani bir dünya arayışı içinde olanların bu kaynaklara uzanmasını güçleştiriyor. Henüz 25 yaşında 1848 devrimine katılıp Bakunin'le beraber Dresden direnişinin elebaşlarından biri olan Wagner, Osmanlı sisteminde gördüğümüz "insanların karnını doyurmayı" temel ilke edinen anlayışın aksine, sermayenin karnını doyurmayı esas alan sanayi kapitalizmine bayrak açıyor ve "ortak mülkiyetin özel mülkiyetin yerini alması gerektiğine" inanıyordu. Osmanlı toprak ve esnaf sistemindeki mülkiyet düzenlemelerini bilmediğinden, doğal olarak ilham kaynağı, "Mülkiyet hırsızlıktır" slo-

WAGNER'DEN BELİRLİ BİR ÖLÇÜDE ETKİLENEN NIETZSCHE, EKONOMİYE "İNSAN KİŞİLİĞİNİN VAR OLDUĞU BİR ORTAM" GÖZÜYLE YAKLAŞIYOR. KAPİTALİZM, BİREYİ ÜRETİYOR AMA KİŞİLİĞİ ÖLDÜRÜYOR.

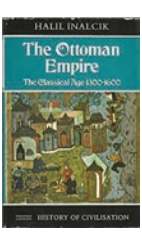

KAPİTALİZMİN BİR BAŞKA LANETİ SOSYAL ATOMLAŞMADIR. KAPİTALİZMİ "BENCİLLİK DİNİ" YÖNETİR.

ganının müellifi ve kendine ilk defa "anarşist" diyen Proudhon olacaktı. Kapitalist bir dünyaya gözlerini açmış dindar Müslümanların bile artık anlamaktan uzak olduğu Wagner'in kapitalizm eleştirisini Julian Young'dan özetleyeyim:

Yunanistan'da Hermes, Roma'da ise Merkür hırsız ve üçkâğıtçıların tanrısıydı. Modern dünyadaysa bu, baştanrı mevkiindedir, "kutsal yüzde beş"in tanrısı. Modern hayat servet kazanımı üzerine kuruludur, emeği değil, servet sahipliğini önemser. Kapitalizm yeni bir kölelik meydana getirdi. Modern sanayi kapitalizmi işçilerini "makine için buhar gücü"ne dönüştürdü. Modernlik öncesi zanaatlarda çalışma neşeli, yaratıcı bir faaliyet iken, modern fabrikada neşesiz, gayriinsani ve mekanik bir angarya oldu. "Tanrımız altın, dinimiz de servet arayışı" olduğundan, modern ahlak kahramanlarımız "borsanın kahramanları"dır. İşçiler sanayi kölelerine dönüşürken, orta sınıflar da kapitalizm için bürokratik "insan kaynakları"na indirgendi. Kapitalist üretim, mutluluğu tüketim olarak benimsetmek zorundadır. Burjuvazi mutluluğu "lüks" olarak anlar, her gün daha fazla eşyanın tüketilmesi. Fakat bir kez asıl arzular tatmin edilmişse gereksiz eşyanın sahipliği giderek daha az zevk doğurur, hatta zamanla can sıkar. Ancak "yapay", imal edilmiş arzuları tatmin edebildiklerinden, burjuvazi "zevkten gebermeye" mahkûmdur. Kapitalizm böylelikle çifte lanete dönüşür: İşçi sınıfı sefildir çünkü kölelik ve yoksunluk içinde yaşar. Burjuva sefildir çünkü sıkıntıdan patlar.

Kapitalizmin bir başka laneti sosyal atomlaşmadır. Kapitalizmi "bencillik dini" yönetir. Bernard Shaw, *Mükemmel Wagnerci*'de (1898) Wagner'in *Das Rheingold* operasının derin bir kapitalizm eleştirisi olduğunu belirtir. Eserin kahramanlarından Alberich'in yeraltı mağarasında çalışan köleler onun sanayi makinesinin "buhar gücü"dür. Alberich dünyaya hükmetme gücünü,

sevgiyi inkâr yeminiyle elde eder. Modernlik bu yüzden sevgisizdir. Modernlik kültürüyle çepeçevre sarıldığımızdan artık gerçek anlamda sevgiden yoksunuz.[7]

Nietzsche: saygısız ve şerefsiz ekonomi

Wagner'den belirli bir ölçüde etkilenen Nietzsche, ekonomiye "insan kişiliğinin var olduğu bir ortam" gözüyle yaklaşıyor. Kapitalizm, bireyi üretiyor ama kişiliği öldürüyor. "Sadece ürünlerin hünerli üreticisi, ürünün nihai yargıcı olmalı ve halk ona ve dürüstlüğüne iman etmelidir. Dolayısıyla, anonim bir iş olmamalıdır." Oysa kapitalizm, üreticinin kişiliksizleşmesi ve üretimin anonimleşmesi demekti. Filozofumuza göre, "Her işte, en azından üründe bilgili bir uzman, ürüne garantör olmalı ve adını ürünün üstüne yazdırmalıdır. Oysa bugün göze çekici gelen ve en düşük maliyeti olan şeyler piyasaya hükmediyor; bunlar da elbet makine işi şeyler... Çalışma hayatında düsturumuz 'Bilenlere daha çok saygı!' olmalıdır."

Rainer Kattel, Nietzsche'nin bugün için kabul edilmek şöyle dursun, artık anlaşılması bile imkânsız olan görüşlerine şöyle açıklık getiriyor: Kitlesel sanayi üretiminin karşılığı kitlesel tüketimdir. Piyasaya yön veren, modadır. Hünerli zanaatkâr bir şey imal ettiği zaman, kendi beceri ve bilgisini gerçekleştirmiş olur; o ve ürettiği şey bir ölçü oluşturur. Yani üretilen şeyde her zaman kişisel bir yan vardır. Makine ise gayrişahsidir, *yapılan işi şerefinden sıyırır*; bireysel güzelliğini yok eder, insaniliğini

ortadan kaldırır. Kişi, yaptığı üründe kendi izini bırakır; kişinin ufku yaptığı işte kendini gösterir, böylece iki kişi arasında *sahici bir diyalog* oluşur. Ayakkabıya okunan dua, müşterinin mukabil duasına yol açar. Basit bir dünyevi alışveriş, cennete açılan bir kapı olur. Oysa makine ve kitlesel üretim devreye girdiğinde, iki insan arasındaki diyalog da son bulur: "Moda, en aşağı ortak paydaya, yani kitle insanına ayarlıdır. Ne yüzü ne sesi vardır bu adamın, sadece *tüketim açlığı* içindedir. Kimse onu görüp işitmez; kitlesel üretimin yarattığı, içinde maneviyatın olmadığı bir çevreye çivilidir. Maneviyatın kendisi, tüketilecek diğer bir ürün hâline gelmiş, *nihilistik* olmuştur." Hepperest gözüken bir hiçperesttir. "Sanayileşmiş emek yeni bir köleliktir. Adaleti bilemez."[8]

Mehmet Genç'in yarım asır önceki sorularını yeni baştan sormanın vakti gelmiştir!

1. Mehmet Genç: *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken, 2013, s. 42-3.
2. Sabri Ülgener: *İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul: Der, 1981, s.133-43. Şerif Mardin: *Makaleler II*, İstanbul: İletişim, 1990, s.45.
3. Mehmet Genç, s. 47.
4. Halil İnalcık: *The Ottoman Empire*, London: Wiedenfield and Nicholson, 1973, s.155.
5. Mehmet Genç, s. 11.
6. Bkz. Peter Watson: *The German Genius*, New York: Harper, 2011, s. 327-40.
7. Julian Young: *The Philosophies of Richard Wagner*, Lanham: Lexington, 2014, s. 3-9.
8. Rainer Kattel: "Justice and Economy from Human, All Too Human to Thus Spake Zarahustra," in Friedrich Nietzsche *(1844-1900): Economy and Society*, ed. J. Backhaus ve W. Drechsler, New York: Springer, 2006, s. 209-228.

Mustafa Özel

Akademisyen, Yazar

BİSAV'ın kurucularından. Son zamanlarda romanlar üzerinden iktisat okumaları yapıyor.

OSMANLI'DA ÇOCUK MUSİKİSİ

BEŞİKTEN MEKTEBE, MEKTEPTEN SEFERE…

GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY

İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi (OMAR), Osmanlı çocuk musikisi üzerine uzun süredir çalıştığı bir araştırmayı kitaplaştırdı: *Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere… Geç Dönem Osmanlı Çocuk Musikisi.* Seçilen eserler OMAR'ın Türk Müziği İcra Heyeti tarafından seslendirilerek kitaba ses dosyası ve plak olarak eklendi. OMAR Müdürü Gönül Paçacı Tunçay ile, merkezin web sayfasında tanıtım videosunun yayınlandığı 23 Nisan günü, projeyi ve Osmanlı'dan günümüze ulaşan çocuk musikisini konuştuk.

Söyleşi Kübra Kuruali Yaşar **Fotoğraf** Sedat Özkömeç

***Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere… Geç Dönem Osmanlı Çocuk musikisi* projenizle sadece bir çocuk repertuarına değil, Osmanlı'nın farklı dönemlerindeki toplumsal ve kültürel birçok olaya da şahit oluyoruz. Osmanlı'da çocuk musikisi bu dönemlerden nasıl etkileniyor, ne gibi değişimler geçiriyor?**

Hem toplumun farklı katmanlarında değişik karşılıkları var hem de zamanla, yaşanan olaylarla bağlantılı bir konu ve bir anlamda, çok homojen bir dönemden söz etmiyoruz, tarihimizin en zor dönemeçlerinden biriyle karşılaştığımız bir zaman aralığı bu. Bu çalışmada toplumun değişimini ve en çok da değişimin çocuklara yansıyan tarafını görmek mümkün. Seslendirilen eserlerde Osmanlı'nın geç döneminin, savaş yıllarının baskın olduğunu söyleyebiliriz ama zihinsel göndermeleri açısından çok daha öncesi de mevcut. Örneğin *Sivastopol Marşı* var; bestecisi Dede Efendi'nin torunu Rıfat Bey'dir. Bu marş, Kırım Savaşı yıllarında yapılmış ve söylenmiş. Bizim seslendirdiğimiz nota Rıfat Bey hayattayken yazılmış. Ama bildiğimiz şekilde değil, İstanbul'da yaşayan Rum azınlığın kullandığı bir notayla. Yani Bizans notası ve Yunan harfleri ile yazılan Karamanlıca Türkçesiyle. Biz bu marşı 1856 baskısı İstanbul'da çıkmış olan bir müzik eserinden dönüştürdük. O tarihte Rıfat Bey de hayatta olduğu için eserin en orjinal hâlidir. Bunun gibi pek çok eserin farklı versiyonları da var. Melodiler değişerek anonimleşiyor, varyantları oluşuyor. Bu albüme almadık ama bunu Çanakkale Türküsü'nde de görmüştüm. Marşlar, şarkılar; insanlar gündelik hayatlarını sürdürürken bulundukları yere, coğrafyaya, iş alanına, sosyal hayata, aile ilişkilerine bağlı olarak farklı yerlerden farklı şekillerde geliyor. Zaten müzik, notaya dökülüp eğitim malzemesi olduktan sonra başka bir şey olmaya başlıyor. Bizim bugün anladığımız çocuk müziği, eğitim müziği bu başkalaşmış hâldir.

Dönemin çocuklara nasıl yansıdığını kitapta yer alan makalelerde etraflıca görüyoruz. Biraz bahsedebilir misiniz?

Kitapta üç tane makale var: Birisi benim eserler özelinde yazdığım genel bir makale, ikincisi Selma Hacıosmanoğlu'nun

yazdığı Osmanlı'da çocuk müziğinin yeri ve başka alanlarla ilişkisi üzerine bir makale ve üçüncüsü de Enis Tombul'un çalıştığımız eserleri edebiyat ve pedagoji açısından değerlendirdiği bir makale… Ayrıca bu vesileyle her işimizi içeride halledebildiğimiz OMAR'ı ve Türk Müziği İcra Heyeti'ni de anmış olalım. Çok iyi sanatçılarımız var, hepsi Osmanlıca okuyor, nota çevirileri yapıyor. Bu eserlerin notaları bilgisayarda yeniden yazıldı. Videoyu da kanuni arkadaşımız Caner Can hazırladı.

Biz bugünden bakıp bazı eserlere çocuk müziği diyoruz ama o gün o gözle bakılmıyordu. Mesela "Ya ilahi, başlayalım bismillah ile" diye başlayan Zekai Dede'nin ilahisiyle çocuk ata bindiriliyor, Amin Alayı ile mektebe yollanıyordu. Hayatın içinde biriken pek çok şeyden aslında çocuklara düşen hisseydi o. Sadece orada kaldığını da söyleyemeyiz. Okul müziği deyince, onun içine zaman içinde eğitimdeki yenileşme de giriyor, tevhid-i tedrisat da giriyor, Batı müziği-Türk müziği meselesi de giriyor. Çocuk müziği diye baktığımızda Osmanlılık, millet olma, var olma, hayatta kalma, bunların hepsi çocuklara ve gençlere yüklenen mesajlar ve müzik de bunun için çok önemli bir araç. Direkt hafızaya hitap eden bir şey olduğu için çok önemli bir rol oynamış. Bebeklikten başlayarak nesilleri aslında müzikle biçimlendirmedir bu, bir bakıma.

OMAR bu araştırmayla aynı zamanda çok boyutlu bir kültür tarihi çalışması da ortaya koymuş oldu. Repertuarınızı oluştururken bu sonuca ulaşmak için öncelediğiniz eserler var mıydı? Hangi eserin çalışmaya dâhil edileceğini nasıl belirlediniz?

Ciddi bir repertuar var. Bunun geç farkına varsak da beni asıl tetikleyen şey bunların bize neden intikal etmediği kısmıydı. Aslında bu bir hafıza problemidir. Niye biz ninelerimizin, onların büyüklerinin söylediği ninnileri, marşları, çocuk şarkılarını bilmiyoruz. Gerçekten büyük oranda bizim kuşaklardan itibaren bu aktarım kalmadı. *Sabah Sesleri* diye bir şarkı var. Bir İstanbul sokağını vapur sesinden sütçüye kadar anlatıyor: "Gazeteci geldi, Tanin, Tasvir, Sabah, İkdam. Gazeteci, yok mu Peyam?" diye… Çocuğun yatağından kalktığı andan itibaren kulağına gelen seslerle bir gününe şahit oluyoruz. Bu şarkı beni çok etkiledi, bir toplantıda bahsetmiştim. Yönetim Kurulumuzda Siyasal Bilgiler'in dekanı olan hocamız da var. O, geçen sene televizyonda bir yemek programındaki bir konuşmada duymuş, sunucu Ada'da büyükannesinden duyduğu bir tekerlemeyi söyleyerek, bu sözler kulaklarımda diye anlatmaya başlamış. Anlıyoruz

ki aslında bilincimizin biraz gerisinde bunlar duruyor.

Sizin çocukluğunuzdan hatırladığınız bir şarkı var mı?

Ben annemden "Neşelenin, sevinin, ilk bahar yine geldi" şarkısını dinlediğimi hatırlıyorum. Anadolu Destancı türküsü var mesela, çok tanıdık, anonim. Gençliğe, çocuğa ve entelektüellere sunmak için bir tasnif gerekiyordu tabii. Bu seçkiyi yaparken beni ilgilendiren kısmı makamsal müziğimizin usullerini, melodik kalıplarını yansıtıyor olmasıydı. Ama mukayese için aynı şiirlerin farklı versiyonlarını da koyduk. Tevfik Fikret'in *Papatya* şiiri var mesela. Onu Batı formatında, ses aralıkları geniş bir şekilde Zeki Üngör bestelemiş. Aynı şiiri bir çocuk şarkısı olarak Gomidas da bestelemiş. Bu farklı versiyonlarda müziğin aktığı kanalları, bestecilerin yaklaşımlarını da görüyoruz. Pek çok şeyin bir arada olduğu bu toplamdan, bizim işitsel zenginliğimiz de anlaşılıyor. Muallim Kazım Uz'un *Terakki Şarkısı* var. Kazım Uz, Zekai Dede'nin öğrencisi, Saadettin Kaynak'ın da hocasıdır. *Terakki Şarkısı*'nı ferahnak-eviç makamında yapmış. Okul için yapılmış, ciddi makamlar kullanılmış ezgiler var. Zirgüleli hicaz makamında sözleri Kazım Karabekir'in olan *Akşam Duası* diye bir şarkı var. Bütün bunlar aslında hepsinin tek tek bile çalışılabileceğini

gösteriyor. Biz altını kolayca çizebileceğimiz en estetik, en geniş yelpazeye yayılan örneklerini koyduk. Seçtiğimiz 53 eseri üç gruba ayırdık: Ninniler ve ilk çocukluk dönemi, okullar için yapılmış mektep marşları ve vatan, sefer türküleri.

Birçok mektebin kendine ait şarkısının olması da bugünden bakınca bize çok ilginç geliyor.

Mesela Adile Sultan Kandilli İnas Mektebi'nin ilk öğrencilerinden, Cemil Meriç'in hanımı olan Fevziye Hanım'ın söylediği okul marşı, kızı Ümit Hanım'ın kulağında kalmış. Notası yok, Ümit Hanım bize söyledi, biz notaya aldık. Böyle çok güzel hikâyeleri var bu şarkıların. Az evvel bahsettiğim Rumca alfabeyle Karamanlıca kaynak olan Apantisma'da, İstanbul'da yaşayan Rum çocuklarının sınavlara girmeden okudukları ezgi çıktı. Bizde çalışan Selanikli bir arkadaşımız var, o okudu. Önceki yüzyılın ortasından padişaha yakarıyor çocuklar, çok hoş değil mi?

Çok hoş. Bu hikâyeler çalışmayı daha da değerli kılıyor. Hocam, ninnilerle ilgili örnekler de verebilir misiniz?

Kitaba yazdığım makalede ninnilere genişçe yer ayırdım. Çünkü çok mahrem bir alan, bir anne ile bebeğinin arasında. Biz Tanburi Cemil Bey'in veya Mehmed Baha Bey'in yazdığı ninnileri de seslendirdik. Bestekârların bireysel olarak kendi çocuklarına, torunlarına yazmış olduğu bu gibi ninnilerin yanı sıra, topluma mal olmuş, anonimleşmiş ninniler de mevcut. Bir de *Ankara Ninnisi* gibi "Uyu yavrum görme zalim düşmanların yüzünü" diye, baktığınızda bir dertleşme, özel bir hâl için yazılan ninniler var. Belki çocuğun babası savaşa gitmiş, bunu annesi söylüyor.

Araştırmanızda bugüne kadar hiç duymadığınız eserlerle de karşılaştınız mı?

Bu anlattıklarımın çoğunu ilk defa gördük. Marmara'da yüksek lisans tezinde bu konuyu çalışmış olan arkadaşımız Selma Hacıosmanoğlu'nda -şu anda da OMAR'da beraberiz- ve bende epeyce birikmiş malzeme vardı. Önce küçük bir animasyon dizisi yapılması için repertuar bakmaya başladık. Oradan hareketle, açık söyleyeyim bir hafta on gün içerisinde 550 civarında eseri böyle heyecanla notalara eğilip seslendirdiğimi hatırlıyorum. Bir buçuk sene öncesinden, o yoğunlaşmayla da insan bir yandan sözüne, bir yandan makamına, usulüne bakıyor. Bir yandan pedagojik değerine, çünkü öyle güfteler var ki bakıyorsunuz büyükler olarak bizim bile hazmetmemiz zor: "Şehit oğlum kefenine büründü, babasının mezarına süründü" diyor mesela. Üstelik bu, mektep marşlarının içinde geçiyor. Bugün bunu çocukların taşıması normal ve doğru görünmüyor ama biliyoruz ki o dönem mezun vermeyen liseler var, o dönem gerçekten yaşanmış. Şimdi o yaştaki çocukları düşünsenize, dünyaları nelerden ibaret. Yine dikkatimizi çeken nine ve çocuk ilişkisi var bu eserlerin bazılarında. Bu toplum yapısı çekirdek aileye henüz dönüşmemiş, bir aradalar, "Ağlama sen garip ninem" diyor.

Hikâyesi ya da musikisinden dolayı ya da başka bir sebeple diğerlerine göre sizi daha çok etkileyen bir eser var mı?

Bu çalışmayı çok zevk alarak yaptık. İşin içinde çocuklar var tabii. Bir tarafta kukuriku diye söylüyorsunuz, bir tarafta ağır bir savaş şarkısı var. Her biri rengârenk, hepsinin hikâyesi var. Ancak bir tanesi benim için çok özel: Konservatuardan hocam olan Yalçın Tura'nın babasının eseri çıktı. Onu da sonradan fark ettik. Sadece notanın üzerinde Niyazi Bey yazıyordu, kim olduğunu bilmiyorduk. Yalçın Bey'in oğlunun adı da Hasan Niyazi'dir. Darüttalim notalarından çıkmış, eski koleksiyonlarda olan, pek bilinen bir versiyon da değil. Bu notayı Yalçın Hocam da bilmiyormuş. Bize el yazısıyla kendi hafızasında kalanı gönderdi, küçük değişiklikler var ama çok benziyor. Ondan çok etkilendik, ezgi de güzel: "Köyümün bucağından, evimin ocağından, asker oldum ayrıldım, anamın kucağından" diye başlıyor sözleri. *Şehidin Feryadı* adını koymuşlar notaya.

PASTA VENETA
Tagliatelle
PASTA VENETA
TAGLIATELLE
SADECE BİM'DE
bimturkiye | www.bim.com.tr
BIM

İsmail Uslu

Meyve Aromalı Bir Vaha: Kahve

Üstünde oluşan kaplan desenine uzun uzun bakıyorum. Koyudan açığa doğru seyreden kahverenginin bütün tonları sanki bu küçücük alanda sıkışmış. Kokusuyla rengârenk çeşit çeşit meyvelerin olduğu bir vahanın içine giriyorum âdeta. Tatlı bir esintiyle birlikte gelen meyve kokuları. Ardından uyanma, diri olma dürtüsü, bulunduğum ortamı daha derinden hissetme duygusu. Biraz soğuması gerek çünkü aromaların açığa çıkması için bu önemli bir detay.

Mevzu kahve olunca seven sevmeyen herkesin koku duyusu harekete geçer şüphesiz. Hele ki kahve dükkânının önünden geçerken şöyle dönüp bakmadan edemeyiz, içimize derin derin çekeriz o baş döndürücü kokuyu.

Kahve içme alışkanlığımız olmasa bile bir süreliğine kokunun tesirinde kalırız. Gerçek kahvenin tadını almayanlar için bu sadece güzel bir rayihadan ibarettir. Bayat, hatalı kavrulmuş veya işin ehli olmayanların elinden içilen her fincan bizi mevzudan uzaklaştırmış ve tadının kokusu gibi haz vermediği zannına kapılmamıza neden olmuş. Maalesef kahve tadının acı olmadığı, tatlı ve aromalı olduğu birçok kişi tarafından bilinmiyor. Oysa nitelikli, taze, doğru kavrulmuş ve iyi demlenmiş kahve çekirdeği bize sayısız lezzetin kapısını açabilir. Son yıllarda sık sık duyduğumuz 3. nesil ve onun öncülleri 2. ve 1. nesil kahve konu dışı. Ama kahveden alınabilecek maksimum tadın 3. nesil kahve ile mümkün olduğu fikri herkesçe malum. Çünkü yüzlerce çeşit arasından seçtiğiniz çekirdeğe dair en ayrıntılı bilgilere ulaşabilir, damak zevkinize göre demleme metotlarını uygulayabilirsiniz. Evlerinde kahve kavurdukları tavanın ve öğüttükleri değirmenin bulunduğu dönemlerde yaşamış büyüklerimiz kadar şanslı olmasak da taze kahvenin peşine düşenler olarak zaman algısını yitirdiğimiz bu çağda kahve için

vakit ayırabilmek güzel. Belki de bir yavaşlama biçimi, terapi niyetine kahve ile iştigal olma hâli şeklinde isimlendirebiliriz bu durumu.

Aslında benim için her şey yeni taşındığımız eve hediye olarak gelen kahve makinesi ile başladı. Türk kahvesi müptelası olan benim için bu yabancı makine, ön yargılarım ve küçümseyen bakışlarımın karşısında, evde pek barınamayacaktı. Ne de olsa dünyaya kahveyi öğreten ceddin torunlarıydık, vardı bir bildiğimiz. Her gün keyifle iki üç fincan Türk kahvesi veya bunun yerine birkaç kupa filtre içen biri olarak kahve ile

Tavada kahve kavuran büyük büyük dedemi hayal ederek kalkıp bir kahve daha yapıyordum. Günlük almam gereken kafein miktarının çok üzerine çıkmamla çevremden uyarılar gelirken benim aklımda Balzac vardı. Günde elli fincan kahve içtiği için öldüğü rivayet edilir. O hâlde Camus'ye kulak verelim: "Kendini mi öldürmeli yoksa bir kahve daha mı almalı?"

münasebetimin sıkı olduğunu düşünürdüm. Kahve zincirlerinden öğütülmüş kahvemi alır, kendimce demler ve keyif alırdım. Dışarı her çıktığımda günlük istihkakımı doldurur ve kahvenin mutlulukla bir ilgisi olmalı diye düşünerek kendimi avuturdum. Ta ki bu zevkimin üstüne kara bulutlar salan o makine eve girene kadar. İlk defa espresso makinesine sahip olmanın verdiği öğrenme arzusu ile "İyi kahve nedir?" sorusuna cevap bulmak için konuya dair kısa bir araştırma yapmanın iyi olacağını düşündüm. Gördüğüm manzara karşısında nutkum tutuldu; karşıma çıkan dipsiz bir kuyuydu. Sanki şeyhi olmayan bir tarikatın tutkulu müritleri arasında seyrüsülukumu tamamlama gayreti içindeki dervişti. Bir kere dalmıştım ummana çıkış yolu nerede? Bu dibi görünmeyen kuyuya indikçe iniyordum. "Daha iyi kahve nasıl elde edilebilir?" sorusuna kafa yorarak çeşitli kavuruculara ulaşıyor, bambaşka çiftliklerde yetiştirilmiş nitelikli çekirdekleri tadıyordum. Daha önce içtiklerime burun kıvırmaya başlamıştım. Çevreme bununla ilgili uzun nutuklar çekiyordum. Artık beğenmez olmuş, dışarıda kahve içemez hâle gelmiştim. Tavada kahve kavuran büyük büyük dedemi hayal ederek kalkıp bir tane daha kahve yapıyordum. Günlük almam gereken kafein miktarının çok üzerine çıkmamla birlikte çevremden uyarılar gelirken benim aklımda Balzac vardı. Günde elli fincan kahve içtiği için öldüğü rivayet ediliyor Balzac'ın. O hâlde Camus'ye kulak verelim. "Kendini mi öldürmeli yoksa bir kahve daha mı almalı?" Yine de biz kahve de olsa kantarın topunu kaçırmayalım.

Burada kantarın topu demişken kahvenin keyfiyet telakki etmesi için hassas bir terazimiz olmalı. Türüne göre değişkenlik gösteren kahve miktarını ayarlamak, bu işin olmazsa olmazı. Gerek espresso bazlı olsun gerek filtre kahve olsun, Türk kahvesi de dâhil, her

KAHVENİN KEYFİYET TELAKKİ ETMESİ İÇİN HASSAS BİR TERAZİMİZ OLMALI. TÜRÜNE GÖRE DEĞİŞKENLİK GÖSTEREN KAHVE MİKTARINI AYARLAMAK, BU İŞİN OLMAZSA OLMAZI. GEREK ESPRESSO BAZLI OLSUN GEREK FİLTRE KAHVE OLSUN, TÜRK KAHVESİ DE DÂHİL, HER ÇEŞİT KAHVE BİR ÖLÇÜYE GÖRE DEMLENİR.

çeşit kahve bir ölçüye göre demlenir. Bunun yanı sıra kahvenin su miktarı ve demleme süresi de doğru tatbik edildiğinde başınızın etrafında çalan müziğin coşkusunu hissedebilirsiniz. Fincandan her yudum alışınızda mideden boğaza giden o koridorda kahvenin geçit töreni başlar. Kokusu, tadı ve barındırdığı aromalar uzun süre her nefes alışverişinizde kendini belli eder. Damağı gelişmemiş kişinin bu tatları çabucak ayırt edebilmesi beklenemez elbette. Biraz zaman, sabır ve tecrübe gerektiriyor.

Çekilmiş kahvenin dakikalar içinde aromasını kaybetmeye başladığını öğrendiğimde öğütücünün kahve makinesinden daha elzem olduğunu anladım. Hemen işe koyularak bir öğütücü aldım. Bir fincan iyi kahveye ulaşmanın öncelikli ve en önemli adımının öğütücü edinmek olduğu işin uzmanları tarafından sık sık dile getirilir. Fakat burada doğru öğütücüyü almak biraz bilgi gerektirmekte. Küçük bir araştırmayla çözülebilir. Demlemeden hemen önce çekilen kahvenin kokusu biraz sonra alınacak lezzeti müştular. Evin her köşesine bunun haberini verir. Uykunun ipekten ağına takılıp kalmış olanlara gayret, uyanmışlara coşkunluk hissi verir.

Kahve serüvenimde bata çıka epey bir mesafe katettiğime inansam da yeni çıkan demleme ekipmanlarının hızla artması takibi zorlaştırıyor. Envaiçeşit metot deneniyor, farklı türler bulunuyor, çıta yükseldikçe yükseliyor. Fakat içmesi âdeta bir merasimle yapılan göz bebeğimiz Türk kahvesinde neler oluyor? Yüzyıllardan beri tükettiğimiz Türk kahvesi maalesef ihmalkârlığın çarkları arasında ezile ezile günümüze kadar gelmiş. Evde ve dışarıda sanki unutulmak üzere olan eski bir dostu yâd eder gibi içiyoruz. Ne kadar da "Kahve Yemen'den gelir" diye bir söz olsa da ticari kaygıyla Güney Amerika'dan ithal edilen kalitesi düşük çekirdekler zamanla ağız tadımızı değiştirmiş. Niteliksiz kahve tüketicisini ortaya çıkarmış. Demlerken göz kararı ile konulan malzemeler ise işin başka bir boyutu.

Bu dipsiz kuyuda en iyisine ulaşmak gibi bir olanak yok maalesef. Kişiye keyif veren her kahve doğru seçimdir aslında. Önemli olan keyif almaksa, belirttiğim olmazsa olmaz hususlar dışında haddinden fazla ayrıntıya girmek ağız tadı kaçırabilir. Kahveye dair bahsettiğim ufak değişiklikler damak zevkinizi değiştirebilir ve geliştirebilir. Şunu da belirtmeliyim, iyi ve taze kahveyi elde ettikten sonra geri dönüş pek mümkün olmuyor. Damağınız daha seçici oluyor ve her zaman daha iyisini arıyor.

İsmail Uslu

Gazeteci, Fotoğrafçı

Çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. Hâlen mesleğini sürdürmektedir. Doğa ve kültür konularında çalışmalar yapmaktadır.

molfix

MOLFiX'TEN BAKTERi TUTMAYAN AMBALAJ

UV-C
ULTRAVİYOLE-C IŞIK İLE DEZENFEKTE EDİLMİŞTİR

DAS DERNEĞİ ÖNERİYOR

Bakteri Tutmayan Ambalaj

Rastlaşmalar – Patani

Zübeyde Nine

İlk iftarımızı da yapacağımız Pulaukernga kasabasında ihtiyaç sahiplerine kumanya paketi dağıtmaya başlıyoruz. O sırada Zübeyde Nine yanımıza geliyor, 99 yaşındaymış, aslında hayli dinç görünüyor. Merak edip kumanya paketini nasıl taşıyacağını soruyorum. Torunuyla gelmiş. Aslında bizi, Türkiye'den gelen misafirleri görmeye gelmiş. Oruçlu olduğunu duyunca şaşırıyorum. "Ne olacak, ben hâlâ güçlüyüm" diyor. Eşi otuz sene önce vefat etmiş. Yıllardır çocukları ve torunlarıyla yaşıyor. Zübeyde Nine, her Ramazan onları yalnız bırakmayan misafirleri karşılamaya buraya geliyormuş. Bu yıl da bizimle buluşmanın mutluluğu gözlerinden belli... Yanında olduğumuz süre boyunca bize ve hayırseverlere sürekli dualar ediyor. Birlikte iftar yapıp dönüş yoluna çıktığımızda ilk günün yorgunluğunu Zübeyde Nine'nin dualarıyla unutuyoruz.

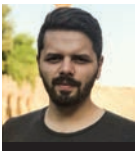
Asya'nın uzak bir köşesinde

Uzun bir yolculuğun ardından Ramazan'ın ilk günü Tayland, Patani'ye ulaştık. Şimdiye kadar en fazla yorulduğum yolculuk bu oldu. Üç farklı uçuş ve beş saatlik kara yolculuğunun sonunda toplam yirmi iki saat sürdü. Yorgun olmama rağmen iki saat kadar uyuyup, tekrar yola çıkmadan otelin camından gördüğüm pazar yerine gitmek için dışarıya adım atmamla, boğucu sıcak ve yoğun baharat kokusu Asya'nın uzak bir köşesinde olduğumu yüzüme vuruyor. Yolun hemen karşısındaki yemek tezgâhlarındaki kalabalık, iftar vaktinin yaklaştığının habercisi. Noodle pişiren kadınlar hiç durmadan hazırladıkları siparişleri yumurta poşetlerine dolduruyorlar. Nefes almayı güçleştiren yoğun nem ve kaynayan kazan işlerini oldukça zorlaştırıyor. Bir yandan noodle hamurları yeteri kadar haşlanıyor diğer taraftan baharat ve soslarla harmanlanıp hızlıca paketler hazırlanıyor. Siparişi hazırlananlar iftara yetişmek için yola çıkıyor. Gece tekrar buraya gelip bu lezzetli noodleları denemeliyim diye düşünürken, rehberimiz Abdullatif artık yola çıkmamız gerektiğini söylüyor.

Ne olmuştu?

Tayland'ın güneyinde Müslümanların çoğunluk olduğu Patani bölgesinde uzun yıllar baskı ve şiddet olayları yaşandı. 2004 yılında meydana gelen saldırılar sonrasında bu olaylar sıklaştı. 2005 yılına gelindiğinde ASEAN ülkelerinin baskısıyla taraflar arasında barış görüşmeleri başlatıldı. 2006 yılındaki darbe sonrasında ise bölgedeki sorunlar pek fazla gündeme gelmedi. Askerî yönetimin ardından 2011 yılında yeniden sivil bir hükûmetin başbakanı olan Yingluck Shinawatra, barış sürecini 28 Şubat 2013 tarihinde tekrar başlattı. Bu, aynı zamanda Patani'deki gruplar ve Tayland yönetimi arasındaki ilk resmî görüşmeydi. 2014 yılında tekrar yaşanan askerî darbeden sonra barış sürecinde bugüne kadar bir ilerleme gerçekleşmedi. 2004'ten bu güne kadar yaklaşık 7 bin kişi hayatını kaybetti ve 12 bin 500 kişi yaralandı.

Mustafa Olgun

Editör

Marmara Üniversitesi Gazetecilik mezunu. Yola çıkıp, insanların hayatına dokunacak projeler üretmeye çalışıyor. Çektiği fotoğrafların hikâyesini anlatmayı seviyor.

Acıyı Bal Eylemek Yahut Tarihte Şekerler ve Tatlılar

Abdullah Uğur

Yolculuk esnasında içilen çorbada bir gurbet hüznü var. Beyaz, kolalı örtü ile örtülmüş masa üstünde porselen kâse içinde tüten çorbanın da insana sıcaklık vermekle birlikte bir hüzün barındırdığı şüphe götürmez. Mutlu aile sofralarının şen kahkahaları arasında insan bir anda durup bakınsa bunlarsız geçen ömrüne üzüleceği gelir. Sait Faik'in semaver öyküsünü hatırlayanlar da çayda bir hüzün buluverir hemen. Oysa tatlı böyle değil. İster tek başına bir kafede yensin, ister başkalarıyla bölüşülsün tatlı bizi bir şekilde mutlu ediveriyor. Allah göstermesin, zor günlerde, ayrılıklarda, helva yapılması, tatlı yenmesi biraz da bununla ilgili olsa gerek.

Çocukluğumda, bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadın tanımıştım. Sık sık hastalanır, buna rağmen Ramazan orucunu tutmayı da eksik etmezdi. Oruç iken ne zaman humması tutsa birer birer eski tatlıları sayıklardı: "kadayıf, kaymak baklavası, aşure, reşidiye helvası, sabuni helvası, hakani helva, me'muniye helvası, badem herisesi, güllaç, hoşmeri, revani, kadın göbeği..."

Âdeta bir kurşun peltesi gibi oruçtan ağırlaşan dilinin altında ve gergin kuru dudaklarının arasında bu sözcükler ezildikçe fersiz gözleri canlanır, bütün yüzüne bizim duymadığımız bir şeyler dinliyormuş gibi bir dikkat gelir, yanaklarının çukuru sanki bu dikkatle dolardı.

Yolculuk esnasında içilen çorbada bir gurbet hüznü var. Beyaz, kolalı örtü ile örtülmüş masa üstünde porselen kâse içinde tüten çorbanın da insana sıcaklık vermekle birlikte bir hüzün barındırdığı şüphe götürmez. Mutlu aile sofralarının şen kahkahaları arasında insan bir anda durup bakınsa bunlarsız geçen ömrüne üzüleceği gelir. Sait Faik'in semaver öyküsünü hatırlayanlar da çayda bir hüzün buluverir hemen. Oysa tatlı böyle değil. İster tek başına bir kafede yensin, ister başkalarıyla bölüşülsün tatlı bizi bir şekilde mutlu ediveriyor. Allah göstermesin, zor günlerde, ayrılıklarda, helva yapılması, tatlı yenmesi biraz da bununla ilgili olsa gerek. Orta Asya'da yaşayan atalarımız herhâlde biraz sert mizaçlı olsalar gerek çok da tatlı tüketmezler imiş. Hatta Faruk Sümer, İbnü'l-Esîr'den şöyle bir rivayet aktarıyor: Horasan'da bir davette iken badem helvası yiyen Tuğrul Bey, "İyi tutamaç imiş lakin sarımsağı eksik" demiş. Orta Asya'dan Anadolu'ya ordan Balkanlar'a ve diğer coğrafyalara doğru yürüyüp mesken tuttukça ister istemez ağız tadımız da değişmiş.

Kâmus'ta *hulv* kelimesi için "tatlı nesneye denir ki acı mukabilidir, Farisî'de şîrîn derler" açıklaması bulunmaktadır. Bu kökten türeyen helva da Osmanlı'da hem bir tatlının özel ismi hem de diğer tatlıları da kapsayacak şekilde genel olarak kullanılmıştır. Osmanlılarda şekerin yaygınlaşmasına kadar tatlıların birçoğu ve dahi yaygınlaştıktan sonra da bir kısmı bal ve çeşitli meyveler ile (mesela kavun baklavası) tatlandırılırdı. Bu sebeple fiyatları da bal fiyatına endeksli idi. Hoşaf gibi içeceklere ise meyvenin kendi şekeri yeterli görülür, fazladan bal yahut şeker eklenmesi gerekmezdi. Osmalı sarayında hem şeker

hem de tatlı üretiminden sorumlu bölüme Helvahane-i hassa adı verilmiştir. Uzunca bir zaman sadece padişaha yahut saray halkına mahsus olan rahatü'l-hulkumu da (lokum) helvahane ustaları yaparlardı. Helva, Osmanlı sosyal hayatında da kendine çokça yer bulmuş ve insanların bir araya gelmesine vesile olmuş bir tatlıdır.

Şeb-i Yeldâ mı Leyle-i Helvâ mı?

Şeb-i yeldâda uzar tâ tabağa kadar kaşık
Tâ ki Mecnûn bitir helvayı Leylâ başlar
(Lâ edri)

Şeb-i yeldâ bilindiği üzere en uzun gece demek. Leyle-i helvâ ise insanların dostları ile kuzineler, mangallar başına toplanıp, sohbet edip yahut hikâye dinleyip bir yandan da helva kaşıkladıkları gecelere verilen isim. Bu gecelerde ne çeşit helvalar yendiğini bilmiyorsak da Osmanlılarda çeşit çeşit helvaların imal edildiğini bize ulaşan yemek tariflerinden tespit edebiliyoruz. *Kitâb-ı Me'kulat*'ta bal, un, rugan yağı ile yapılıp badem ezmesi, gül suyu ve safran ile çeşnilendirilen bir helva tarifi bulunmaktadır. Bununla birlikte safran veya gül suyunun yahut her ikisinin de bulunamadığı zamanlarda sadece bal, un ve yağla da yapılabileceği belirtilmiştir. Bugün Edirne'de hâlâ pişirilen ve Osmanlı'da sefere çıkan askerlere ikram edildiği için *gaziler helvası* olarak anılan helvanın yapımı da bu tarife benzemektedir.

Tabii zaman içerisinde balın yerini şekerin alması vb. küçük değişiklikler bulunmaktadır. Helvalar saraya özel olarak pişirilebildiği gibi kimi konakların da kendine mahsus helvaları vardı. Dürrîzâde Nurullah Mehmed Efendi *Ağdiye Risalesi* adlı eserinde helva-yı İshakiyye'nin çoğu şehirde yapılmakla birlikte en iyisinin Bursa'da yapıldığını özellikle Nakîb Efendi'nin hânesinde yapılan helvayı kimsenin taklit edemeyeceğini belirtir. 1730 senesinde gerçekleştirdiği Bursa ziyaretinde Nakîb Efendi'nin konağına misafir olan İmam-ı Şehriyari (padişah imamı) de herhâlde biraz şikemperver olsa gerek ki tatlıyı çok beğenmiş ve tarifini kaydettirmiştir. Yine Dürrîzâde, Hacı Ahmed Paşa'nın da kendi usulü ile bir başka helva çeşidi olan helva-yı hakânî pişirdiğini belirtip paşanın tarifini kaydeder. Yazma eserlerde sabuniye helvası, meymuniye helvası, yengem duymasın helvası gibi birçok farklı tarif de bulmak mümkündür. Bu helvalardan sabuniyenin çarşı esnafının pişirdiği bir tür olduğunu yine Dürrîzâde haber vermektedir. Mustafa Altıntaş'ın tespitlerine göre Bigadiç'ten gelen Mustafa ve Çorlu'dan gelen Hacı İbrahim Efendiler İstanbul'un ilk helvacı esnaflarıdır ve muhtemeldir ki dükkânlarında en çok sabuniye helvası satmaktadırlar.

OSMANLILARDA ŞEKERİN YAYGINLAŞMASINA KADAR TATLILARIN BİRÇOĞU VE DAHİ YAYGINLAŞTIKTAN SONRA DA BİR KISMI BAL VE ÇEŞİTLİ MEYVELER İLE (MESELA KAVUN BAKLAVASI) TATLANDIRILIRDI. BU SEBEPLE FİYATLARI DA BAL FİYATINA ENDEKSLİ İDİ.

Helvanın sosyal hayatta kapladığı yeri Nasreddin Hoca'ya atfedilen fıkraların toplandığı yazmalar üzerinden de görmek mümkün. Bir yere misafirliğe gidilirken helva götürüldüğüne işaret eden şöyle bir fıkra var:

Hoca avratına seslenmiş: "Karı! Bana bir karma helva pişir." Karısı dahi pişiriverir. Kutuyla alıp yolda giderken az az yemeye başlar. Bütün helvayı tüketir. Beğ'e dahi gelmiş olur. Beğ eydür: "Hay hoca, safa geldin." Hoca eydür: "Sultanım, sana bir kutu helva getirdim; inanmazsan kutusunu nişan için getirdim, işte gör" demiş.

Yine Nasreddin Hoca'nın fıkralarında bugün Cizre ile özdeşleşmiş fakat eski yemek tarifi kitaplarında ismi geçmeyen lûzîne helvasından bahsedildiğini de görmek mümkün:

Hoca merhum bir mecliste konuşurken söz helva sohbetine müncer olmuş. Hoca, "Birkaç seneden beri canım bir lûzîne helvası ister. Bir türlü pişirip de yiyemedim" demiş. Bu o kadar müşkil bir şey değildi. Niye pişiremedin?" dediklerinde zavallı hoca, "Un bulunduysa yağ bulunmadı; yağ bulunduysa un bulunmadı" demiş. "Ey canım, bunca zamandır bunları bir araya getiremedin mi?" diye sormalarına cevaben dahi, "Vakıa hepsi bir araya geldiği de oldu amma, kader bu ya, o vakıt da ben bulunmadım" demiş.

Aşure

Rivayet odur ki Hz. Nuh'un gemisi Cudî Dağı'nda karaya oturup da insanlar gemiden çıkınca etrafta buldukları otları, tahılları ve meyveleri toplayarak aşure yapıp yerler. Hz. Süleyman'ın kaybolan yüzüğünü bulduğu gün de Hz. İsa'nın göğe ref' edilmesi de aşure günüdür. Bunlarla birlikte Hz. Hüseyin'in deşt-i kerbelada şehid edilmesi de aşure günüdür ve bu tarifsiz acı anısına Müslümanlar Muharrem ayının onuncu gününde aşure pişirirler. Osmanlılarda da aşure hem sarayda hem de tekkelerde kendilerine has âdetler ile pişirilirdi. İstanbul'un ilk tekkesi olan Sünbül Sinan Efendi Tekkesi'nde aşure günü diğer meşayih-i kiramın da katılımıyla aşure pişirilir ve halka dağıtılırdı. Bundan sonra kıdem sırasına göre önce pir evleri olan asitanelerde daha sonra da diğer tekkelerde aşure pişirilirdi. Diğer tatlılar muayyen bir vakit gözetmeksizin pişirilirken aşure Muharrem ayı ile özdeşlemiş bir tatlı idi.

Baklavalar, kadayıflar ve diğer tatlılar

Helvanın yanı sıra baklava, kadayıf, muhallebi, sütlü tatlılar vb. gibi birçok çeşit de hem halkın günlük tüketimi için hem de sarayın tertiplediği sünnet ve düğün şenliklerinde sunulmak için üretiliyordu. Bunlar arasında da beyaz kadayıf denilen tatlı saraya has olup özellikle I. Mahmud'un sevdiği bir tatlı idi. Buna karşın ev kadayıfı isminden de anlaşılacağı üzere hanelerde ve dükkânlarda pişirilmekteydi.

Bu sıcak (şerbetli) tatlıların yanı sıra muhallebi, şeftali tatlısı, güllaç, pâlûde gibi soğuk tatlılar da

RİVAYET ODUR Kİ HZ. NUH'UN GEMİSİ CUDÎ DAĞI'NDA KARAYA OTURUP DA İNSANLAR GEMİDEN ÇIKINCA ETRAFTA BULDUKLARI OTLARI, TAHILLARI VE MEYVELERİ TOPLAYARAK AŞURE YAPIP YERLER. HZ. SÜLEYMAN'IN KAYBOLAN YÜZÜĞÜNÜ BULDUĞU GÜN DE HZ. İSA'NIN GÖĞE REF' EDİLMESİ DE AŞURE GÜNÜDÜR.

bulunmaktadır. Dürrîzâde muhallebiler meyanında çarşıda satılan su muhallebisinin tarifini verir. İlk matbu yemek kitabının yazarı olan Mehmed Kâmil de eserinde muhallebi tarifini verirken "veyahut bayağı su ile tabh olunup da üzerine süt ve şeker ve kaymak veya alâ pekmez konulur ise adi çarşıda satılan muhallebi olur" diyerek su muhallebisinin tarifini verir. Bunlardan farklı olarak *Kitab-ı Me'kulât*'ta bulunan muhallebi tarifinde ise muhallebiye iplik iplik edilmiş tavuk göğsünün de konulabileceği bilgisi bulunmaktadır.

Şekerlemeler

"Akide şekeri yiyenin imanı güçlenir"

Osmanlılar şeker ihtiyacını şeker kamışından karşılıyordu. Fethedilmelerinden önce Mısır ve Kıbrıs'tan ithal edilen şeker daha sonraları Alanya, Beyrut, Halep ve Şam gibi yerlerde de çokça yetiştirilir olmuştu. Şekerhane denilen imalathanelerde şeker kamışının işlenmesiyle elde edilen şeker akide ve şerbet yapımında kullanılıyordu. İstanbul'da Ağdacı adı verilen esnaf grubu şekeri kaynatarak akide hâline getiriyor sonra isteğe bağlı olarak gül, misk, nane, bergamut gibi farklı ürünlerle aroması zenginleştiriliyordu.

HELVANIN YANI SIRA BAKLAVA, KADAYIF, MUHALLEBİ, SÜTLÜ TATLILAR VB. GİBİ BİRÇOK ÇEŞİT DE HEM HALKIN GÜNLÜK TÜKETİMİ İÇİN HEM DE SARAYIN TERTİPLEDİĞİ SÜNNET VE DÜĞÜN ŞENLİKLERİNDE SUNULMAK İÇİN ÜRETİLİYORDU. BUNLAR ARASINDA BEYAZ KADAYIF DENİLEN TATLI SARAYA HAS OLUP ÖZELLİKLE I. MAHMUD'UN SEVDİĞİ BİR TATLI İDİ.

Şekerci esnafı olduğu için Kandî mahlasını alan ve tarih düşürmede usta olduğu için Müverrih Kandî diye de anılan divan şairinin de Beyazıt Camii avlusunda küçük bir şekerci dükkânı bulunmaktaydı. Geçimini bir yandan yaptığı akide şekerlerini satarak bir yandan da Damat İbrahim Paşa'ya kasideler sunarak kazanıyordu. Şair sözü elbette yalandır fakat divan şairleri sevgilinin dudağının şeker gibi tatlı olduğunu söylerler. İhtimaldir ki Kandî'nin yaptığı şekerler de bu derece tatlı olsun. Amma her ne kadar dudağı şeker gibi tatlı olsa da vefasız yâr şairi üzmekten de geri durmaz. Amrî'nin "Ol şekerleb acı sözler virdüğince Amri'ye/ Zehr-i gamdur yediği her demde helvâlar gibi" (O şeker gibi tatlı dudaklı sevgili acı acı sözler söyledikçe, Amrî her dem helva niyetine gam zehiri yemektedir) beyti bize acıyla tatlının birlikteliğini gösteriyor.

Eh, bu kadar tatlı konuştuk, üstüne illa tatlı yemek gerekir. Bu salgın günleri de elbet bir gün biter. Eski günlerdeki dost ve ahbaplar ile tekrar beraber oturmak mukarrer ise o sofraya da bir güzel helva yakışır. Tarifi benden:

İki bal, bir susam yağı olsun. Ve miktarınca elekten geçmiş temiz un olsun. Ya tencere ya da tavayı ateşe koyalım. Altını kısık yakalım. 1 kg susam yağını koyup badem ekleyelim. Ardınca ununu koyup yavaş yavaş koyulaşıncaya kadar karıştıralım. Yağı birkaç kez çıksın. Bütün yağı karıştırarak çıkaralım. Ve hem balın köpüğünü alıp şerbetini hazırlayalım. Bal sıcak bir kapta kenarda dursun. Yeteri kadar gül suyu koyup bal kaynarken hazırladığımız karışımı balın üzerine tencerenin içine aktaralım. Durmadan karıştıralım. Kıvama gelip pişsin. İçine 1,5 gr safran ezip koyalım. Piştikten sonra indirip servis edelim. Safran, badem ve gül suyu koymasak da olur fakat bal saf olmalıdır.

Hamiş: Bu yazıyı yazarken şu kitaplara müracaat ettim. Oruç oruç okumak isteyenler buyursunlar.

Mustafa Altıntaş, *Osmanlı İstanbulunda Taam Bişirüp Satanlar*, Kitap Yayınevi.
Turgut Kut, Günay Kut, *Melceü't-Tabbâhîn*, YEK Yayınları.
Dürrîzâde Nurullah Mehmed Efendi, Ağdiye Risalesi, haz. Mine Esiner Özen, İşaret Yayınları.

Abdullah Uğur
Araştırma Görevlisi
Marmara Üniversitesi'nde araştırma görevlisi. Çiçeği burnunda doktor. Köşesiz, sürekli *Nihayet* yazarı.

TÜRKİYE'NİN TÜBİTAK DESTEKLİ İLK
Bilim Merkezi Konya'da
Türkiye Selçuklu Devleti başkenti Konya, yüzyıllar önce olduğu gibi bugün de eğitimin ve bilimin merkezi olarak gençleri geleceğe hazırlayan bilimsel faaliyetlere katkı sağlıyor.
PANDEMİ DÖNEMİ
Hafta İçi: 10.00 - 16.00
KONYA BİLİM MERKEZİ
BENİM ŞEHRİM
KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KONYA BİLİM MERKEZİ SCIENCE CENTER
www.kbm.org.tr | 0 332 221 66 96 | #BenimŞehrim

Şerbetim Cânım

Fatih Ergin

Şerbetçilik benim için hiçbir zaman medar-ı maişetimi karşılayan bir duruma gelemedi fakat Süheyl Ünver'in şu sözleri her zaman bu mesleğin sorumluluğu omzuma yüklenmiş gibi hissettirdi. "Herkesin bir mesleği olmalı bir de meşgalesi. İşte o meşgale bizim bütün kültürümüzdür." Bu meşgale benim için şerbetçilikti. Ve şerbet, en erken yazılı kaynak olan Kaşgarlı Mahmut'un kayıtlarına göre Türklerin onuncu yüzyıldan bu yana hazırladıkları bir içecekti. Yüzyıllar boyunca Türklerin başlıca içeceği olan şerbeti bu ruhla sahiplendim ve çeşit çeşit şerbeti fiskeli, dirhemli tariflerle hazırlayarak yaşatmayı kendime vazife bildim.

Câna safâ, ruha gıda verir şerbetim cânım
Evliya Çelebi

Suha Arın'ın 1987 yapımı *Ağacın Türküsü* isimli belgeselinde Türk Evi ustası Veli usta şöyle söylüyor ağaçların hususiyetlerinden bahsederken: "Sarıçam sonbaharda, özellikle de kasım ayında hele bir de dolunay varken kesilirse çok uzun ömürlü olur, çürümez." Bu bir ömür ile öğrenilemeyecek olan bilgi ve tecrübe, usta-çırak ilişkisinin önemini açıkça ortaya koyuyor. Bu belgeselde yer alan ustalardan biriyle teşrik-i mesaisi muhtemel olan dedem, Karabük, Safranbolu ve Kastamonu bölgelerinde dülgerlik yapıyordu. Tek çırağı olan dayım ile birlikte ustalarından yadigâr kalan konakları onarıyordu. Çocukluğumda onu marangozhanesinde izlemenin kıymetini bilir, çıraklığını yapmaktan büyük keyif alırdım. Dedem de büyük küçük demez, zanaatini herkese anlatmaktan ve aktarmaktan kaçınmazdı. Çalışırken yaptığı işin detaylarını tek tek açıklardı. Ona hakiki manada çıraklık yapmama dedemin ömrü vefa etmedi fakat bu muhabbet benim gönlüme bir usta sevgisi kazandırdı.

Benim hikâyemin ne yazık ki en büyük eksiği de bu oldu. Çocukluğumda dedemle geçirdiğim vakitler bir zanaatla meşgul olma iştiyakımı artırmış fakat dedemin memlekette olması hasebiyle buna muvaffak olamamıştım. Bir usta-çırak ilişkisi ile şerbetçilik mesleğini öğrenemesem de aynı evde büyüdüğüm nenemden ve annemden baha-

ratları, baharatlardan mamul çayları, eski insanların nesilden nesile aktardığı merhemleri öğrendim. Annemi mutfakta izlerken sürekli sorular sorup bir yiyeceğin ya da içeceğin nasıl hazırlandığını, malzemelerin oranını ve en önemlisi de işin püf noktalarını öğrenmeye çalışıyordum. Annem de mutfağa olan bu merakımı keşfetmiş olmalı ki hevesimi teşvik edercesine tatlı tatlı anlatıyordu. Bana aşılanan bu mutfak ve baharat sevgisi bir Ramazan günü Umre vazifesi sırasında bir işportacıdan aldığım çeşit çeşit baharatla birlikte kaderimi değiştirdi. Memlekete döndükten sonra o baharatları tek tek kaynattım. Daha sonra demleyerek tatlarına baktım. Sonrasında da birbirlerine karıştırarak içilebilecek bir lezzet arayışına girdim. Bu denemelerimi aileme, dostlarıma ve pek kıymetli sanatkâr büyüklerime tattırarak; davetli olduğum meclislere şerbet götürerek merakımı bir adım daha ileriye taşıdım. Yıllar sonra *Nihayet* dergideki bir röportajda soyadımı "Şerbetçi" olarak yazdıracak şerbetçilik serüvenim de böylece başlamış oldu.

Bugün hâlâ eski usullerle şerbet yapan biri olarak mesleğin ne yazık ki diğer bütün zanaatlar ve küçük meslek kolları gibi kötürüm kaldığını söyleyebilirim. Şerbetçilik, yirminci yüzyılın ortasından itibaren endüstriyel meşrubat firmalarının ve sonraki dönemler-

Şerbet, günlük düzen içerisindeki sofrada içilmesinin yanı sıra Türkler için bir "merasim içeceği" unvanını da hak eder. Tarih boyunca kandillerde, sünnetlerde, nikâhlarda, doğumlarda, ahiliğe girişte, padişahın kılıç kuşanmasında ikram edilir.

de global içecek firmalarının piyasaya girmesi neticesinde inkıraza uğramış ve meslek olarak yapılması güçleşmişti. Özellikle büyük şehirlerde şerbetçilik bitme noktasına gelse de Anadolu'nun çeşitli yörelerinde şerbetçiliğin meslek olarak hayatta kaldığını, sosyal hayatın bir parçası olarak varlığını idame ettirdiğini söyleyebiliriz. Şerbetçilik benim için de hiçbir zaman medar-ı maişetimi karşılayan bir duruma gelemedi fakat Süheyl Ünver'in şu sözleri her zaman bu mesleğin sorumluluğu omzuma yüklenmiş gibi hissettirdi. "Herkesin bir mesleği olmalı bir de meşgalesi. İşte o meşgale bizim bütün kültürümüzdür." Bu meşgale benim için şerbetçilikti. Ve şerbet, en erken yazılı kaynak olan Kaşgarlı Mahmut'un kayıtlarına göre Türklerin onuncu yüzyıldan bu yana hazırladıkları bir içecekti. Yüzyıllar boyunca Türklerin başlıca içeceği olan şerbeti bu ruhla sahiplendim ve çeşit çeşit şerbeti fiskeli, dirhemli tariflerle hazırlayarak yaşatmayı kendime vazife bildim.

Şerbet ile mesleki meşguliyetim bir yana sosyal hayatın içerisinde de beklenmedik karşılaşmalar yaşadım ve yaşıyorum. Eşimin tez çalışması dolayısıyla Süheyl Ünver defterlerini çalıştığı dönemde hocanın tavsiyesine uygun olarak İstanbul'u geziyorduk. Süheyl Ünver'in defterlerinden yola çıkarak onun geçtiği yollardan, gezdiği mekânlardan, ziyaret ettiği makamlardan biz de nasipleniyorduk. Mevlanakapısı'nda Elekli Dede, Çemberlitaş'ta Tezveren Dede, Sarıyer'de Telli Baba ve daha nicelerini ziyaret etmiştik. Telli Baba ziyaretinde yine bir İstanbul âdetine göre evlenmek isteyen gençlerin Sarıyer'deki Telli Baba Hazretleri Türbesi'ne adak adadıktan sonra gerçekleşecek söz merasiminde şerbet ikram etmeleri gerektiğini öğrendik. İstanbul'a ait gibi görünen bu âdetin aslında Anadolu'nun pek çok yerinde hatta eşimin memleketi Harput'ta ve Diyarbakır'da yaşatıldığını ve söz merasimine "şerbet" denildiğini de bilvesile öğrenmiş oldum. Birbirinden uzak sanılan bu kültürlerin aslında ne kadar iç içe olduğuna şahitlik etmek ve kendi hikâyemde bu güzel kültürel bağlarla karşılaşmak bu topraklara duyduğum aidiyeti daha da kuvvetlendirdi.

Hem Anadolu'nun hem de İstanbul'un şerbet ile şerbetlendiğinin bir diğer örneği de kuşkusuz her bölgede rastlayabileceğiniz atasözlerine, deyimlere, deyişlere girmiş kullanım kalıplarıdır. Şehadet şerbeti, nabza göre şerbet, kan kusup kızılcık şerbeti içmek, şerbetlenmek gibi kullanımlar dilimizde yer etmiş; hem şarkılara ve türkülere hem de şiirlere giren şerbet, iyiliğin, latifliğin ve güzelliğin sembolü olarak kullanılmış. Süleyman Çelebi hazretleri, *Vesiletü'n-Necat* isimli Mevlid-i Şerifi'nin "Veladet Bahri"nde efendimizin dünyayı teşrifleri esnasında Âmine annemize şerbet sunulduğunu anlatıyor. O lezzeti peygamber efendimiz de tatmış olacak ki şerbeti pek sevdiğini hadis-i şerifler aracılığıyla öğreniyoruz. *Sahîh-i Buhârî*'de "Kitâbü't-Tıbb"ın "Bal ile Tedavi" bölümünde Peygamber efendimizin şifalı bal şerbetini içmeyi tavsiye ettiği yazıyor. Peygamber efendimizin bal şerbetini sevmesi ve tavsiyesi ile sonraki yüzyıllarda tedavi maksatlı kullanılan şerbet, her biri ayrı birer şifa kaynağı olan bitki ve baharatlarla terkip edilip ilaç olarak da tüketiliyor. Şifa mı şerbetten, şerbet mi şifadan yoksa hepsi tek nedenden mi

bilemem ama bir gün şerbet ikram ettiğim bir arkadaşım akşam vakti beni aradı. Gün boyu yaşadığı mide rahatsızlığının şerbeti içtikten sonra geçtiğini söyledi. O gün ona ikram ettiğim şerbet, sirke ve baldan mamül olan Sirkencubindi. Mevlana Celaleddin Rumî hazretlerinin "Hayatta sevdiğim üç şey; sema, hamam ve şerbettir" sözünde buyurduğu ve sindirim ile mide rahatsızlıklarına şifa olduğunu söyleyip "Bal sirkeden az oldu mu sirkencubin iyi olmaz" sözüyle tarifini verdiği sirkencubin. Bizim mutfağımıza bu isimle giren sirkencubin şerbetinin benzer bir karışımla ve Oxymel adıyla Antik Yunan'a kadar dayandığını, şerbet ile tedavinin ortaçağda İbn Sina tarafından da sıklıkla uygulandığını yazılı kaynaklar sayesinde biliyoruz.

Gelgelelim şerbet, günlük düzen içerisindeki sofrada içilmesinin yanı sıra Türkler için bir "merasim içeceği" unvanını da hak eder. Tarih boyunca kandillerde, sünnetlerde, nikâhlarda, doğumlarda, ahiliğe girişte, padişahın kılıç kuşanmasında şerbet ikramı yapılmış ve bu ikram kurumlar için geleneksel bir hâl almış; özellikle İstanbul'da hem saray ahalisi hem de halk tarafından oldukça rağbet görmüştür. Bunun belki de en güzel örneği günümüze kadar kaybolmadan gelen ve doğumlarda yapılan şerbet ikramlarıdır. Şimdilerde daha farklı olsa da eski bir İstanbul âdetine göre doğumdan sonra kaynatılan lohusa şerbeti sürahilere konur ve sürahilerin boynuna çocuk erkekse kırmızı kurdele, kızsa gaz boyaması[1] sarılarak akrabalara ve uzak semtlerde oturan dostlara gönderilir, böylece müjdeli

haber eşe dosta verilirmiş. Bugün de hem taze annenin sütünü bereketlendirmek hem de hayırlı olsuna gelen misafirlere ikram etmek için şerbetler hazırlanıyor. Dostlarıma ve onların evlatlarına hazırladığım şerbetler sayesinde benim payıma da bu heyecana eşlik etmenin keyfi düşüyor.

Bir sohbeti gûş et ki safâsız demesinler

Bir şerbeti nûş et ki şifâsız demesinler

Safalı sohbet ve muhabbet meclislerinde her daim şerbetime teveccüh buyuran dostlarımın, hocalarımın desteği ve emeğiyle, aziz büyüğüm Süheyl Ünver'in himmetiyle medar-ı maişetimi şerbetten kazanma arzusunu hayata geçirmeye çalışıyorum. Bir ustadan el alamadım fakat şerbeti tanıtmak adına hiçbir daveti geri çevirmeyerek üniversitelere, yayın ve röportaj isteklerine ve beni en çok heyecanlandıran İstanbul Erkek Lisesi Kültür Haftası etkinliklerine katılıyorum. Yaptığım çoğu şerbet hazırlığına yeğenlerimi de çağırmaya ve hem anlatıp hem de yaptırmaya gayret ediyorum. Bir de tüm ısrarı ve gayretiyle şerbet yapmayı isteyen, yaptığı tariflerden beni düzenli olarak haberdar eden Sinan adında fahrî bir çırağım var. Henüz on bir yaşında bir çocuğa bu işi sevdirebilmek tarifi mümkün olmayan bir mutluluk yaşatıyor. Bu meslek ben olmasam elbette unutulmayacak fakat maişetin bu türden geleneksel mesleklerle de idame ettirilebileceğini yaşayarak göstermek istiyorum. En büyük hayalim ise henüz altı aylık olan kızımın büyüyünce babasının mesleğini "şerbetçi" olarak söylemesini sağlamak.

Niyaz edelim ki Suha Arın'ın bir başka yapımı olan *Kapalıçarşı'da Kırk Bin Adım* belgeselindeki gibi Kapalıçarşı'yı boydan boya arşınlayan şerbetçiler tez vakitte var olsun.

1. Kolalanmış koyu pembe tülbent

Fatih Ergin

Şerbetçi

Şerbetçi Fatih Bey namıyla tanınıyor, hüsn-i hat ve taş plak koleksiyonu oluşturuyor.

Valizimin İçindeki Tatlılar

Sümeyye Açıkgöz

Tüm muhteşem hikâyeler iki şekilde başlar:
Ya bir insan bir yolculuğa çıkar
ya da bir şehre yabancı gelir.
-Tolstoy-

Zeust'tan ateşi çalıp insanlara veren Prometheus'un kardeşi Epimetheus, balçıktan yapılmış tanrısal bir güzellik ve zekâya sahip Pandora ile evlenir. Zeus, Pandora'ya evlilik hediyesi olarak topraktan yapılmış, çömlek benzeri bir kavanoz/kutu hediye eder. Ancak, Pandora asla kutuyu açmamalıdır. Pandora, bir süre sonra merakına yenik düşer ve kutuyu açar. Maalesef ki, Pandora'nın açtığı kutunun içinden tüm kötülükler dünyaya yayılmaya başlar. Durumu son anda fark eden Pandora bir anda kutuyu kapatır ve kutunun içinde kalan sadece "umut"tur. İlk etapta hepimizi bu durumdan dolayı korku da sarsa, aslında Pandora'nın hayatın başlangıcını yaptığını görürüz. Önce insanoğlu tüm kötülüklerle/zorluklarla karşılaşmalı ve her şeyin sonunda kutuda son kalan umudu yakalayabilmelidir. Kutuda kalan son şey, bir diğer adıyla Elpida (Elpis) umudun tecessümü, vücut bulmuş hâli olan bir tanrıçadır aslında. Her ne kadar azalsa da hiç tükenmez ve hep yol göstericidir. Pandora'nın kötülüğe de umuda da ihtiyacı yoktur. Ancak, insanlığın var olmaya başladığından itibaren kötülüklerin yanında insanın umuda da ihtiyacı var. Yine de umut, kötülükler gibi rastgele çıkmaz kutudan. Bile isteye o kutuyu "umudu" çıkarmak için açmak, kutudan çıkması için belki de haykırmak gerekmektedir.

Bundan otuz yıl önce, küçük bir köyün, küçük bir istasyonunda doğmuşum. Tren sesleri ninni gibi gelmiş bu yaşıma kadar. Hassas bünyeme dokunan yollar, bir tek trene bindiğimde demir kadar sağlamlaşır. Özün değişmese de yeni bir yolculukla harmanlanarak yoluna devam edersin. Trenin içinde de kendi küçük dünyama göç ederken, insanların da göç ettiklerine şahit olurdum.

Pandora'nın sakladığı Elpis, insanların haykırışıyla dönüşüyor ve valizlerinin içine

süzülüyordu âdeta. Kulağımda Elpis'e olan haykırışlar ile büyüdüm. Göçmenler şehrine, o muhteşem şehre taşındık: İstanbul, Haydarpaşa'ya. Tek şey değişmemişti orada, insanların valizleri ve ben o valizlerde ne olduğunu çok ama çok merak ediyordum. Evlerinden, ailelerinden giderken yanlarındaki valizlere aslında tüm hayatlarını, yemeklerini hatta tatlılarını da koyduklarını çok sonra kendime valiz yaptığımda anladım.

Dünya üzerinde 70 milyona yakın, kayıtlara geçmiş, zorunlu ve/veya gönüllü olarak yerinden edilmiş insan bulunuyor. 70 milyon valiz, 70 milyon hayal, 70 milyon insan, 70 milyon kültür. Tek bir noktadan çıkmamış ancak tüm dünyaya yayılmış 70 milyon farklı hayat, diğer hayatların arasına karışıyor. Önceleri, iki farklı kültür kaynaşmaya başlıyor, sonraları kaynaşmaya başlayan kültürler, ırklar, dinler, renkler artıyor ve uyum ile sonuçlanan kültürel ve psikolojik değişim süreci başlıyor. Göçmenlikte değişim esastır. Ancak kişiler, dönüşüm hâlindeyken kendi özlerine tutunarak hayatta kalırlar. Dil bilmediğiniz, yollarını dahi çözemediğiniz ve dahi yalnız olduğunuzu düşündüğünüz bir yerde sadece özünüze, sizden bir parça hissetmeye ve umutlarınıza tutunursunuz. 70 milyon valizin içinden çıkmaya hazırlanan, 70 milyon eşya dünyaya yayılırken, onlardan sadece biri olan valizimi sizler için gurbet tatlılarına açıyorum.

Bundan ne kadar zaman önce olduğunu unuttuğum göçmenlik serüvenimde, acı olmayan her şeyin gurbette insanları bir araya topladığına şahit oldum. Bir Ramazan günüydü. Tam da bugün gibi. Dünyanın bir ucunda bir arkadaşımın vesilesiyle, Bosnalıların büyük bir iftarına katıldım. Dönem o ya, pandemiden eser yok, herkes birbirine

Trileçenin kökeni Meksika'ya dayanmaktadır. Bazı iddialara göre, Orta Çağ Avrupa'sına Meksika'dan gitmiştir. İspanya'da "Tres Leches/ Üç Süt" olarak adlandırılmış ve Latin Amerika'da da aynı isimle kullanılmıştır. Koloni dünyasında göçlerle sürekli yer değiştirmiş, en sonunda en lezzetli durağı olan Balkanlar'a gelmiştir.

sarılıyor, dip dibe oturuyor. Yalnızlığımı sanki kapı önünde, beni tanımayan insanların yanına giriyor gibi değil de ailemin yanında, mont gibi çıkardığımı hatırlıyorum. Upuzun sofralar, heyecanla koşan çocuklar. Ramazan ayı içerisinde, Bosnalılar -özellikle gurbette- bir alanda uzunca, bazı zaman hazır bazı zamanlar da herkesin evinde birer parça yapıp getirdikleriyle donattıkları sofralarda topluca iftar yapmayı çok severlermiş. Ezan sonrasında, ilk on beş dakika yemekler bitene kadar kimsenin konuşmaması, tatlı safhasına gelince bozulmuştu. Açık büfe tatlıların başında sohbetin en koyusu yaşanırken, sadece Bosnalılar değil, birçok memleketten misafirleri ile tatlı yiyip, tatlı konuşuyorlardı. Birçok tatlıyı hayatımda ilk defa görüyordum. Bütün tatlı masasını boylu boyunca gezerken, bir anda Türkiye topraklarına basmışım gibi karşılaştım kendisiyle. Trileçe.

Rivayet odur ki, trileçenin kökeni Meksika'ya dayanmaktadır. Hatta öyle ki, bazı iddialara göre, Orta Çağ Avrupa'sına Meksika'dan gitmiştir. İspanya'da "Tres Leches/Üç Süt" olarak adlandırılmış ve Latin Amerika'da da aynı isimle kullanılmıştır. Koloni dünyasında göçlerle sürekli yer değiştirmiş, en sonunda da en lezzetli durağı olan Balkanlar'a geçmiştir. Arnavutçada da adı Trileqe olarak adlandırılan tatlı yine göçmenlerle uzun rotalar neticesinde, Türkiye'ye giriş yapmış ve bugün dahi Türkiye'de tadını bilmeyen yoktur. Ancak, nereden gelirse gelsin, dünyaya Balkanlar'dan yayıldığı ve en lezzetli hâlinin Balkan versiyonu olduğunu da bilmeyen yoktur. Balkan göçmenleri tarafından ülkeme getirilen, koyun, keçi ve manda sütüyle, süngerimsi kabarık bir kek ve üzerine el yapımı sosla hazırlanan enfes tatlıyı, aslında kendi kültürümden saymaya başlamıştım. Bir

OSMANLI'NIN SON DÖNEMLERİNDE BALKANLARDAN İZMİR'E GELMEK SORUNDA KALANLAR MADDİ YETERSİZLİKLERDEN REVANİ TATLISININ İÇİNDEKİ FAZLA YUMURTA VE UNU ÇIKARARAK, KISMEN HALEP TATLISINDAKİ O YOĞUN, SERT VE KITIR KIVAMI YAKALIYOR, VE ŞAMBALİ ADINI VERİYORLAR.

gurbetçinin valiziyle oradan oraya taşınmış ve tanıdık bir yüz oluşturmuş tadıyla. Bizim değildi, ama öteki de değildi artık.

Yıl 2012. Suriye'deyiz. Savaşın başladığı günler. İnsanların canhıraş Suriye'ye açılan kapıların kapatılması için imzalar topladığı, toplandığı dönemler… Biz ise, sınırın öteki tarafındayız. Her şey çok yeni olmasına rağmen taş üstünde taş kalmamış bir memleket gözlerimizin önünde. Kış, soğuk, çamur. İnsanlar yaşam mücadelesinde nereye sığınacaklarını bilmez hâlde, koşturuyorlar. Savaş var ama ortada savaşacağın bir düşmanın yok. Çocukların, kadınların, yaşlıların korkunç bir şekilde öldürüldüğü kocaman bir alan. Savaş desturuna aykırı her şey gözlerimizin önünde. Kimyasal silahlar, çocuk cesetleri, korku, çaresizlik… Onlardan çok bizde. Elimizden geleni yapıp dönmek zorundayız Gaziantep'e. Hayat devam ediyor. Yemekler yeniyor, ertesi gün planlanıyor. Ağzımızın tadı yok, kolay kolay da gelmez. Ama yurdum insanı misafirperver. Anlıyorlar. Hemen önümüze, irmikli, cevizli, pekmezli bir *Halep tatlısı* geliyor. Tadı tanıdık, İstanbul'da da yemiştim diyorum yanımdakilere. Sahi, o kadar göçmen gelirken mi geldi bu tatlı da. Hayır, Halep tatlısı zamanını bile hatırlayamayacağımız kadar eskiden kalma bir tatlı bu topraklarda. Tarihine baktığımızda, Osmanlı'dan da önce Selçuklulara, onlardan da önceye, hatta onlardan da önceye dayanıyor. Tarih süresince, aşçısına, yurduna göre ufak dönüşümler geçirmiş Halep tatlısı ancak varlığını sürekli olarak muhafaza etmiş. Önce Halep bölgesi, sonrası sınır birlikleri, daha sonrası Türkiye her gidenle dönüşmüş.

İzmir'deyiz. Canım yine çaysamış, çaysamışlığımın yanı da tatlı istemiş. Gözüm, Çankırılı komşumuzun enfes yaptığı *Şambali tatlısına* takılıyor. Bir porsiyon söylüyorum. Sonra hikâyesi fısıldanıyor kulağıma. Osmanlı'nın son dönemlerinde savaşın kızışan döneminde ülkesini terk etmek zorunda kalan Balkanlılar, İzmir'e geliyor. Maddi yetersizlikler o kadar artıyor ki, İzmir'dekiler revani tatlısının içinde fazla kullanılan yumurta ve unu çıkararak, kısmen Halep tatlısındaki o yoğun, sert ve kıtır kıvamı yakalayarak, Şambali adını veriyorlar. Nereden nereye diye düşünmeden edemiyor insan. Balkanlar, İzmir, Çankırı, Halep, İstanbul… Neydi, bir göçmenin tatlısının sınırı dünya üzerinde yoktu. İnsan gerçekten hayret ediyor.

Tatlı, insanlar arasındaki uçurumları, dünyanın neresinde olursanız olun, yok eden en güçlü bağlardan birini oluşturuyor. Bazı yemekler acı, bazı yemekler tatlı… Bazıları, bazı insanlar tarafından kabul edilemese de tatlı her zaman sohbetin en koyu tarafında herkesin tercihi. Çay kahve ile, o son dokunuşu, o son kabulü gösteriyor aslında. Ne kadar uzakta olursanız olun, nasıl ki bir kahvenin kırk yıl hatırı oluyorsa o kahvenin yanında bir tatlının da her zaman yeri oluyor. Benim, bugün, valizimin içinde kültürleşmenin en tatlı parçası vardı. Ama kim bilir, açtığımızda bizleri birbirine bağlayan daha ne parçalar olacak.

Sümeyye Açıkgöz
Doktora Öğrencisi
Uluslararası Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Derneği ve EpicMigrations platformunun genel başkanlığını yürütmektedir. Göç politikaları odaklı doktorasına devam etmektedir.

MAVERA ÖDÜLLERİ
2021

İyilik, 'Ben'de Başlar!

KONULU DENEME YARIŞMASI

SON BAŞVURU TARİHİ
10 MAYIS 2021

ÖDÜLLER
İLK 3 KİŞİYE
DİZÜSTÜ BİLGİSAYAR
İLK 13 KİŞİYE
ENDÜLÜS SEYAHATİ

BAŞVURU ADRESİ
maveraodulleri.com

ÖN LİSANS, LİSANS VE YÜKSEK LİSANS
ÖĞRENCİLERİ BAŞVURABİLİR

DEĞERLENDİRME KURULU

Ahmet TURGUT A. Ali URAL Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Murat ÖZEL Prof. Dr. Erol GÖKA Necip Tosun
Necla KOYTAK Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÜDER Şakir KURTULMUŞ Dr. Taceddin KUTAY Zekeriya ERDİM

Yeni Şafak
gzt

mavera
Eğitim ve Sağlık Vakfı

0 (216) 344 41 35 www.maveravakfi.org www.maveraodulleri.com

#MaveraÖdülleri
#İyilikBendeBaşlar
maveraodulleri
maveravakfi

Salih Seçkin Sevinç

Söyleşi Merve Akbaş **Fotoğraflar** Talha Menteş

Ayaküstü Tatlı Durakları

Sokakta yemek yemek iştahı açtığı kadar soru işaretlerini de beraberinde getirir. Merdiven altı üretim mi, ürünler taze mi, hijyenik mi gibi sorular sorulmaya başlanır. Ama çoğunlukla nefis görünen bir şambalinin veya halka tatlısının da cazibesine kapılır gideriz. Peki gerçekten sokakta yemek yemek sağlıklı mı veya lezzet sokakta mı, değil mi? Bu sorularla sokak lezzetleri konusunda uzmanlaşmış Salih Seçkin Sevinç'in kapısını çaldık. Bize hem sokak satıcılarının tatlıyla imtihanını hem de gıda sektörünün pandemideki durumunu anlattı.

Canımız deli gibi tatlı istiyor. İki seçenek var: sokak tatlıcısı ve güzel bir mekân. Sizin tercihiniz hangisi olurdu?
Güzel bir mekân. Fakat sokak tatlıcısı özelliğini de koruyabilmiş güzel bir mekân olursa ne âlâ! Mesela İzmir'deki Meşhur Hisarönü Şambalicisi bu söylediğime doğru bir örnek. Ya da Çanakkale'deki peynir helvacısı Kadir Usta... Mesela Karaköy Güllüoğlu'ndan da ayaküstü baklavanızı/tatlınızı yiyip yolunuza devam edebilirsiniz. Demek istediğimi anlatabilmişimdir umarım.

Peki sokak tatlıların kalitesi nasıl? Yani malzeme ve lezzet arasında doğrusal bir ilişki var mı?
Kötü. Çok iyi sokak tatlıcısı bulamazsınız. Üretim ya evdedir ya da merdiven altıdır. Çok azının endüstriyel ürünlerden uzak durduğu da bariz ortada. Yoksa sokak tatlılarının fiyatları bu kadar düşük olmazdı. Normal pancar şekeri yerine mısır nişastası şekeri (glikoz şurubu) gibi ucuz ve sağlıksız muadillere yöneldiklerini biliyorum mesela. Malzeme ve lezzet arasındaki doğrusal ilişkiye gelecek olursak. Malzeme iyiyse lezzet de bir o kadar iyi olur elbette.

İyi sokak tatlıcılarımız, ustalarımız var mı? Senin en çok beğendiklerin, mutlaka uğrayın dediklerin var mı?
Maalesef pek yok. Sokakta midye dolma tezgâhları ne ise, sokak tatlıcılarını da aynı şekilde düşünebiliriz. Yukarıda belirttiğim Meşhur Hisarönü Şambalicisi, Afyon'daki Kabakçı Halil Usta, Çanakkale'deki Peynir Helvacı Kadir Usta... Bunları tavsiye ederim. Sokakta direk tezgâhta satılan tatlılara karşı ben mesafeliyim.

Çok iyi sokak tatlıcısı bulamazsınız. Üretim ya evdedir ya da merdiven altıdır. Çok azının endüstriyel ürünlerden uzak durduğu da bariz ortada.

Hijyen belki de bu konuda en çok takıntılı olduğumuz mesele. Sizce sokak yiyecekleri hijyenik mi?
Her yemek için söyleyemem ama tatlılar için pek de hijyenik olduğunu söyleyemeyeceğim. Nerede nasıl kaynatıldıkları belli olmayan şerbetli tatlılar yine aynı şekilde ne kadar zamandır o tezgâhın üzerinde duruyor Allah bilir. Mısır şurubu ve ürün kalitesi konularına tekrar girmiyorum bile... Özetle sokak lezzetlerinin aslında hijyenik olduğunu düşünmüyorum. Özellikle pandemiden sonra bu konuda insanların hassasiyetlerinin arttığına eminim.

Peki neden sokak lezzetlerini seviyoruz? İştahımızı açmasının nedeni ne?
Tatlı krizi yolda aniden vurduğunda ya da açlıktan başınız döndüğünde, hele bir de oturup yiyecek kadar zamanınız yoksa sokak lezzetlerini tercih etmek her zaman en ekonomik karın doyurma biçimidir. Ekmek arası büfe dönerinin içine sosisli sandviç sosundan koydurursanız, ne olduğu belirsiz sosislerle yapılan büfe sosisli sandviçi içerisine burnunuzdan alevler çıkaran hardaldan sürdürürseniz, yanına da açık ayran söylerseniz iştahınız açılır tabii. Bakın ben bunları söylerken bile ağzım sulandı resmen...

SOKAKTA MİDYE DOLMA TEZGÂHLARI NE İSE, SOKAK TATLICILARINI DA AYNI ŞEKİLDE DÜŞÜNEBİLİRİZ. YUKARIDA BELİRTTİĞİM MEŞHUR HİSARÖNÜ ŞAMBALİCİSİ, AFYON'DAKİ KABAKÇI HALİL USTA, ÇANAKKALE'DEKİ PEYNİR HELVACI KADİR USTA... BUNLARI TAVSİYE EDERİM.

Malum pandemi döneminde hepimiz evlere kapandık. Kafeler bir açıldı, bir kapandı. Bu süreçte açık havada oldukları için sokak satıcıları mekânlara göre daha mı şanslı oldu?

Aslında sokak satıcıları şanslı olmadı ama pandemide şanslarını denediler, diyebiliriz. Mesela yasaklarda Moda sahilindeki sokak satıcıları resmen köşe kapmaca oynuyorlardı. Esas şanslı olanlar ise büfelerdi. Yani gel-al ve paket servis sunan düşük kiralı, küçük metrekareli lokantalar... Diğer bir deyişle masalara katma değerli hizmet sunmayan işletmeler. Bunların da sirkülasyonu hâlihazırda zaten vardı, bu kez iyice hızlandı. Cirolarını üçe beşe katladılar. Bu bağlamda sektörün bariz bir biçimde kabuk değiştirdiğine şahit oluyoruz.

Tatlı atölyeleri, pastacılık kursları da son dönemde oldukça popüler. Gündelik hayatın stresinden kaçmak, farklı bir yaşam için kapı aralamak olarak mı yorumlamak lazım bunu. Birkaç atölyeye giderek usta olmak mümkün mü?

Bence mümkün değil. İnsan kurslara giderek ancak bir konuda bilgi sahibi olabilir. Eğer günlük hayatında öğrendiklerini pratiğe dökemez ise o zaman bir anlamı kalmaz. Lakin dediğiniz gibi işte. Gündelik hayatın stresinden uzaklaşmak, farklı beceri setlerinde kendini denemek, pandemi sürecinde insanlar için kaçış oldu âdeta. Ustalık her işte olduğu gibi yaptığın işi sevmekle başlar ve onu devam ettirmekle gelişir.

Sürekli yemek için gezmek zor mu? Mesela bir yerden sonra insan daha mı zor beğenmeye başlıyor?

Vallahi zor. Dışarıdan göründüğü kadar kolay değil. Ama Allah'tan seviyorum. Yeni yerler keşfetmek, yeni lezzetler tatmak günlük rutinim. Elbette çok lezzet denedikçe daha da zor beğenir hâle geliyorsunuz. Yine de geldiğim yeri unutmuyorum. Bu yüzden ben sadece lezzete değil, o lezzetin arkasındaki hikâyelere de teşneyim. Böyle olunca aldığım haz hiç bitmiyor. Bir de bunları insanlara dilim döndüğünce anlattıkça benden mutlusu yok.

YAZI KALIR

Prof. Dr. Ömer Türker'in uzun yıllara sâri bir titizlik ve gayretle ortaya koyduğu *İslam Düşüncesinde Teoriler - Metafizik*; kelam, felsefe ve tasavvuf dâhilinde bulunan ekollerin bütüncül bir tasavvurunu ve ekollerin metafizik teorilerinden oluşmakta. Metafizik, rahat okunur metinleriyle düşünce tarihinin herhangi bir alanında uzman olsun veya olmasın bütün okuyucuları kucaklıyor.

ketebe.com ketebe ketebe ketebe

KETEBE

Rafine Şekere Veda

Serra Özel

Deney sürecince Damon'ın vücudu hızlı bir şekilde değişime uğruyor, gün içinde aldığı kaloride değişiklik yapılmamış olmasına rağmen yaklaşık 8 kilo alıyor, karaciğer çevresi ve iç organları yağlanıyor, duygu değişimleri yaşıyor, spor yapmakta zorlanıyor, cildiyle alakalı sorunlar yaşıyor ve enerji seviyesi devamlı düşüyor. Yani şeker tüketimi Damon'ın vücuduna olumlu hiçbir etkide bulunmuyor. Belgesel boyunca şekerin Damon üzerindeki etkileri ile beraber bu konunun ehli çeşitli uzmanların şeker hakkındaki görüşleri gösteriliyor. Her birinin görüşlerinden çıkarılabilecek ortak sonuç şekerin bağımlılık yaptığı ve insan vücudunu olumsuz yönde etkilediği.

2017 yılı kasım ayında rafine şekeri beslenmemden çıkardım. Yazının ilerleyen kısımlarında okuyacağınız *That Sugar Film* isimli belgeseli izlemem, bu konu üzerine yapılmış araştırmaları okumam ve çeşitli kişilerin deneyimlerini dinlemem, rafine şekeri hayatımdan çıkarmam için yeterli oldu. Birçok insan için zorlayıcı olabilecek bu karar ve beslenme değişikliği, sahip olduğum "Kendim için gerçekten iyi bir şey yapıyorum" fikri sebebiyle beni çok da zorlamadı. Başlarda her rafine şekerli ürüne bir alternatif ürettiğim beslenmem, artık canımın şekerli gıdaları çok da çekmemesi ya da bir şeylerin tadını unutmam ile, geçen yıllarda biraz daha değişti.

Rafine şekeri beslenmemden çıkarmam, gözle görülür bir değişim yaşamama sebep olmadı fakat yiyeceklerin tadını almaya başlamama sebep oldu. Beslenmemin çok büyük bir kısmını kaplayan paketli gıdaların çıkması, sevmediğimi düşündüğüm birçok besin maddesini aslında çok sevdiğimi fark etmemi sağladı. Yakın geçmişte sevmeye başladığım yeni tatlar ve alıştığım yeni düzenim eklenmiş şeker içeren bir besine istek duymamamı sağlıyor.

Rafine şekeri bırakmamın en büyük sebebi olan *That Sugar Film*, beş sene önce rafine şekeri hayatından çıkarmış Damon Gameau'nun, şekerin vücudu nasıl etkilediğini anlamak için kendi üzerinde yaptığı bir deneyi konu alıyor. Belgeselde, uzun bir süredir rafine şeker

tüketmeyen Damon, 60 gün boyunca her gün kırk çay kaşığına denk gelecek miktarda rafine şeker tüketmeye başlıyor. Beslenmesindeki bu değişikliği çeşitli uzmanlar gözetiminde ve gün içinde aldığı kalori miktarını değiştirmeden yapıyor.

Damon için önemli olan ve dikkat ettiği bir nokta bulunuyor: Kırk çay kaşığı şekeri her gün birkaç dilim kek, çikolata yiyerek tüketmiyor; marketlerde "diyet" olarak satılan, sağlıklı olduğu sanılan fakat içinde rafine şeker bulunduran meyve suları, mısır gevrekleri, meyveli yoğurt gibi ürünleri beslenmesine ekliyor.

Deneye başlamadan önce çeşitli sağlık kontrollerinden geçen ve tamamıyla sağlıklı olduğu görülen Damon, değişen beslenmesi yanında egzersiz rutinini bozmuyor, spor yapmaya devam ediyor. Tüm bu kontrollerin ardından deney süreci başlıyor.

Deney sürecince Damon'ın vücudu hızlı bir şekilde değişime uğruyor, gün içinde aldığı kaloride değişiklik yapılmamış olmasına rağmen yaklaşık 8 kilo alıyor, karaciğer çevresi ve iç organları yağlanıyor, duygu değişimleri yaşıyor, spor yapmakta zorlanıyor, cildiyle alakalı sorunlar yaşıyor ve enerji seviyesi devamlı düşüyor. Yani şeker tüketimi Damon'ın vücuduna olumlu hiçbir etkide bulunmuyor.

Belgesel boyunca şekerin Damon üzerindeki etkileri ile beraber bu konunun ehli çeşitli uzmanların şeker hakkındaki görüşleri gösteriliyor. Her birinin görüşlerinden çıkarılabilecek ortak sonuç şekerin bağımlılık yaptığı ve insan vücudunu olumsuz yönde etkilediği.

Şeker bağımlılığı üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar ve bu konu üzerine eğilmiş araştırmacılar bulunuyor.

Fransa'da yapılan bir araştırmada, kokaine bağımlı hâle getirilen fareler, şeker ile kokain arasında seçim yapabilecekleri bir alana bırakılıyor. Farelerin yüzde 94'ü bağımlı hâle getirildikleri kokaine değil de şekere gidiyor.

FRANSA'DA YAPILAN BİR ARAŞTIRMADA, KOKAİNE BAĞIMLI HÂLE GETİRİLEN FARELER, ŞEKER İLE KOKAİN ARASINDA SEÇİM YAPABİLECEKLERİ BİR ALANA BIRAKILIYOR. FARELERİN YÜZDE 94'Ü BAĞIMLI HÂLE GETİRİLDİKLERİ KOKAİNE DEĞİL DE ŞEKERE GİDİYOR.

Yapılan başka bir araştırmada, şekerli içeceklerin bağımlılık yapıcılığı test edilmek isteniyor, şişman ve obez genç yetişkinler üç gün boyunca şekerle tatlandırılmış içecekler tüketemiyor. Bu üç günde gençlerin, şekerle tatlandırılmış içecekler için çok yoğun bir isteğe ve yoksunluk hissine sahip olduğu görülüyor.

Aynı zamanda şekerin, beynimizdeki ödül sistemini tetiklediği biliniyor. Çeşitli araştırmacılar şeker tüketiminin obeziteye sebep olabilen bir ödül sinyali ürettiğini düşünüyor.

Fakat yapılan tüm bu araştırmalar şeker bağımlılığını kanıtlamak için yeterli değil; hayvanlar ile yapılan araştırmalar, şekerin bağımlılık yaptığı iddiasını destekliyor olsa da insanlar ile yapılmış yeterince araştırma bulunmuyor. Yetersiz araştırma miktarı, şekerin kesin olarak bağımlılık yaptığı iddiasının önüne geçiyor.

Değinilmesi gereken bir başka konu ise gıda sektörü. Belgeselde, gıda sektörünün geçtiğimiz yıllarda ne şekilde değişime uğradığı da ele alınıyor. Temini kolay ve ucuz sayılabilecek şekerin çeşitli gıdalarda kullanımı, gıda firmalarına büyük bir kolaylık sağlıyor. Bu firmalar, her kalorinin birbirine eşit olduğunu savunuyor ve günümüzde yaygın bir hastalık olan obezitenin ürettikleri ürünlerle çok da bağlantılı olmadığını söylüyor. Bu iddia ile rafine şekerli besin üretimi her yıl biraz daha artıyor.

Belgeselde paylaşılan bir veriye göre, marketlerdeki ürünlerin yalnızca yüzde 20'si içerisinde işlenmiş şeker bulundurmuyor. Farkında olmadığımız birçok gıda, düşük maliyet ile lezzetli tat elde etmek için içerisinde şeker bulunduruyor.

Bağımlılık yapıyor olsa da olmasa da şeker tüketimini azaltmanın ve sağlıklı bir düzeyde tutmanın, insan sağlığı için önemli olduğu biliniyor.

Marketten aldığımız her bir ürünün içeriğini okumamız, yediğimiz her bir lokmanın şeker oranından haberdar olmamız mümkün değil. Fakat günümüzde, değişen yaşam standartları ve tüketim alışkanlıkları ile rafine şekere çok daha sağlıklı alternatifler üretebilmek veya tükettiğimiz şeker miktarını bir takıntı hâline getirmeden sağlıklı bir miktarda tutabilmek mümkün. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre bir yetişkinin gün içinde alması gereken şeker miktarının 25 gramı geçmemesi gerekiyor. 25 gram şeker, 5 küp şekere ve yaklaşık 2 porsiyon meyveye denk geliyor. Bu denklik, çok büyük bir zorluk çekmeden, üzerine çok da düşünmeden beslenmemizi düzenleyebileceğimiz anlamına geliyor.

Keskin sınırlara sahip, belirli etiketler altına sıkıştırılmış bir beslenme düzeninin sürdürülebilir olmadığının, her şeyi bir denge içinde tüketebileceğimizin fakat şeker tüketme isteğini vücudumuza vitamin, mineral ve lif alarak farklı kaynaklardan karşılayabileceğimizin farkında olmamız gerekiyor.

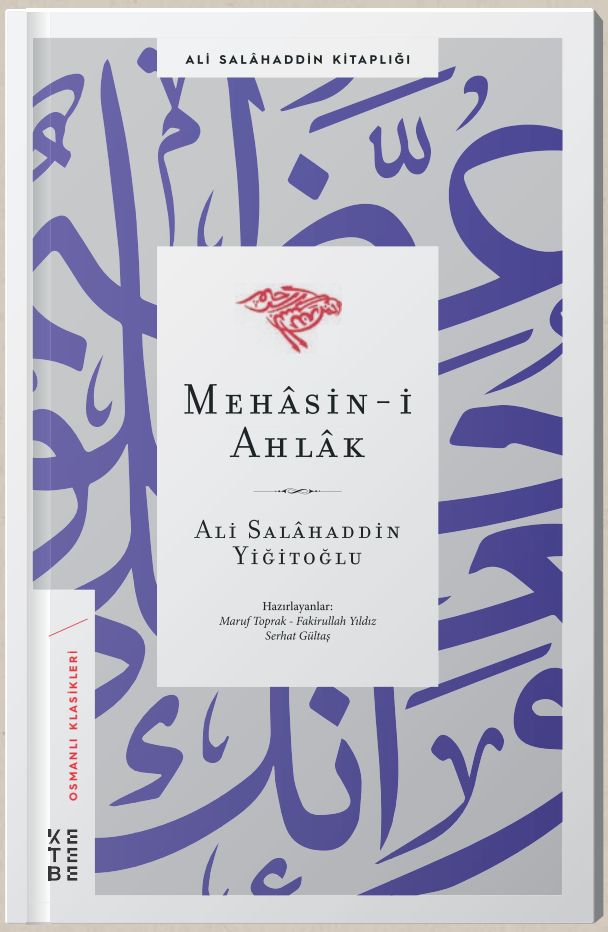

Serra Özel
Öğrenci
İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğrenci. Resim ve fotoğrafla ilgileniyor.

Y A Z I K A L I R

Ali Salâhaddin Kitaplığı büyümeye devam ediyor!

Ali Salâhaddin, *Mehâsin-i Ahlak*'ta; ilim olarak ahlakın tarifi, mevzusu gayesi ve bununla bağlantılı olarak hikmet, nefs, terbiye vb. kavramları üzerinde durmaktadır. Ayrıca ilmin fazileti, ilim öğrenen ve öğretenlerin dikkat etmesi gereken hususlar, ahlakın değişip değişmeyeceği meselesi, kalbin hastalıkları ve bu hastalıkların tedavi yolarından bahsetmektedir.

Ali Salâhaddin Kitaplığı

ketebe.com ketebe ketebe ketebe

KETEBE

Şeker Sevenlere Açık Mektup

Neden Tatlı Yemiyorum?

Merve Akbaş

JOHN DEFFETT FRANCIS'İN *THE DESSERT TABLE* ADLI TABLOSU

Bunları yazarken aklıma Proust'un madlen kekleri geliyor. Nasıl diyordu kendisi, "bir tarak midyesinin oluklu çenetleri arasında biçimlendirilmiş gibi görünen o kısa, tombul kekler..." Proust'la yarışacak cüreti kendimde bularak (!) ben de aynı cümleyi kendi zaafım olan kornişon turşu için kurabilir miyim? Bakalım: "Her çıkıntısına bir hardal tohumu eklenmiş gibi muntazam, o kısa, tombul ve ekşi turşular..." Gülmeyin lütfen, evet, bir madlen ile kornişon turşuyu yarıştırabilirim. Ne yapalım, zevk meselesi!

MARİA BLANCHARD'IN *THE CHİLD WİTH THE CAKES* ADLI TABLOSU

Şimdi size evrenin diğer tarafından, tatlı sevmeyenlerin dünyasından sesleneceğim. Evet, böyle bir yer var. Bence bu bölgenin nüfusu az da değil. En azından ben buna inanmak istiyorum. Çıtır çıtır bir baklava, akşamın bir vakti gelen tatlı krizinin çözümü olan un helvası, çikolata, şişe şişe Nutella, fırın sütlaç veya ekler... Hayır, hiçbirinin benim için bir önemi yok. Marifet diye söylemiyorum bunu. Mideme maalesef ben de düşkünüm. Ama benim düşkünlüğüm turşuya, zeytine, taze yeşilliklere, dumanı üstünde ekmeğe, peynire... Bu listede tatlı, yani şeker asla yer almadı. Sizin için çok önemli olabilir, farkındayım. Birtakım tatlı sevmeyen insanlar olarak biz de sizlere garip gelebiliriz. Ama merak etmeyin, ben ve benim gibiler için de şekere fazla düşkün insanlar uzaylıdan farklı değil. Şimdi size kendi şekersiz hayatımdan bazı notlar ileteceğim...

* Neredeyse kendimi bildim bileli tatlıyı sevmem. Dahası meyveyle de aram yoktur. Çiğ kabak verseler yerim ki yiyorum da. Mesela "Küçücük tane tane üzümden bir de çekirdek ayıklamaya ne gerek var" derim her üzüm mevsiminde. Çikolata desen aklıma gelmez. Hele bisküviler... Zorla yedirseniz içim geçer sanırım. O hissi bastırmak için ağzıma biraz peynir atmalıyım! Bilmiyorum, bu anlattıklarım garip mi geliyor? Doğrusu benim için hayatın içinden bir sahne. Ama yeni tanıştığım kim varsa ve ben "Tatlı sevmiyorum" desem şaşkınlıkla yüzüme bakar. Nedir yani, sevmemek mümkün değil mi? Hayatın tek anlamı şeker mi? Bence değil.

* Annem her bayramda beni baklavaların tadına bakmamakla suçlar. Ona göre insanın vücudu yılda en azından bir kere tatlı istemeli. "Yahu hiç mi çekmiyor canın, bak kendini zorla, biraz ye, ne olur!" şeklindeki haykırışlar her yıl düzenli olarak tekrar eder. Usanmadı, bir anne olduğundan usanmayacaktır da. Hâlâ bir tür şeker hastası olabileceğime, doktor kontrolünden geçmem gerektiğine inanıyor. Geçtim de, şükürler olsun konunun diyabetle bir alakası yok. En nihayetinde bir hekim arkadaş, "Sen ihtiyacın olan şekeri havuçtan, kabaktan, yani doğada doğal olarak bulunan şekliyle alıyorsundur zaten" dedi de, biraz rahatladı anneciğim. Yine de şöbiyet hazırlamaya devam ediyor.

* Kızım doğduktan ve biraz büyüdükten sonra mecburen evde daha fazla tatlı yapmaya başladım. Normalde sadece eve gelen konuklar için yapardım. "Sonuçta tatlı yenecekse de sağlıklı olan yenmeli" dedim. Yine de konuya tam olarak adapte olamıyorum. İki üç günde bir "Bu akşam tatlı yok mu?" diye sorulması garip geliyor. Ne yani, ayda bir yapılsa yetmez mi? Yetmiyor. Bir başka problem de tatlıyı yaparken ortaya çıkıyor. Örneğin kek yapıyorum, tarifte yazan malzemeyi birleştirirken şeker gözüme çok geliyor: "Ne! Bir bardak şeker mi! İnsanı kalpten öldürür bunlar!" diyerek, miktarı azaltıyorum. Sonuç ev sakinleri için hüsran oluyor. Bir keresinde yeterince şekerli olmayan kekin üstüne bal döküp yemişlerdi. Neyse ki tariflere sadık kalmam gerektiğini

"NEDEN TATLI YEMEDİĞİMİ ANLATMAK İSTİYORUM" DEDİM, "TÜM TATLI SEVMEYENLER ADINA". O ESNADA EKİP ARKADAŞLARIMIN YÜZÜNE MÜSTEHZİ BİR GÜLÜŞ YERLEŞTİ. "EVET" DEDİM "SEVMİYORUM VE SEVMEMENİN DE MÜMKÜN OLDUĞUNU YAZACAĞIM."

geç de olsa anladım. Evet, bir su bardağı şeker, bir normal kek için normalmiş!

* Bir kafeye veya bir lokantaya gidilir, sıra tatlıya geldiğinde, "Yok, ben yemiyorum" dediğimde kimseyi inandıramam. Neye mi? Tabii ki diyet yapmadığıma! Bence hâlâ pek çok tanıdığım benim fazla kilolarla uğraşmamak için tatlılardan kaçındığımı düşünüyor olabilir. Ve bir itirafta da bulunayım: "Hadi canım, aa bir tane ye, bak küçücük bir çikolata" ısrarlarına karşı, gerçekten tatlıyı sevmediğimi ikna edemediğim insanlara, "Sağlık problemlerim nedeniyle yemiyorum" diyerek olaydan yırtmışlığım var. Yalan yok, mesele sağlık. İnsan canının istemediği bir şey yediğinde midesi altüst oluyor. Yine de güzel dostlarımı kırmamak için yaptıkları tatlıların tadına bakıyorum.

* Bir noktadan sonra insan bu konuda oldukça duyarlı hâle geldiğini de anlıyor. Diğerlerinin tatlı bulmadığı, hatta içinde şeker olmadığını söylediği pek çok şeydeki şekeri fark ediyorsunuz. Pastane pidesi, yumuşak türdeki simitler... Hele gazlı içecekler! Bence direk glikoz şurubu!

* Bunları yazarken aklıma Proust'un madlen kekleri geliyor. Nasıl diyordu kendisi, "bir tarak midyesinin oluklu çenetleri arasında biçimlendirilmiş gibi görünen o kısa, tombul kekler..." Proust'la yarışacak cüreti kendimde bularak (!) ben de aynı cümleyi kendi zaafım olan kornişon turşu için kurabilir miyim? Bakalım: "Her çıkıntısına bir hardal tohumu eklenmiş gibi muntazam, o kısa, tombul ve ekşi turşular..." Gülmeyin lütfen, evet, bir madlen ile kornişon turşuyu yarıştırabilirim. Ne yapalım, zevk meselesi!

Evet, tatlıyı sevmiyorum. Bu yaştan sonra aniden sevmeye başlar mıyım, bilmiyorum. Ama şu noktada beş altı yaşlarına kadar tatlıyla aramın iyi olduğunu itiraf etmeliyim. Alerjik bünyem özellikle fazla kaçırdığım çikolatalardan döküntüler oluşturmaya başlayınca tatlıdan kaçınmaya başlamışım. Şu an tatlı veya çikolata yediğimde (yani zorla yedirildiğinde) herhangi bir alerjik reaksiyon göstermiyorum. Ancak bilinçaltıma tatlıyı acıyla eşleştirerek yerleştirmiş olmam oldukça mümkün. Yine de sayın okur, tatlı yemek için terapi almayı düşünmüyorum.

Bunları size anlatmamın nedeni Nihayet'in son yazı işleri toplantısı. Bu toplantıda şeker ve tatlı sayısı yapacağımız kesinleşince ben de kendimi ortaya atıp dosyada yazmak istediğimi belirttim: "Neden tatlı yemediğimi anlatmak istiyorum" dedim, "Tüm tatlı sevmeyenler adına". O esnada ekip arkadaşlarımın yüzüne müstehzi bir gülüş yerleşti. "Evet" dedim "sevmiyorum ve sevmemenin de mümkün olduğunu yazacağım." Yazdım. Evet sayın okur, başka bir yol mümkün. Şekeri sevmemek de mümkün. Sevmek kadar... Ve ben normalim. Sadece şeker yemiyorum.

Not: Evet, dondurma da sevmem. Özellikle paketli olanlara katlanamam ve lütfen artık farkına varın, tüm tost ekmekleri aslında kurabiye kadar tatlı.

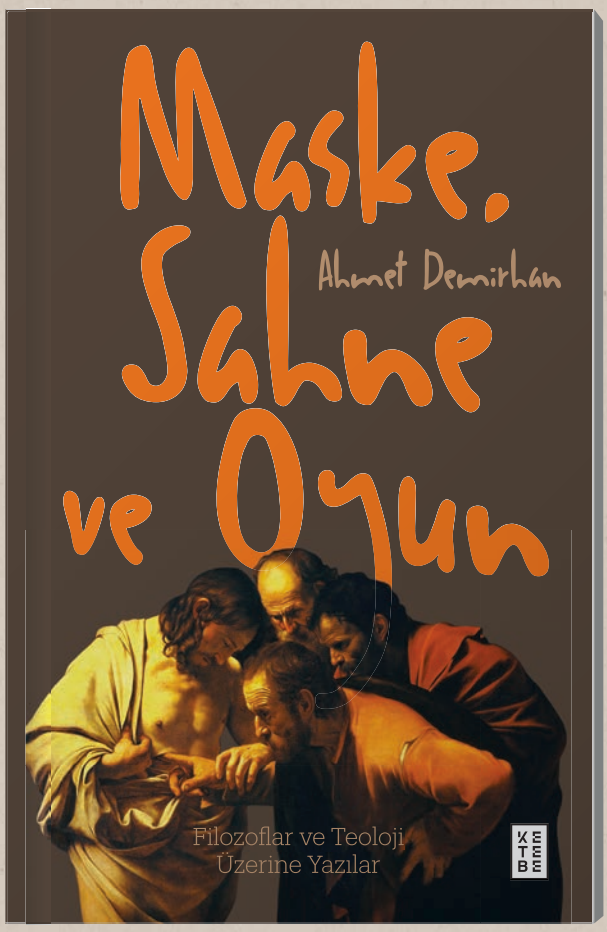
Merve Akbaş
Editör

Uzun yıllar gazetecilik yaptı. Son zamanlarda çevre, doğa, mimari, sanat gibi konular ekseninde yazılar üretip röportajlar yapıyor.

Y A Z I K A L I R

Bitmemiş Bir Pre-Modern Projenin İzleri: Maske, Sahne Ve Oyun!

Ahmet Demirhan, *Maske, Sahne ve Oyun*'da Heidegger, Nietzsche, Kant, Kierkegaard, Levinas gibi önemli filozofların felsefe metinlerinde ortaya çıkan teolojik tavrı ele alıyor. Toplamda beş ayrı makaleden oluşan bu eser filozofların teolojik yaklaşımlarının çözümlemesini ne modernlik ne de post-modernlik bağlamında ele alıyor.

Ketebe Felsefe Dizisi'nden

ketebe.com ketebe ketebe ketebe

KETEBE

Ümit Aksoy

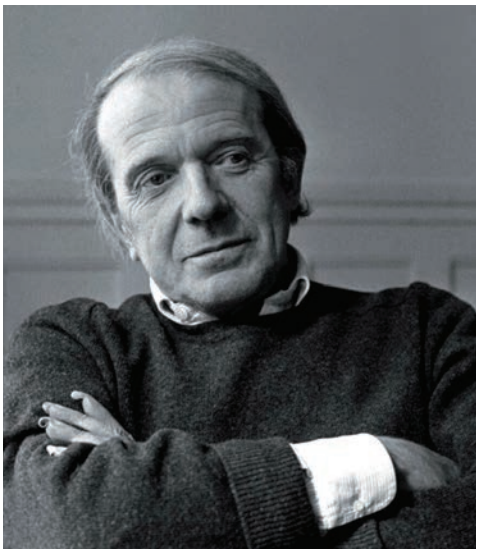
Neşeyle Keder Arasında Pişivermek

Spinoza felsefe tarihinin en ilginç figürlerinden birisi. Felsefe tarihi, daha doğrusu felsefe tarihinin okuma biçimleri ya da alımla(n)ma stratejileri açısından üzerinden oldukça farklı durumların işlediği (işletildiği) bir isim. 17. yüzyıl "rasyonalizm"i içinde değerlendirilip, paketlenen standart okumayı bir tarafa bırakırsak, II. Cihan Harbi sonrasındaki güç dengelerinin Almanya'dan Fransa'ya kaymasıyla Fransızların içlerindeki Heidegger etkisine karşı bir panzehir işlevi görmesiyle birlikte artan bir Spinoza ilgisini görmemek mümkün değildir neredeyse. Bu şu demeye gelir biraz da: Heidegger'in "etik" olanı dışlayıp *hermeneutik ontolojiyi* devreye koymasına karşı, özellikle sol politik felsefecilerin Spinoza'da buldukları "içsel özgürlük" motifi oldukça manidardır. Başka bir ifadeyle bu noktada vurgulanması gereken, bu felsefe yapma anı yahut tarzı için Spinoza'da bulunan "etik derinlik" fikrinin kendisi bir bakıma: *Aşkınlığa* karşı *içkinliği* önceleyen ve insanı "yıkıcı" bir kavrayışıyla yakalayan bir etik.

Bu türden bir etik nosyonun sınırlarını işaretlemek için, Spinoza'nın, Deleuze okuması üzerinden gitmek ve söz konusu okuma stratejisini biraz daha somutlaştırmak mümkün. Deleuze'ün Spinoza okumasının önemli bir motifini ise duygu/duygulanım meselesi oluşturur. Buna göre, der Deleuze, Spinoza iki "şey"i birbirinden özenle ayırır. Bunlardan birincisi fikir, ikincisi ise duygudur. Fikir, herhangi bir şeyi temsil eden bir düşünme tarzıdır. Dolayısıyla fikir, *temsilî* karakteri bakımından tanımlanan bir düşünme tarzıdır. Fikir, şeyin temsiliyle olan ilişkisi iken duygu (affectus) -bunun tersine- bir şeyi temsil *etmeyişi* bakımından (bir) düşünme tarzıdır. Buna göre -örneğin- bunaltı, aşk yahut umut bir fikir değildir çünkü onlar kendi başlarına bir temsile

sahip değildirler; her ne kadar sevilen şeyin bir temsili olsa bile. Temsil etmeyişi bakımından düşünme: tam olarak budur bir duygu. Dolayısıyla düşünme, kabaca ikiye ayrılır: fikir, temsili olan, duygu ise bir temsili olmayan düşünmedir Spinoza'da Deleuze'in okumasında.

"Spinoza," der Deleuze, -kabaca söylendiğinde- "buradan birbiriyle bağlantılı iki sonuç çıkartır". Bunlardan birincisi fikrin duygudan, *dolaysızca* önde olması; zira bir şeyin fikri onun duygusundan önce gelir; ikinci ise, her ne kadar fikrin duyguya "teorik" bir önceliği olsa da, bu iki düşünme tarzının birbirlerine indirgenemez bir anlamı

GİLLES DELEUZE

Deleuze'ün Spinoza okumasının önemli bir motifini duygu/duygulanım meselesi oluşturur. Buna göre, der Deleuze, Spinoza iki "şey"i birbirinden özenle ayırır. Bunlardan birincisi fikir, ikincisi ise duygudur.

haiz olduğudur. Bu, bizi şu kritik sorunun eşiğine getirir: Birbirlerine indirgenemez bu iki düşünme tarzının nasıl bir ilişkisi vardır o hâlde? "Spinoza," der Deleuze, "burada anlık enstantaneler olarak adlandırdığı her bir algı faaliyetine eşlik eden fikirler arası geçişlerdeki 'fark'ı *affectus* yani *duygu* olarak tanımlar." Başka bir ifadeyle, fikirler birbirlerini anlık olarak takip eder ve bu sırada bir varyasyon rejimi ortaya çıkar. İşte bu varolma kuvvetinin sürekli "varyasyonu"na, yani birbirini takip eden artma ve azalmasına "duygu" denir.

Bu ise pratikte şu demeye gelir: Spinoza için, karşılaştığım her durum bende ya bir *neşe*ye ya da bir *keder*e yol açar. Başka bir ifadeyle, her türlü algılama faaliyetini takip eden bir varyasyon olarak duygu, fikirlere eşlik eder ve bu karşılaşmalar benim var olma kudretimi ya artırır ya da azaltır. Dolayısıyla duygu, tam da fikirler arası geçişte "ölçülebilen" bir fark durumuna işaret eder. Bazı karşılaşmalar, benim varoluş -ya da daha doğru bir ifadeyle eyleme gücümü- artırırken bazıları ise azaltır; işte bu *neşe* ya da *keder*in tanımıdır Spinoza'da: neşe yani var olma gücümü arttıran karşılaşmalar; keder, yani var olma gücümü azaltan karşılaşmalar.

Bu son nokta ile birlikte Spinoza'nın ve onun yorumlayıcılarının etik meselesine dâhil oluruz. Başka bir ifadeyle, neşe ile keder arasındaki bu sürekli varyasyon ile iktidar mekanizmaları arasında önemli bir ilişki vardır. Spinoza ve takipçileri için soru şudur: Nasıl oluyor da iktidar mekaniğinin sahibi olan insanlar, hangi alanda olursa olsunlar, bizi kederli bir tarzda duygulandırmaya, etkilemeye ihtiyaç duyuyorlar? Eğer, keder eyleme gücünün azalmasını anlatıyorsa, soru bir kez daha (şöylece de) formülize edilebilir: Neden iktidar aygıtı, eylemi gücümüzü azaltıcı bir düzeneği her defasında devreye koyarak bizi kederlendirmektedir?

Buradaki kritik nokta, her türlü iktidar mekaniğinin/düzeneğinin içine dinlerin de dâhil olmasıyla ortaya çıkar. Spinoza, *despot* ile *rahip* arasında (elbette *ateist bir Yahudi* olarak -terkipteki o şahane hakikati yalnızca ben görüyor olmasam gerek- onun kafasında Hristiyanlık vardır) iktidar aygıtının kullanıcısı ve tebaalarının üzerinde kurduğu baskı mekanizmasının işleticisi olarak bir benzerlik olduğunu vurgular. Buna göre, despot da -tıpkı rahip gibi- her türlü özgürlüğün önündeki engel olarak ortaya çıkar. Bu, aslında bizim için standart bir eleştiridir. Spinoza'yı burada farklılaştıran unsur, dinî umdelerin onlara inananlar üzerinden, denebilecekse kategorik olarak, yoğunlaştırılmış bir kederlenme stratejisi güttüğünü söylemesiyle ortaya çıkar. Nietzsche'yi önceleyen bir dokunuşla, bir aktör olarak dinin, eyleme gücünü azaltıcı bir pratik olarak inananlarını bir yandan bu dünyanın "kötü" olduğuna, dahası "günah" fikriyle ona tabi olanları her defasında yanlış yolda olduklarına ikna ettiğini, onları maniple ettiğini vurgular Spinoza. Dolayısıyla her türlü dinî faaliyet kederden yahut hüzünden beslenir; tabilerini kötü duygulara sevk eder; ürettiği fikirler öyle fikirlerdir ki bu fikirler arası geçişin her bir anında tabilerinin güçleri azalır ve böylece hem inananların bağımlılıkları artar hem de bir iktidar pratiği yani "yönetme aracı/tekniği" olarak bu kederlenme, bu iki olgu arasındaki ilişkiyi baştan sona kateder. Başka bir ifadeyle din, bu kederlenme stratejisiyle inananları hem ontolojik hem de politik olarak alt eder, onları ezer, tahakkümünü gerçekleştirir. Dolayısıyla din, sanılanın aksine, ontolojik değil aslında son derece politik bir tutumla inananlarını "var olma güçleri"ni, onları her defasında kederlendirerek, yani onlara dayattığı fikirler ile "duygulandırarak" iş görür. Fikirler arası geçiş anında ortaya çıkan azalışı anlatan bir tema olarak kederlendirilmek: Kötü tam olarak budur Spinoza için.

Spinoza'nın da, ama daha sonrasında, Spinoza okuma tavırlarının da buradan çıkardıkları sonuç tahmin edileceği üzere kesindir: Neşe asıldır, keder ise talidir. Burada tali oluş, *neşe*nin, yani var olma kapasitemizi artıran her ne var ise "kıymetli" olanın onlar olduğu lakin *keder*in ise var olma kapasitemizi azalttığı için -özenle kendisinden uzak durulması gereken, varoluşumuzu zaafa uğratan bir mahiyet arz ettiğine gönderimde bulunur. Bu, bir yandan dinî ve siyasal ontolojinin *neşe*yi iptal ederek, kederlenme mekaniğini sürekli dolaşıma soktuğunu söyler; bir yandan da, etik maksimi buradan inşa etmeye başlar: "*Keder*lendiren, kötüdür; *neşe*lendiren iyi."

Bu -zımni olarak- Tanrı'yla kendisini gizleyenlerin, kederlendiren her türlü insani faaliyeti önceleyen bir tutumla ontolojilerini var ettiğini söyler. Dolayısıyla bazı felsefe ve siyaset felsefesi tarihçilerinin belirttiği gibi, Spinoza -bu anlamda- gerçekten de

Çift kutuplu dünya tasarımının ortadan kalktığı bir zemin, bir bakıma neşenin her yere yayılmak istendiği, her yeri istila ettiği, kederden "ölesiye" kaçıldığı tek kutuplu dünyanın bir süreğidir.

"ilk modernlerdendir". Zira tıpkı modern anlamda devleti düşünmek, nasıl ki (gerçekten ve ilk defa) devleti düşünmek demekse, modern anlamda insanı düşünmek, gerçekten ve ilk defa insanı düşünmek demektir. Burada, modern anlamda insanı düşünmek, onu Tanrı-bağımsız bir varoluş kapasitesi ve formu içinde düşünmek ve yakalamak (yahut yakalamaya çalışmak) anlamına gelir. Her türlü bağımlılık formlarından kurtulma olarak, insani kapasitenin -sadece kendine atıf yaparak- düşünülmesi: merhaba hümanizm.

Her zamanki gibi hikâyeyi biraz ileriye sarıp günümüze geldiğimizde gördüğümüz manzara şudur: Bir yandan söz konusu *neşe* her yeri ele geçirmiş bir yandan da siyasal aygıt limitlerine varmıştır. "Popüler kültür" eleştirileriyle birlikte had safhaya varan ve sürekli tekrarlanan vasati durumumuz, zorla neşelendirmeye çalışılan kitlelerin kederli hâlidir tahmin edileceği üzere. Başka bir ifadeyle Nietzsche'nin gayet ferasetli bir şekilde gördüğü üzere, Kant sonrası dünyada, yani metafiziğin (kontrollü bir şekilde) elendiği zaman diliminde asıl hareket, "çift kutuplu metafizik tasarım"ın (dünya ve ahiret) çökmesi, yani Tanrı'nın ölümüyle birlikte, aslında "görünümler dünyası"nın da ortadan kalkmasıdır. Aslında "ölmüş olan sadece bu tip ebedî hakikatlerin belirlenen yerleri değil, bu ayrımın ta kendisidir." Böylesi bir tasarımın, yani duyularüstü âlemin çöküşüyle, onun karşıtı olan görünümler dünyası da ortadan kalkmış olur. Dolayısıyla sorun basitçe Tanrı'nın olmadığı bir dünya(yı) kurmak değildir artık. Bunu en iyi bilen

SPİNOZA'NIN DA, AMA DAHA SONRASINDA, SPİNOZA OKUMA TAVIRLARININ DA BURADAN ÇIKARDIKLARI SONUÇ TAHMİN EDİLECEĞİ ÜZERE KESİNDİR: NEŞE ASILDIR, KEDER İSE TALİDİR.

YUKARIDAKİ ÇİZİMDE BARUCH SPINOZA'YI GÖRÜYORUZ.

Nietzsche'dir: "Hakiki dünyayı ortadan kaldırdık. Ne kaldı geriye? Belki de görünür olan dünya? Ama olamaz! Hakiki dünya ile birlikte görünür olan dünyayı da ortadan kaldırdık."

Dolayısıyla, *çift kutuplu dünya tasarımı*nın ortadan kalktığı bir zemin, bir bakıma *neşe*nin her yere yayılmak istendiği, her yeri istila ettiği, *keder*den "ölesiye" kaçıldığı tek kutuplu dünyanın bir süreğidir. Başka bir ifadeyle, buruda ölmüş olan/iptal edilen neşe ile keder arasındaki *sınır*dır. Sınır geçilir, iptal edilir; neşe yaygın ve tek duygu olarak kendini sunar. Paradoksal ama bundan daha önemli husus -kederli bir şekilde- herkesin neşeli olmasından başka bir seçeneğinin elinde olmamasıyla ortaya çıkar. Bu bir bakıma, insanın neşeli olmak zorunda olduğu monolotik ve şiddet yüklü tasarımın -kaçınılmaz ve hüzünlü- sonucudur.

(Burada edebiyattan sinemaya kadar yayılan geniş bir "keder"li bilgelik varyasyonlarını unutuyor değilim elbette. Doğrusu onların varlığı bir bakıma söz konusu "modern" neşe kültüne karşı bir tepkidir, çığlıktır. Denilebilir ki kadim edebî üretimler, nihayet şiir, bir bütünlük ve birlik gördüğü *Varlık* ve *doğa*ya karşı -bu birliğe eşlik edecek bir edayla- kendini

konumlandırırken, yani bir ahenk ve nizam içinde Varlığa karşılık verirken; modernizmle "mantıki" sonuçlarına varan üretimler, bir şiddet olarak dünyadan aldıkları mana ile dünyaya mukabelede bulunurlar. Dolayısıyla modernizmin başat nosyonu, tam da bu tek kutuplu tasarıma karşı -ve temelde "varoluşçu" felsefi tutumun bir tezahürü olarak- "dünyaya fırlatılmış insanın" trajik boyutunu vurgulamak şeklinde cereyan eder. Bizim için önemli olan, söz konusu tepkinin/direnmenin bu tek boyutluluğa karşı olması ve buna ilave olarak, yine karşıtının dilini formunu tekrarlayarak, "keder"i her defasında varoluşun asıl unsuru olarak işaretlemesidir. Neşe için çıkılan yolda kederlere gark olunması: olabilecek en kötü sonuç belki de budur.

Artık her yerde sadece tek bir *maske* vardır: neşe. Oysa bu yaşamın gerçekliğini iptal eden bir durumdur. Varoluşçu kederci dil de, -insanı tam ortadan ikiye ayıran, Descartes'ın zamanında attığı tohumun bir devamıdır bu- neşe ile kederden birisini tercih etmek zorunda kalır. Gerçek, hadi daha sakin bir şekilde söyleyelim, hakikat, varoluşun hakikati, yine ıskalanır. Bu da hiç şüphesiz içinde boğulunan kaderin/kederin ta kendisidir.

Hikâyeyi yine biraz hızlandıralım izninizle.

Spinozagil hayat tasarımın geldiği nokta bu iken, şu garîban Doğu'da ne olup bitmiş diye (elbette kabaca) baktığımızda gördüğümüz manzara şudur: Bir iktidar mekaniği olarak koyutlanan, despotun kardeşi rahibin temsil ettiği "öte dünya" vurgusunun sahibi, dolayısıyla Spinoza eleştirisinin muhatabı İslam için, hadi adını koyalım Hakk için, "dünya tasarımı" çift yönlü işler. Bu ise haddi zatında kulun Yaratıcı ile ilişkisine işaret eder ve Yaratıcı'nın bu noktadaki sözü gayet nettir: Eğer mesele Hakk'ı bilmek ise insanın sadece "neşeli" bir varoluş, kendilik ve nihayet Tanrı bilgisi murad ettiğini söyler Yaratıcı üstüne basa basa. İnsanın (nefis, yani kendilik sahibi olarak) -sözdekendi "kâr"ını maksimize etme niyetiyle sadece neşenin peşinden koştuğunu, üstelik bunu da kendi hesabına yazdığını ve fakat başına "kötü" yahut "kederli" bir durum geldiğinde hemen suratını ekşittiğini hatırlatır. Bu ise, basitçe ifade edildiğinde, -bizim kötülüğümüzü isteyen, dahası bizim acımızla mutlu olan bir Tanrı imajinasyonu gibi vulgar bir değerlendirmeyi bir tarafa bırakırsak- Yaratıcı'yı bilmememiz/tanımamamız (erenler arif ol(a)mamak der) demektir. Dolayısıyla yalnızca neşe üzerinden ilerleyen bir varoluş, insanın Yaratıcı'yı bilmesine müsaade etmediği için, kederle "süslenmemiş" her bir tecrübe yahut zevk ediş eksik bir bilme/arif olma anlamına gelecektir kaçınılmaz olarak. Öyle ki neşeyi kendi namına yazma, kederi Tanrı'nın sopası olarak gören, tek gözlü seyir, Hakk'ın çift yönlü muradını -ne yazık ki- anlayamayacaktır.

Hakk'ın buradaki muradı olarak *Sünnetullah* ise oldukça

VİKTOR MİKHAYLOVİCH'İN *SEVİNÇ VE KEDERİN ŞARKISI* ADLI 1919 TARİHLİ TABLOSU.

nettir: İnsan -ortalama durumunda- neşesini maksimize ettiği çalıştığı için -Spinoza buna var olma gücü yani *conatus* der- öncelikle kederli olandan uzak duracaktır. Gelgelim bu uzak duruş, sadece kendi neşesinin peşinden gitmek olmayacaktır. Yanı sıra kederden pay almayan her bir varoluş modu, insan neşeyi kendine yazmaya meyli olduğu için, neşeli anlarının da ona bahşedilen bir ikram olduğunu bir türlü anlayamayacaktır. Diğer bir deyişle, insanın kederle yolunun kesilmesi, Tanrı'nın zulmünden çok, çoğunlukla kendi nefsine zulmeden (ki bu, iyilikleri kendi hesabına yazmayla başlar) insanın, bir "bela", yani uyarıyla, kendiliğinden kaynaklanmayan her bir anın geriye doğru hesabını vermesinin istenmesini anlatır. Dolayısıyla kederli anlar (çünkü insan nefis sahibi olarak cahil ve zulmedici bir mayayla karılmıştır) aslında varolma kapasitemizi evet, azaltır ama bu en azından bir "yalan"dan uyanmanın ilk adımıdır. Bu anlamıyla bakıldığında, yalnızca neşenin diliyle var olmaya çalışmak, aslında sadece varoluş kapasitesinin eksik bir şişkinliğini değil, dahası dünya nizamını, bu nizam içinde aslında nasıl bir "dolap döndüğünü" (Yunus'un "dertli dolabı"nı hatırlamanın

Spinoza ve takipçileri için soru şudur: Nasıl oluyor da iktidar mekaniğinin sahibi olan insanlar, hangi alanda olursa olsunlar, bizi kederli bir tarzda duygulandırmaya, etkilemeye ihtiyaç duyuyorlar?

ARTIK HER YERDE SADECE TEK BİR MASKE VARDIR: NEŞE. OYSA BU YAŞAMIN GERÇEKLİĞİNİ İPTAL EDEN BİR DURUMDUR. VAROLUŞÇU KEDERCİ DİL DE, -İNSANI TAM ORTADAN İKİYE AYIRAN, DESCARTES'IN ZAMANINDA ATTIĞI TOHUMUN BİR DEVAMIDIR BU- NEŞE İLE KEDERDEN BİRİSİNİ TERCİH ETMEK ZORUNDA KALIR.

zamanıdır) anlamamaya denk gelir.

Bu bağlamda kedere karşı neşeye gönderme yapmak -ya da buna bir tepki olarak neşeyi iptal ederek kedere yaslanmak- farklı ontolojik düzeylerde iki hakikatsiz duruma işaret eder: Salt insani -yani bizatihi Tanrısız bir varsayım içinde- varoluşun sahici dinamiğine kör kalınır. Ama Hakk'ın sözüne ittiba etmemeyle, Tanrı'nın kederle insana kendi yokluğunu (neşeli varoluşlar kendiliğe "dalıp gitmek"tir zira) hatırlatıcı bağışına da sağır olunur. Her iki durumda da, bir neşe ve keder kanatlarından yapılmış insan dünyanın varoluşunu anlayamayacak ve varoluş kapasitesini (tam da conatus olarak) gerçekleştiremeyecektir aslında.

Öte yandan bu eksik bilgi, yani tek kanatla uçmaya çalışmak, -etik kapasite söz konusu olduğunda- bir yandan "çıkarlar" ve "şehvetler" dünyasının ortalama ve bir o kadar süfli sofrasına bizi buyur etmekle kalmaz, yanı sıra, her defasında "doymak bilmeyen nefisler kalabalığı" olarak bitmeyen bir kör döğüşünün de içine gark eder bizi. Şarkıda söylendiği gibi, gerçekten de "eksik bir şey" vardır; ama -örneğin hakikat-sonrası psikanaliz teorilerinin kulağımıza fısıldadığı gibi- bu, arzunun bir türlü katedilemez doğasıyla ilgili değil, arzu ekonomisine dair yanlış formülize edilen soruyla ilgilidir. Arzunun neşeyle olan yakın "akrabalığı"nı da hatırımızda tutarak denilebilir ki buradaki sorun, arzunun varoluşsal katedilemez boşluğu beyhude yere doldurmaz çabamızla ilgili değil "kendilik prensibi"nin, kendilik ekonomisinin, öznelik teknolojilerinin

ürettiği sahte ontolojik varyasyonlarıyla ilgilidir. Başka bir söyleyişle, eksiklik değil bir fazlalıktan söz edilebilir ve arzunun üzerimizde kendini var edişine kapalı kalan tek yönlü varoluşumuza işaret eder.

"Bir çırak yaralandığında yahut yorgunluktan şikâyet ettiğinde işçiler ve köylüler ona şu güzel sözü söylerler: 'Mesleğin şimdi vücudunda yer etmeye başlıyor...' Bizler de her acıyı hissedip, ızdırap çektiğimizde, esasen hakikatin, dünya nizamının, Tanrı'ya itaatin vücudumuzda yer etmeye başladığını söyleyebiliriz."

Simone Weil'in alabildiğine nezaketle işaret ettiği varoluş modu, kendilik yani öznelik kafası allak bullak olmuş bizlerin aslında "eksik olan"ın neşe ile kederin bütünlüklü hâli olduğunu hatırlatır bize. Arzu, tatmin edilemez, katedilemez olandır zira bu dünyanın gerçekliğine uymaz. Hayatı olabildiğince bütün gerçekliğiyle karşılamak ve misliyle mukabele etmek: Neşe-keder uyumunun iptal olduğu her durumda, bir türlü büyüyememiş, yani kendi seyrine bigâne kalmış modern-çocuk-öznenin dramıdır bu.

Sözü çok uzattım aslında. Bütün bunları (elbette glikozu bol neidüğü belirsiz yapay şekerlemeler için değil de) bir tatlı yapmanın, onu yemenin nasıl bir tecrübe olabildiğine dair halet-i ruhiyeye getirmek için söyledim. (Kabul, biraz uzun oldu...) Geleneğin tatlı yapışını, oradaki formu, aslında hayata karşı alınmış bir kavis olarak gördüğüm için, bu emeğe karşı uzun bir saygı ve sevgi gösterisi olarak geçsin kayıtlara bu yazı. Öyle ya, nedir ki bir ölünün ardından bizlere helva yaptırtan o tuhaf hissiyat? Oruçtan sonra bayram, ölümden sonra hayat, ölümün ardından helva: kederin ardından neşe, neşenin ardından yine keder. Sanki her bir durumu bir diğeriyle birlikte eşleştirerek ilerleyen bir varoluş, gerçekçi bir varoluş hareketi saklı burada. Çift kanatlı bir kuş olarak insan -adının anılmadığı uzun zamanları geri çağırırcasına- kanatlarını birer birer çıkarıp duruyor. Oysa hayatın gerçekliği bu iki kanatla birlikte insanın varoluşsal gerçekliğine sahip olabileceğini ve dahası -burada artık ontolojik durumun işaret ettiği ahlaki köklere

varmış durumdayız- ancak böyle bir kabulle varoluşuna zulmetmeksizin var olabileceğini söyler bize.

Niyeyse aklım burada hep helvaya gidiyor; uzun uzun başında durulup altındaki ateşle birlikte *helvelenip*, serpilip boy verdiği, sadece bir yiyecek, bir tatlı olarak değil, bir kıvam olarak helvaya. Başından kalkılmadan, helvayla birlikte yapanın da piştiği, bir oluş, bir varoluş analojisi olarak helvaya.

YANDAKİ FOTOĞRAF SIMONE WEIL'E AİT.

Rivayet edeler ki Geylani Hazretleri'ne hizmet edenlerden biri Hazret'in huzuruna çıkar.

"Efendim, Cenâb-ı Hak kudretinin tasarrufunu bahşetmiştir size. İstediğiniz kimselere ufak bir nazar-ı âlinizle birçok rütbeler verebiliyorsunuz. Bu kulunuz da size epey hizmet etti lakin hâlâ bir şey ihsan etmediniz, niyâz ediyorum" der. Geylani Hazretleri, "Pekâlâ, bugün bana bir helva pişir de, bakalım Kudret neler ihsan eder, senin de gönlün olsun" buyururlar.

"Baş üstüne" diye sevinerek, helvayı pişirmeye başlar mürid. O esnada da Hindistan'dan bir heyet gelerek, Hazret'e "Efendimiz, hükümdarımız öldü, bize bir hükümdar göstermenizi niyaza geldik" derler. Bunun üzerine Hazreti Pîr, helva pişiren adamını çağırarak "Nasıl, Hind padişahlığını kabul eder misin?" diye sorar. Adamcağız pür-*neşe* "Aman efendim, ihsan buyurdunuz" diye can atarak sevinirken, Hazret-i Pir bu pazarlık için şartını söyleyiverir: "Yalnız, seni şu şartla oraya padişah yapıyorum: Ne kazanırsan yarı yarıya paylaşacağız..."

Talip, bu emri minnetle kabul eder, Hindistan'da her türlü nimetlere sahip olur. Aradan geçen on bir senenin sonunda bir gün Geylani Hazret saraya teşrif eder. Eski mürid, yeni hükümdar Hazret'i karşılar, onu tastamam ağırlar. Dönüş vakti gelip çattığında ise Hazret yaptıkları pazarlığı hatırlatır hükümdara, vakit hesap vaktidir der. Padişahla Pir her şeyi bir bir pay ederler. Lakin bir sorun vardır ortada: "İyi amma siz bir erkek evlat da kazandınız; onu da taksim etmeniz lazımdır" buyurunca Hazret, bizim padişahın neşesi kedere döner, "O nasıl olacak?" diye belli belirsiz sözler dökülür dilinden. "Çocuğu ikiye böleceğiz, size istediğiniz tarafı vereceğim" der Hazret, "pazarlığımız da böylece tamam olur."

Oruçtan sonra bayram, ölümden sonra hayat, ölümün ardından helva: kederin ardından neşe, neşenin ardından yine keder.

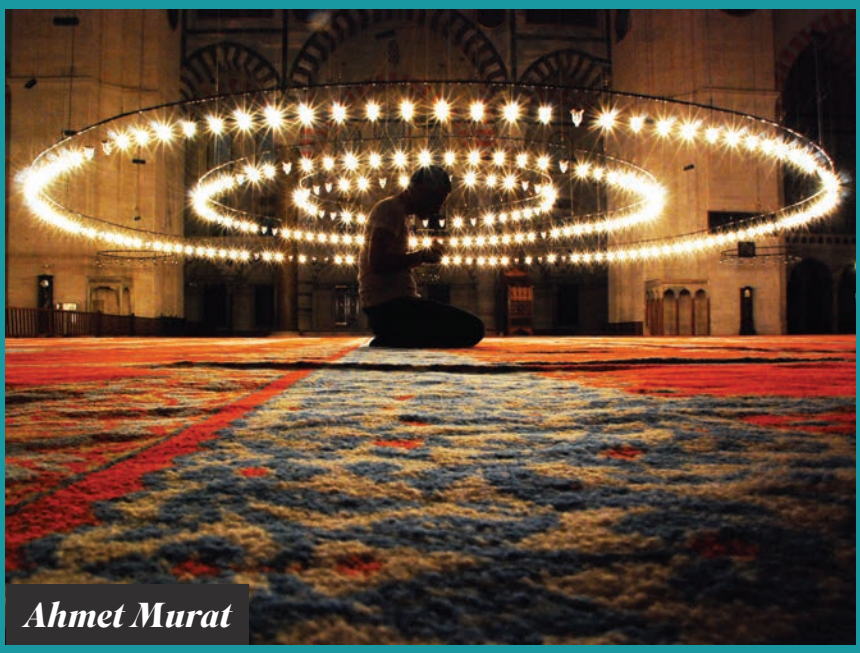

Çocuk çağrılır, kılıçlar kınından çıkartılır. Hazret, "Destûr!" deyip çocuğu tam ikiye ayıracakları Padişah belindeki hançeri çeker ve Hazret'in göğsüne saplarken birden sahne değişir; mürid yine ocak başındadır ve elindeki kaşık helva tenceresine saplanır. Müridin gözlerinde Geylani Hazret yerine helvaya saplanan kaşığın şaşkınlığıyla "Oğlum, karıştır helvayı..." der; "daha helvanın kıvamına biraz daha var."

Bir kıvam, tavır, bir eda, nihayet bir tatlı olarak helvanın, nefis bilgisinden pay alan bir kokusu var; hamlıkla pişmek arasında, kederle neşe arasında, acıyla tatlı arasında, varoluşun iki kuşu kabzla bast arasında: Afiyet olsun.

Ümit Aksoy
Editör
Felsefe üzerine akademik çalışmalar yapıyor.

Ahmet Murat

Süleymaniye'yi Seyredememek

Süleymaniye, Haliç'ten, Boğaz'dan, Karaköy'den ya da Üsküdar'dan görülebilmekle birlikte, bulunduğu tepenin eteklerinden ve çevresinden görünmüyor ya da eksik görünüyor. Uzaktan bir bütün olarak seyredebildiğimiz, çevresine serpilmiş binalar ve başka küçük tepelerle oluşturduğu mukayese imkânlarıyla birlikte izleyince daha da büyüme eğiliminde olan Süleymaniye'nin yakınlaştıkça görülemez olması ilginçtir. Hatta dış avludan iç avluya doğru geçecek kadar yakınlaştığımızda bile Süleymaniye'yi bütün olarak görme imkânını bir türlü bulamayız.

Bununla birlikte, yerleştiği tepenin eteklerinden Süleymaniye'ye doğru tırmanmaya başladığımızda, onun orada olduğunu, bizi beklediğini ve bu yorgunluğa değeceğini biliriz. Süleymaniye, bizim çabamızla alay etmeyecek ve bizim onu neredeyse görmeden yaptığımız yolculuğumuzu o tepenin üstünde ağırbaşlı bekleyişiyle sezecek, görüntüsünü geçici olarak gizlemesine mukabil içimizdeki imgesini kendisini gizleyerek büyütecektir.

Uzaktan kendisini güçlü biçimde ve bir bütün olarak gösteren, böylece varlığına bizi ikna eden Süleymaniye'nin, kendisine yaklaşmaya başladığımızda görüntüsünü parçalaması, bütünlüğünü bozması ve sadece bazı kesitlerini göstermekle yetinmesi ilgi çekicidir. Yaklaşmak, daha da yaklaşmak gözümüzün belli bir mesafeden yaptığı fethin ve kuşatmanın artık imkânsız ve giderek daha da imkânsız olduğunu ortaya çıkarır. Dahası yaklaşmak, fethi ve kuşatmayı terk etmeyi, mevzumuzu kavramak için tahakküm edici bir tutumun yetersizliğini anlamayı gerektirir. Artık geriye sadece katılmak ve onun bir parçası olmak kalmıştır.

Süleymaniye'ye yaklaştıkça onun bir parçası olma şansını elde ederiz. Bu uzaktan bakışla

edinemeyeceğimiz bir ayrıcalıktır. Mesela Süleymaniye'nin içine girdiğimizde artık biz de Süleymaniye'yizdir. Bir uçakta, yanındaki yol arkadaşına Süleymaniye'yi göstererek, "Bak, Süleymaniye!" diyen kimse, biz onun içindeyken aslında bizi de Süleymaniye olarak işaretleyip göstermiş olmaktadır. Bu yönüyle içinde olmak, dışındayken yaptığımız fetih ve kuşatma hamlelerini terk ettiğimiz ve fethetmeye ve kuşatmaya çalıştığımız Süleymaniye tarafından fethedildiğimiz ve kuşatıldığımız anlamına gelmektedir.

Süleymaniye'ye doğru yürürken, onu bütün olarak kavrayamamanın yarattığı bir tedirginlikten ya da en azından

Yerleştiği tepenin eteklerinden Süleymaniye'ye doğru tırmanmaya başladığımızda, onun orada olduğunu, bizi beklediğini ve bu yorgunluğa değeceğini biliriz.

hoşnutsuzluktan bahsedilebilir. Zihnin, onu bir bütün olarak kavrayıp kuşatmasıyla kazandığı memnuniyet bu yürüyüşte dağılır. Ona doğru yürürken uzaktan göze hitap eden, ölçülü olmayı ve güzelliği temsil eden yapıdan eser yoktur. Bazen bir iki minaresini, bazen kubbesinin bir parçasını, bazen bir kesitini görebiliriz. Ama bu parçalar, önümüze çıkan başka yapılarla, yapıların unsurlarıyla giriftleşir, onlarla ilişkiye girer. Süleymaniye'nin minaresi, onun önünü kesen bir binanın tepesinden uzamaktadır ya da kubbesi bir başka binanın yanından taşmaktadır. Süleymaniye ile oynadığımız bu acemice saklambaç, bizim onun orada olduğunu anlamamızı ve onu uzaktaki bütünlüğüyle görmek için yanına kadar gitmemiz gerektiğini fısıldar.

SÜLEYMANİYE İLE OYNADIĞIMIZ BU ACEMİCE SAKLAMBAÇ, BİZİM ONUN ORADA OLDUĞUNU ANLAMAMIZI VE ONU UZAKTAKİ BÜTÜNLÜĞÜYLE GÖRMEK İÇİN YANINA KADAR GİTMEMİZ GEREKTİĞİNİ FISILDAR.

Süleymaniye'ye doğru olan bu "hac" yürüyüşünün bize seyrü sülukun bir temsilini verdiğini söyleyebiliriz. Seyrü sülukun nihai durağı olan "hakikat", manevi yolculuğun başında yekpare ve kuşatma girişimini tahrik eden bir hedeftir. Yolculuğa çıkmadan önce daha açık göründüğünü, daha kavranabilirlik vadettiğini bile söyleyebiliriz. Ama seyrü süluka başladıktan sonra zihinde bu bütünlüğün parçalandığını, hedefe doğru giderken kavrama ve kuşatma fikrinin dağıldığını, hakikatle oynanacak bazı oyunların yolcunun kendi algısına ve zihnine olan güvenini sarstığını görürüz. Hakikate yaklaştıkça, hakikati idrak etme fikrinin ve hatta niyetinin solmasının sebebi budur. Sufilerin büyüklerinden Ebu'l-Hasan eş-Şazeli'nin bu duruma dair tasvirinin yeri geldi: Bir koku dükkânının bulunduğu bir sokağa girdiğimizde, kokuyu takip ederek dükkâna doğru gidebiliriz. Dükkâna girdikten sonra ise artık koku almamaya başlarız. Çünkü yakınlık, bir bütün olarak kavramak için ihtiyacımız olan mesafeyi elimizden almıştır.

İlginç olan, Süleymaniye'nin ona tamamen ulaştıktan sonra da, görüş açımıza tam sığmayan boyutları sebebiyle bizim onu bütün olarak görmemizi engellemesidir. Ama bu mahrumiyet yine de bizde bir umutsuzluk yaratmaz.[1] Çünkü Süleymaniye, ona yaklaştığımızda bize bir binayı değilse de, bir duyguyu armağan eder: haşyet. Uzaktan sevimlilik ve güzellik aşılayan bütünlüklü görüntüsü, yakınına kadar ulaşmış olan talihlilere, ancak görkemli bir dağın, başına buyruk devasa bir şelalenin, karanlık ve derin bir kanyonun ve bütün bunlarda ışıyan, karşı koyulmazlığı içindeki kudretin geçirdiği duyguyu sunar.

Haşyet ise kutsal olanla kurulan ilişkinin belkemiğini oluşturmasıyla sonuna kadar umut aşılayan bir duygudur.

1. Kafka'nın Şato'sunu bilirsiniz. Şato, romanın kahramanı olan ve şatoya ulaşarak henüz bilmediği görevini öğrenmek isteyen kadastrocu K.'nın hemen önünde, orada, erişilebilir bir yerdedir. Ama yine de K. bütün bir roman boyunca şatoya bir türlü ulaşamaz, yetkililerle konuşamaz, niçin orada olduğunu öğrenemez. Şato, onun için kendisiyle konuşmayan, kendisini duymayan, umutsuzluk yayan sağır ve dilsiz bir mekândır. Bunun sebebi, ilişkiyi derinleştiren haşyeti değil, dumura uğratan endişeyi yaymasıdır.

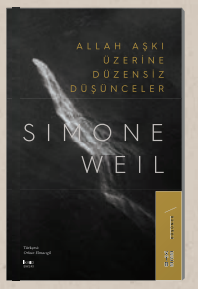

Ahmet Murat
Şair, Yazar
Avarelik Görgüsü isimli bir kitabı Ketebe Yayınları'ndan çıktı. İbn Haldun Üniversitesi'nde öğretim üyesi.

YAZI KALIR

Kökler: İnsanın ve Ruhun İhtiyacı **ile İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği karanlığın ardından Avrupa'yı ve dünyanın geri kalanını etkileyen sosyal, kültürel ve manevi köklerden kopuşun nedenlerini teşhis ediyor. Weil, modern insanın temel yükümlülüklerini görmezden gelmesinin onu köksüz bıraktığı tezi ile bireyi muhatap alarak kitlelere, ideal toplumun yeniden inşası için bazı önerilerde bulunuyor.**

Yazarın diğer kitapları

ketebe.com ketebe ketebe ketebe

KETEBE

Cihan Aktaş

Taşta Parçalanan İmgeler

I- *Nihayet*'in Mart sayısında yayımlanan "Mevhibe Kor: Bir Okuma Grubunun Hikâyesi" başlıklı yazımda şöyle bir ayrıntı vardı: 1970'lerin sonunda Mevhibe Kor, Küçükyalı'daki Turgut Reis Apartmanı'nda bulunan dairesini kitap okumaları için bir grup kadına açar. 12 Eylül Darbesi'ni takip eden günlerde bir akşam yemeği sırasında Kor Ailesi'ne ait dairenin kapısı çalınır. Daha önce benzeri baskınlar yaşayanlar olduğunu öğrenen aile hazırlıklıdır baskın konusunda. Projesini Mevhibe Hanım'ın çizdiği apartmanın balkon bağlantısında henüz boşluklar vardır. Nevzat Kor, bir aralıktan yan komşuya geçer. Askerler, "Bu evde toplantılar yapılıyormuş, Nevzat Kor mu yapıyor?" diye sorarlar. Mevhibe Kor toplantıları kendisinin yaptığına ikna etmeye çalışır. Kitap okumak suç sayılabilir, öğrencilere ders de vermektedir, onu belirtir. Askerler Nevzat Kor'un yerini öğrenme konusunda ısrar eder, sonunda imza alıp giderler.

Mevhibe Kor'un askerleri, evinde düzenlediği okuma toplantılarını kendisinin yaptığına inandırması gerekiyordu. Ev, kadının faaliyet alanı sayılır kültürümüze göre. Askerler de böyle düşünüyordu belki, ama onlar sadece aldıkları emri yerine getirmeye çalışıyorlardı. Belli ki askerler bir kadının askerî darbe yönetiminde suç sayılacak toplantılar yapacağına ihtimal verememişlerdi, evde bile olsa.

Akla şu soru geliyor: Okurlukla ilgili faillikte kadını paranteze alan kabuller, ne ölçüde dinî kültürümüzden kaynaklanıyor acaba?

Sevgili Zeynep Kevser Şerefoğlu'nun büyük çabasıyla Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi çatısı altında ve 5 Ocak'la 5 Haziran arasında her hafta zoom platformunda gerçekleştirilen "Toplumsal Cinsiyet Okumaları Çalıştayı"nda cevabını aradığım sorulardan biriydi bu. Çalıştay konuşmamı, Luce Irigaray'ın dil ve mekân

eleştirileri üzerinden İskenderiyeli filozof Hypatia'yı konu alan *Agora* (Alejandro Amenbar, 2009) filmi esasında hazırladım. Irigaray'ın modern mimarlığın mekânlarının cinsiyetsizliği üzerine yaptığı tespitler kuşkusuz, filmin hikâyesinin geçtiği 4. yüzyılın sonlarıyla 5. yüzyılın başları için de geçerli görünüyor.

Irigaray, modern Batı kültüründe dişi olan her şeyin ancak erkek olanla ilişkili bir şeyle bağlantılı olarak mevcut ve anlaşılabilir durumda olduğunu vurgular. Hristiyanlığın kadını düşük düzeyde bir insan olarak gösteren yaklaşımlarının Kartezyen devrime intikal ettiği de hatırlanmalı elbette.

II- Kadınların agorada, dolayısıyla dilde sınırlı yerini Richard Sennett *Ten ve Taş*'ta irdeliyor.

Agora, Antik Yunan şehirlerinde politik, dinî ve ticari her türlü faaliyetin yapıldığı alan. Oğlan çocuğun beden dili agorada şekilleniyordu. Oğlanlar bedenlerinin ve seslerinin "polis" denilen daha büyük bir kolektivitenin bir

"Dairenin kusursuzluğu bizi körleştirdiği için onun ötesini göremediğimizi var sayıyoruz" demişti Hypatia. Körleşmeme çabası içinde olmayı öğütlüyordu, kendisi nerede dururusa dursun. Elipsi tespite götüren, heva ve hevesle izah edilemeyecek bir kavrayışın düşüncesi bu.

parçası ve şehre ait olduğunu gimnazyumda öğreniyorlardı. Güçlü bir bedene sahiplik, iyi savaşçılığın göstergesiydi; eğitilmiş bir ses de oğlan çocuğunun daha sonra kamu meselelerine katılmasının garantisi olurdu. Oğlan bedenleri faaliyetlerle güçlenip biçim kazanarak kamuyu tecrübe ediyor, kamusal tarafından biçimlendiriliyordu. Agorada vakit geçirme lüksüne sahip yurttaş oranı nüfusun yüzde 10 ile 15'i arasındaydı. Siyasi kararlar alınıyor, gizli pazarlıklar, derin dedikodular, törenler, dinî danslar yapılıyor, bankacılık ve yemek faaliyetleri yürütülüyordu agorada. Kılıç yutanlar maharetlerini sergiler, dilenciler ve asalaklar gezinir, drama hareketliliği gerçekleşir, filozoflar toplanırdı.

Batı uygarlığının başlangıcında bedendi dünyaya hâkim olan, güçlü, sağlıklı, seçkin erkeğin bedeni. Beri taraftan, bedendeki erkeksiliğe ait sayılan güçlü ısının sporla korunması, çıplaklık ve teşhirden duyulan gurur, "bu başat beden imgesi" siyasi toplulukta kolektif özdenetim oluşturamamıştı. Bedenin bu hâkimiyeti, söz-eylem birliği yoluyla rasyonel bir biçimde yaşama gücünü azaltıyordu. "Tek sesin mahkûmu olmak" diyor Sennett. Taşın Atina şehrindeki gösterişli kullanımı uygarlığın başarılı olmasına yetmemişti. Başat çıplak beden imgesi taşta parçalanıyor, kendini teşhir eden ses kent mekânı içinde birlik bozucu bir güç hâline geliyordu.

Yunan düşüncesi aklı eril bir akıl olarak görüyordu. Uygarlık ve şehir kadınları dışarıda tutacak şekilde tasarlanmıştı. Ev, kadının mahremiyetini güvence altına alan mekândı, erkek oraya gelir ve giderdi. Evin derinlikleri kadına aitti, ama kadın orada aynı zamanda kayboluyordu. Antik Yunan evlerinin yüksek duvarları ve çok az penceresi vardı. Varlıklı kesimlerin evlerinde odalar bir iç avlunun etrafında sıralanıyordu. Sennett klasik Müslüman evinin haremlik-selamlık sistemini hatırlatır. Oysa etkilenmiş olanlar Müslümanlardı. Beri taraftan selamlığın, agora faaliyetlerinin bir kısmına karşılık gelen bir mekân olarak geliştirildiği söylenebilir.

Antik Yunan evlerinde evli kadınlar, konukların ağırlandığı oda olan "Andron"da asla görünmezlerdi. Andronda verilen içkili

RACHEL WEISZ'İN CANLANDIRDIĞI HYPATIA (370-415), FİLOZOF, MATEMATİKÇİ VE ASTRONOMDU. DÖNEMİN ÜNLÜ MATEMATİK BİLGİNİ THEON'UN KIZIYDI. ATİNA'DA EĞİTİM GÖRÜP DÖNDÜKTEN SONRA İSKENDERİYE KÜTÜPHANESİ'NDE DERSLER VERMEYE BAŞLAMIŞTI.

davetlerde sadece kadın köleler, fahişeler ve yabancı kadınlar yer alırdı. Evli kadınlar ve kız çocukları, kendilerine ayrılan oda veya odalarda otururlardı. Zengin evlerinde bu odalar ikinci katta bulunurdu.

Aradan bin yıl geçtikten sonra da değişen bir şey olmamıştı agorada. Tersine, beş yüz yıla yakın bir süre içinde yayılarak kültürü belirleme konumunu ele geçiren Hristiyanlığın ruhban sınıfı, İncil'deki çeşitli ifadeleri öne sürerek kadınları olduğundan daha derin bir sessizlik ve görünmezliğe zorlamaya başlamıştı.

III- Alejandro Amenbar, 4. yüzyılın sonu ile 5. yüzyılın başlarındaki bir zaman dilimi içinde, İskenderiye şehrinde katliamlarla süren güç çatışmaları içinde bir kadın filozofun, Hypatia'nın direnişini anlatıyor Agora'da.

Rachel Weisz'in canlandırdığı Hypatia (370-415), filozof, matematikçi ve astronomdu. Dönemin ünlü matematik bilgini Theon'un kızıydı. Atina'da eğitim görüp döndükten sonra İskenderiye Kütüphanesi'nde dersler vermeye başlamıştı. Pagan, Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan öğrenci topluluğuna Platon ve Aristo felsefesi anlatır, kozmosun yapısı üzerine dersler verirdi. Devrinin en güzel kadınları arasında olduğu kaydedilir. İskenderiye valisi olan öğrencisi Ortestes'in ve kölesi Davus'un ona âşık olduğunu öğreniyoruz filmden. İskenderiye'de Hristiyanlığın hâkimiyetini ilan ettiği bu yıllarda yoksul ve dışlanmışlar bu yeni dine geçerek "kardeş" kimliği kazanıyordu. Hristiyan olan eski köleler, pagan efendilerini hedef gösteren hınç yüklü bir harekete dâhil oluyorlardı.

Hypatia'ya yönelen hınç, pagan erkek aristokrasisine yönelenden bir hayli farklıydı. Bir güçsüz, bir sessiz olması ve hâlâ Hristiyanlığı kabul etmediği için kendini unuttırması gerekirken nasıl da agorada dolaşarak eleştiriyordu iktidar mücadelesi veren ruhbanları? İffetsizlikle suçlanamazdı Hypatia, felsefeyle iştigal hakkını âdeta, cinsel olgulardan uzaklığını ilân ederek güvenceye almıştı. Babasının bu konudaki çeşitli yorumları, Hypatia'nın sadece evlilikten değil aşktan da uzak durarak ilim alanındaki faaliyetini koruyabileceğini düşündüğünü gösteriyor.

Karmaşık, çatışmalarla dolu, mevcut dinlerin barış ve kardeşliği tesis edemediği bir dönemdir. Sembollere dönük imhalar, katliamlara yol açmaktadır. "Bizi birleştiren şeyler ayıranlardan çok fazla, biz kardeşiz" diye uyarır öğrencilerini Hypatia.

Hristiyan mustazaflar,

Yunan düşüncesi aklı eril bir akıl olarak görüyordu. Uygarlık ve şehir kadınları dışarıda tutacak şekilde tasarlanmıştı. Ev, kadının mahremiyetini güvence altına alan mekândı, erkek oraya gelir ve giderdi.

Kur'an'da vaat edilecek olan önderlik ve varislik konumunu yapıcı, barışçıl bir şekilde üstlenememişlerdi. İslam'ın gelmesine iki yüzyıla yakın bir zaman vardır.

Derken Piskopos Cyril konuşmalarında, Hypatia'yı hedef göstermeye başlar. Seçkinleri bir araya toplayarak İncil'deki kadınları sessizlikle ilişkilendiren bölümleri okur onlara: "Bir kadının bir erkeğe bir şey öğretmesine izin vermem. Tersine, erkeğe sesini çıkarmamalı, sükûnetini muhafaza etmelidir." Pavlus'un genç çömezi "Timoteyus'a Birinci Mektubu"ndan parçaları "Tanrı'nın Sözü" olarak takdim eder Cyril topluluğa ve ekler: "İsa bunu çok iyi biliyordu. Bu yüzden kutsal mirasını on iki erkeğe emanet etmişti. Aralarında hiç kadın yoktu. Bunun anlamı: İskenderiye halkının bir kadını takdir ettiğini hatta sözlerine güvendiğini biliyorum. Bu, filozof Hypatia. Bu kadın tanrısızlığını ilan etmiştir. O bir cadıdır. Siz ileri gelenler, artık kendinizi İsa'yla uzlaştırmanın zamanı geldi. Bunlar, Tanrı'nın sözleri." Cyril nihayet, "Önünde diz çöküp kabul ettiğinizi belirtin" diyerek konuşmasını tasdik etmelerini bekler seçkinlerden. Vali Orestes hocasını hedef gösteren bu dile destek olmaktan kaçınır ve bu yüzden Kıpti Hristiyanlardan oluşan Parabolinler tarafından taşa tutulur. Hypatia'nın bir diğer öğrencisi, daha sonra Ptolemais şehrine piskopos tayin edilecek olan Synesius da üzgündür, ancak Cyril'i karşısına almaktan kaçınır. Hatta, piskoposu, "Kutsal kitaptaki sözleri saptırarak işine geldiği gibi kullanan biri" olarak suçlayan arkadaşı Orestes'i, ruhbanın ifadelerinde tutarsızlık olmadığına iknaya çalışır. "Kaç kadını takdir ediyoruz, kaç kadını?" diye sorar Synesius, "Kaç kadının sözünü dinliyoruz?"

Hypatia artık daha yalnız, tek, ayrıksıdır. Haksız ve hukuksuz işleri dile getirmekteki ısrarı olmasaydı, dinsizlik ve büyücülükle suçlanmayacaktı kuşkusuz. Birbirini izleyen katliamların kritik anlarında, inancı ceset yığınları karşısında bir kez daha sarsılmış olan Davus'u görürüz yine. Kendisine merhamet gösterilmişti, o niçin merhamet edemiyordu? İlk

kargaşa günlerinde bir tür zafer sarhoşluğu içinde tacize yeltendiği, buna rağmen onu serbest bırakmış olan eski efendisini korkunç bir ölümden nasıl kurtarabilirdi? Bıçakla öldürmek bir çözüm gibi gelir.

Olaylar zinciri tam olarak filmde anlatıldığı gibi miydi, söz konusu kurgu olduğunda bunu tartışmak bir yere kadar anlamlı. Zulüm birbirini tetikleyerek dolaşıyor kesimler arasında ve yükselen güç olan Hristiyanlık, karşıtlarını en can alıcı suçlamaları sessizleştirmek, ortadan kaldırmak istiyor. "Dairenin kusursuzluğu bizi körleştirdiği için onun ötesini göremediğimizi var sayıyoruz" demişti Hypatia. Körleşmeme çabası içinde olmayı öğütlüyordu, kendisi nerede dururusa dursun. Elipsi tespite götüren, heva ve hevesle izah edilemeyecek bir kavrayışın düşüncesi bu.

IV- İyi eğitim süreçlerinden geçememiş genç adamlar neden güç ve iktidarla özdeşleştirilen mafya gibi örgütlerde varlık ararlar? Genç kızlar niye yeme bozukluğuna yol açan saplantılara düşerler? Biyolojik cinsiyet verilmişken,

"toplumsal cinsiyet" görece sosyal ve kültürel yargılarla inşa edilir.

Gotik romanlarda kadınların yaşadığı kâbus biraz (belki epeyce) erkeğe yüklenen güçlülüğe ilişkin büyünün bozulması, yalana dönüşmesiyle de ilgili olmalı.

Luce Irigaray kadınlık ve erkekliğe dair birikmiş imgeler mirasından söz eder. Mekânın yapısından dışarıda tutulmanın felsefe ve dilden dışlanmayla ilişkisini irdeler. Yapısalcılık sonrası feminist düşünüre göre Batı felsefesinde kadın dışarıda bırakılır, mağaradan dışlanır. Batı kültürü erkek olmanın ne olduğunu tanımlamakla başlar ve ardından dişi olmayı erkekliğe bağlı olarak tanımlar. Batı mimarlığı da felsefe ve dil itibarıyla cinsiyetsizdir, sadece erkek özne dikkate alınarak geliştirilmiştir. Descartes ilahi, geleneksel ve insani maddi alanlar arasındaki ilişkiyi kadınlara değil, yalnızca erkeklere açar.

Irigaray Batı kültürünün kadınların sohbetlerini ve çocuk oyunlarını görmezden geldiğini, cinsiyetli öznenin söylemlerde var olmasını engellediğini öne sürer. Hocası Lacan gibi, dişi bedene atfedilen edilgenliğin konuşmama ve suskunluğu temsil ettiğini belirtir. Ama Lacan'dan farklı olarak, bunu dilin yapısına bağlamaz, miras alınmış kültürle izah eder.

Freud gibi Lacan da cinsel farkın kadınlar ve erkekler açısından temel olduğunu göstermiş ve bu farkın kadınlar için istikrarsız bir kimlik oluşumu anlamına geldiğini söylemişti. Irigaray Lacan'dan farklı olarak kız çocuğunun annesini veya kadınları suskunlukla özdeşleştirmesinin dile girişin bir sonucu değil de kadını ikinci sınıf olarak tanımlayan belli bir cinsel kültür alanına dâhil olmasıyla gerçekleştiğini öne sürer. Kız çocuğu kamusal dünyaya yönelirken kendini, "konuşamaz" bir konumda gördüğü annesinden kopmaya mecbur hissediyor. Bu kopma kız çocuğunda, annesini terk ettiği inancıyla bir suçluluk duygusuna yol açar.

Kültürel olarak konuşmanın eril biçimlerine (nutuk, teoloji, mantık) atfedilen geleneksel değerin tersine, kadınların konuşmaları "kurgu", "fantezi" ve "dırdır" sayılarak küçümsenir. Yorum, hezeyanla bir tutulur. Olayı çatlatıp aradan başka unsurlar çıkarmaya karşılık gelen bir konuşma gayretidir bu oysa, gazetecilik ve tarihçilikte yapıldığı gibi.

Irigaray kadını kendine has kılan nitelik ve eğilimlerinden uzaklaştırarak erkekle eşitlemeyi değil, farkı kadının aleyhine sürdüren sembol düzlemini değiştirmeyi öneriyor. Bu semboller düzlemini baştan alıp düşünmek mümkün olmalı. Sennett *Ten ve Taş*'ta bunu yapıyor. Yaşadığımız şehirlerin arka planını oluşturan kod ve saikleri bütün boyutlarıyla açıyor önümüze. Hypatia ise matematik bilgini babası Theon sayesinde agorada kendine konuşma alanı bulabilmişti.

Irigaray dişi cinsiyetli öznenin Batı felsefesinde henüz bilfiil var olmadığını düşünür. Kartezyen öznenin de cinsiyetsiz olduğunu belirtir. Bilim ve geleneksel arkitektonik, cinsiyetli özneye fiziksel, entelektüel ve kültürel sınırlamalar koymuştur. Kartezyen mekân ve zaman kavramları özneyi, zamanda oluşan zihinsel algılarla mekânda gerçekleşen maddi bedenden oluşan bölünmüş bir ikinci sistem olarak tanımlar. Batı mimarisinde dokunma ve ses gibi duyu temelli esaslar göz ardı edilir. Modernist mimari, mimarlığı görsel bir deneyimle sınırlar. Futbol gibi, agora

HYPATIA ARTIK DAHA YALNIZ, TEK, AYRIKSIDIR. HAKSIZ VE HUKUKSUZ İŞLERİ DİLE GETİRMEKTEKİ ISRARI OLMASAYDI, DİNSİZLİK VE BÜYÜCÜLÜKLE SUÇLANMAYACAKTI KUŞKUSUZ.

kurallarının hâlâ geçerli olduğu bir alandır, mimarlık.

Modern mimarlığın arka planındaki felsefe ve dil, kadınların gerçek ihtiyaçlarını ve kadınsı nitelikleri işte şu şekilde olumsuz terimlere dökmektedir: "Edepsiz, tekinsiz, aşırı, eksik, düzensiz, taklitçi, hayalci, ipe sapa gelmez." Erkek ise şu niteliklerle tanımlanır: "Faal, muhakeme sahibi, özerk, tekil, sabit, istikrarlı."

Simone de Beauvoire, kadınların, erkeklerin kendilerine mal ettiği pozitif özellikleri benimsemesi gerektiğini savunurdu. Irigaray ise kadınların erkeklerden sahiden de farklı olduklarını kavramaları gerektiğini düşünür. Cinsiyetli öznenin, ötekiyle paylaşılan saygı ve samimiyet gibi niteliklerle üretildiğini belirtir. İnşa edilmiş çevrenin üretimine dâhil olan "ötekiler"in katılımına saygılı, işbirlikçi, çoklu, duyumsal, teknik, maddi ve sözel dilleri işlevsel kılacak yaklaşımlar geliştirmeyi önerir. Ötekinin sınırlarını tamamen yutan bir arzu fikrinin değil, özneler arasındaki mekânsal mesafe, direnç ya da diyaloğun önemini anlatır. "Fark"ı dikkate almayan, cinsiyetsiz bir özneye yönelik mimarlığın mekânlarında hırs, rekabet, şiddet, çatışma, acı, utanç, linç ve faili meçhul ölümler eksik olmayacaktır.

Irigaray'ın sorgulaması, hayatı kuşatan somut soyut bağ ve bağlamların sürekli yeniden fark edilmesinin gereklerini getiriyor önümüze; "fark" da buna dâhil. "Fark" nasıl olur da insani gelişmenin bir kaynağı olarak yorumlanır?

İslam âlemi son iki yüz yıl içinde kendi inanç ve hayat

KADINLARIN AGORADA, DOLAYISIYLA DİLDE SINIRLI YERİNİ RİCHARD SENNETT "*TEN VE TAŞ*"TA İRDELİYOR.

tarzıyla bütünlük arz eden bir mekân anlayışından hızla uzaklaştı. Mahremiyet değerlerini korumanın kadınların görünmezliğine bağlandığı Bizans şehri sistemi, tasarımlarında hesaba katılmadıkları mekânlarda hayat mücadelesi veren kadınların kendini tedirgin hissettiği, erkeklerin de ne pahasına olursa olsun güçlülük niteliği kazanma ve koruma kavgasına zorlandığı bir mekânlar bütünü ortaya koymakta.

Yeşilçam sinemasının uzun bir döneminde kadının sokağa düşmesinin bir korku, bir tehdit olarak işlenmesi rastlantı eseri değil. Sinemayı modern Türkiye projesi için tasarlamayı üstlenen Muhsin Ertuğrul'un filmlerinde, kadınların kamusal alanla ilişkisindeki sorunları fark etmekten uzak bir inşa dili belirgindir. –Zaten ürkek bir edaları olan– kadınlar aşina olmadıkları mekânlarda iffetlerini yitirme tehdidine karşı uyarılırlar. Sokaklar, caddeler, bürolar, karanlık oyun eğlence mekânları sadece kadınlar için korkulu, bir tek kadınların kişiliğini çarpıtan mekânlar değildir oysa.

Önemli soru ise şu: Bizim mekânlarımız artık, nasıl tasarlanmalı? Semboller düzlemini baştan alma gereği duymaksızın sürdürülen inşalarla endişe verici toplumsal olgular arasındaki bağı görmezden gelmeyi nereye kadar sürdürebiliriz? Konuşulması gereken ötelendikçe de varlığı çarpıtan hurafe ve yargılar bazen aile terbiyesi, bazen (dinî anlamlar yükletilen) ananeler hâlinde hükmünü koruyacak. Dışarıda tutma ve yanlış anlamaları olağanlaştıran klişeler, son teknolojinin gücüne yaslanan bir haber, bir dizi kapsamında ekranlardan, albenili bir şiir, bir masal içinde bir okul kitabından hayatımıza nüfuz etmeyi sürdürecek.

Cihan Aktaş

Yazar

Çok sayıda dergi ve gazetede yazdı, yazmaya devam ediyor. Okuyucusuyla buluşan son kitabı *Seattle Günlüğü.*

UBUNTU

Yıldız Kulkul

Tanzanya'nın Zanzibar adasında bulunma sebebim "Assalam International School"da öğretmen eğitimlerine ve müfredatın geliştirilmesine destek vermekti. Öğretmenlerden müfredata dair çalışmalarımız için Afrika'nın önemli olan kavramlarını istediğimizde ilk verdikleri kavram "ubuntu" oldu. Ubuntu, benim ilk defa duyduğum bir kavramdı. Kavramlar, alanımın eğitim ve felsefe olması gereği benim için oldukça önemlidir.

Bir kavram bir insanın karşısına nasıl çıkar? Bulunduğunuz yerin dili, kültürü ve orada bulunma sebebiniz, sizi hep bir kavramla karşı karşıya bırakır. Bunu fark etmek için dinlemek ve görmek yeterli. Ben de bu yazıda Tanzanya'da bulunduğum süre boyunca dinlediklerim ve gördüklerimden karşıma çıkan "ubuntu" kavramını kadınların kültürlerinde nasıl yaşattığını anlatacağım.

Tanzanya'nın Zanzibar adasında bulunma sebebim "Assalam International School"da öğretmen eğitimlerine ve müfredatın geliştirilmesine destek vermekti. Öğretmenlerden müfredata dair çalışmalarımız için Afrika'nın önemli olan kavramlarını istediğimizde ilk verdikleri kavram "ubuntu" oldu. Ubuntu, benim ilk defa duyduğum bir kavramdı. Kavramlar, alanımın eğitim ve felsefe olması gereği benim için oldukça önemlidir.

Eğer bir müfredat çalışması yürütüyorsanız, hazırladığınız müfredatın hitap ettiği toplumun sosyoloji, psikoloji ve felsefesinden haberdar olmanız gerekir. Yani o toplumun kültürüne ulaşmalısınız. Çünkü vereceğiniz eğitim sırasında o toplumun bireyleriyle muhatapsınızdır. Bu muhataplıkta size dil ve kültür eşlik eder. Bana göre bir toplumu anlamak ve ona ulaşmak için kullanılacak yöntemlerden ikisi, birlikte yaşam ve dil.

Dilin en önemli işlevlerinden biriyse kavramlaştırmadır diyebiliriz. Çünkü düşünmemizin temel unsuru olan kavramlar aynı zamanda bize o dili kullanan toplumun kültürünü ve dünyaya bakışını da sunar.

Bir dilin yaşayıp yaşamadığı veya nefes alan bir dilde kavramın yaşayıp yaşamaması, kullanım sıklığı ve kültürün devam etmesiyle ilişkilidir.

"Ben, Biz Olduğumuz Zaman Benim!"

İşimi yaparken bölgede yaşamaya ve hikâyeler dinlemeye başladıkça "ubuntu" kavramı daha çok dikkatimi çekti. Kavramı biraz araştırmaya başladığımda Afrika için temel bir kavram olduğu ve hatta Afrika felsefesinden bahsedilmek gerekirse bunun "ubuntu" kavramı üzerinden yapıldığını fark ettim. Artık şunu anlamıştım ki bu seyahatimde bana eşlik edecek kavram ubuntu idi. Kavramın tanımını araştırdığımda karşıma sürekli şu iki slogan çıktı: "Biz var olduğu için ben varım!" "Ben, biz olduğumuz zaman benim!"

"Ubuntu"nun Türkçe ve İngilizcede doğrudan bir karşılığı olmamakla birlikte kavrama yönelik yapılan dilbilimi çalışmaları, "dilbilgisi açısından ubuntu kelimesinin -ntu (kişi veya insan) kökü ile soyut isimler oluşturmak için kullanılan ubu- önekini birleştirdiğini, böylece terimin anlamsal içerik açısından paralel olduğunu bildiriyor".[1] Yani kavramı doğrudan çevirdiğimizde karşımıza insanlık şeklinde çıktığını söyleyebiliriz. Burada kastedilen insanlık, insan olmanın ahlaki gerekliliği üzerine. Ubuntu anlayışı, "ben"in yani bir kimliğin var olmasını, Batı felsefesinde olduğu gibi bir öteki oluşturarak inşa etmiyor. Aksine bir "biz"in oluşturulması ile "ben"i var ediyor. Dolayısıyla ubuntu kavramını araştırdığınızda karşınıza ilk çıkan "Ben, biz olduğumuz zaman benim" sloganı da bunu ifade etmektedir. Sürekli olarak ötekini konuştuğumuz, öteki-

leştirmemek için refleksler geliştirmeye çalıştığımız modern hayatlarımız için belki de iyi gelecek, aradığını bulduracak bir kavramdır. Bu kavramın kişinin diğer insanları kabul etmesine ve saygı duymanın ahlaki yükümlülüğüne vurgu yaparak, benin var olmasının önüne bizi koyduğunu söyleyebiliriz. Böylece muhtemelen kapitalizmle çelişen "insani bir bakış açısı" karşımıza çıkmaktadır. Bu da insanların birbirleriyle kaçınılmaz karşılıklı bağlılığını gerektirmekte ve insanlar arasındaki ilişkilere odaklandırmaktadır.

Kavramı fark ettikten sonra heyecanla yaptığım şey bu kavramın hâlâ yaşayıp yaşamadığını araştırmak oldu. Kavramlar ve diller de tıpkı canlılar gibi doğup ölebiliyorlar. Öyle düşünüyorum ki bir dilin yaşayıp yaşamadığı veya nefes alan bir dilde kavramın yaşayıp yaşamaması, kullanım sıklığı ve kültürün devam etmesiyle ilişkilidir. Bunu keşfetmek ise köye misafir olmayı ve yerel halkın hikâyelerini dinlemeyi gerektirir. Yani "birlikte yaşamak!"

Ubuntu kavramını yerel halkın günlük diyaloglarında hiç duymadım fakat ubuntunun Tanzanya'nın Zanzibar adasının Kizimkazi köyünde, kadınlarında ve evlerinde yaşadığını gördüm. Eğer yolunuz bu köye düşer ve köydeki evlere misafir olma şansına erişirseniz hemen her evde bir yetimin bulunduğunu veya

dağılmış bir ailenin çocuğuna sahip çıkıldığını görebilirsiniz.

Adada yetimhane olmasına rağmen bir çocuğun yetimhaneye bırakılması hoş karşılanan bir durum değil. Balıkçılıkla geçinen yoksul köy halkının, düşük gelirli olmasına karşın komşularının veya akrabalarının çocuklarını himaye etmeleri, ubuntu kavramını Kizimkazi köylerinde yaşatmakta.

Ubuntuyu Kadınlar Yaşatıyor

Bu hikâyelerden biri Rahma'nın evinde yaşanıyor. Rahma himaye ettiği üç çocukla birlikte altı çocuğa bakıyor. Eşi ikinci evliliğini yaptıktan sonra birlikte yaşamayı kabul etmeyerek kendine yeni bir düzen kurmuş.

Zanzibar, aile yapısı için bir erkeğin ikinci evliliği yapması normal olmakla birlikte, genelde ailedeki çocukların sorumlulukları ve ihtiyaçları kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Köyün temel geçim kaynağının balıkçılık olduğunu ve kadınların meslek sahibi olmalarını sağlayacak herhangi bir devlet destekli çalışmanın olmadığını da düşünürsek bir kadının çocuklarının sorumluluklarını ve ihtiyaçlarını karşılamasının ne kadar zor olduğunu

tahayyül edebiliriz. Rahma da bu zorluğu yaşayan kadınlardan biri. Evinin geçimini eşi gittiğinden beri vakfın mutfağında aşçılık yaparak sağlamakta. Buradan aldığı maaş ucu ucuna yeterken kendi çocuklarına ilaveten üç çocuğa daha evinin kapılarını açar. Bu çocukların her birinin Rahma'nın evine gelişleriyse ayrı hikâyeler içeriyor.

Nora, Hamis ve Süleyman... Nora yedi yaşında Masaili bir ailenin kızıdır. Masailer genelde yarı göçebe, yoğunluk olarak Tanzanya ve Kenya'daki köylerde yaşayan bir kabiledir. Zanzibar'daki bu kabile üyelerini genelde turistik bölgelerde boncuk satarken veya otellerde güvenlik görevlisi olarak çalışırken görebilirsiniz. Yaşam tarzlarının diğer yerel halka nazaran daha geleneksel olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple de kabile içindeki çocukların eğitim almadığı durumlar çok yaygın. Nora'nın Rahma'nın evi ile buluşması, ailesinin vakıftaki bir etkinlik için Masai dansı yapmak üzere gelmesiyle başlar. Bu sürede vakfın görevlileri tarafından Nora'nın okumaya olan ilgisi keşfedilir. Fakat ailesinin yaşadığı köy vakfın bulunduğu köye oldukça uzaktır. Bu sebeple de Nora'nın okulda eğitim görmesi için bir eve ihtiyacı olur. Rahma hiç tanımadığı hatta farklı geleneklere sahip olan Masai kabilesinden gelen bu kız çocuğunun eğitim görmesi için evinin kapılarını bir karşılık beklemeden açar.

Süleyman ise Rahma'nın üç yaşındaki yeğenidir. Anne ve babasının sürekli tartışması sebebiyle yeğenini kendi himayesine alır. Onların tartışması içinde çocuğun kaybolduğunu dile getiren Rahma için Süleyman evinin neşesi

olmuştur.

Hamis ise kalabalık bir ailenin on bir yaşındaki çocuğudur. Hamisin annesi Rahma'nın arkadaşıdır. Hamisin babası hastalanıp hastaneye yattıktan sonra kalabalık olan ailenin tüm yükü anneye kalır. Rahma arkadaşına destek olmak için Hamis'in anne ve babasından himaye etmesi için kendisine verilmesini rica eder. İlk başta ailenin babası karşı çıksa da anne, Rahma'nın bu teklifini kabul eder. Hamis, Rahma'nın evine geldikten bir ay sonra da baba hastanede vefat eder. Böylece Hamis, Rahma'nın evindeyken yetim kalır ve Rahma'nın altıncı çocuğu olur.

Rahma'nın evine ilk gittiğimde altı çocuğu olduğunu sanmıştım. Evdeki güzel muhabbet diğer çocukların evin yabancısı değil bizzat üyesi olduklarına inandırdı. Ancak Rahma'nın hikâyesini dilediktен sonra diğer çocukların öz evlatları olmadığını anladım. Daha da güzel olan bunun normal olduğunu ifade etmeleriydi. Diğer evlerde de buna benzer hikâyeler görünce bunun normallikten de fazla bir kültür olduğunu anlıyorum.

Yerel halk içinde ubuntu kavramı hiç kullanılmıyor hatta onun ne olduğu dahi bilinmiyor olsa da çocuklar vesilesiyle kadınları tarafından yaşatılıyor. Üsteki bu kadınların birçoğunun mesleği ve gelir kaynakları olmamasına rağmen... Çocuklara, kadınlar "biz olmak" için kan bağına gerek olmadığını, evlerini açarak gösterirken aslında tam da "ubuntu felsefesini" gelecek nesillere yaşayarak öğretiyorlar. Bunu da kavramı hiç bilmeden, yürekleriyle yapıyorlar. Çünkü onlar bir önceki nesilden de bunu görmüştü. Bu normaldi, olması gerekendi.

1. Praeg, L. (2014). "A Report on Ubuntu." *Thought and Practice: A Journal of the Philosophical Association of Kenya (PAK) New Series.* 2(6) sayı: 75-90. doi: http://dx.doi.org/10.4314/tp.v6i2.

Yıldız Kulkul

Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Koordinatör ve Danışmanı

29 Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde "Çocuklar İçin Felsefe" adlı eğitimi tamamladı. İbn Haldun Üniversitesi Eğitim Kurumları İşletmeciliği'nde yüksek lisans ve asistanlık yapmakta. Hâlen çocuklar için felsefe atölyeleri düzenlemekte ve bu konuda yetişkinlere eğitmen eğitimleri vermektedir.

Arka Bahçedeki Mezarlık

Özgen Felek

On dokuzuncu yüzyılda sanayileşme ve artan nüfusla yerin üstü, savaşlar ve salgın hastalıklarla da yerin altı dar gelip kilise ve evlerin bahçeleri cenazeler için yetmez olunca, defin için yeni mekân arayışları başlar. Şehir içindeki mezarlıklar sağlık sorunlarına yol açmaya başlayınca da cenazelerin yaşam alanlarının dışında defnedilmesi fikri ortaya çıkar ve 1831'de Cambridge, Massachusetts'te, Amerika'nın ilk kırsal mezarlığı olan Mount Auburn Mezarlığı inşa edilir.

1830'lardan evvel, Amerikalılar cenazelerini evlerde kaldırır, evlerin veya kiliselerin bahçelerinde, kasabanın ortak alanlarındaki mezarlıklarda gömerlerdi. Burada, "Amerikalılar" derken köleleri ve köle mezarlıklarını kastetmiyorum, çünkü köleler mesai saatleri dışında (yani gecenin bir yarısında) genellikle kırsalda, ormanlık alanlarda, gözden çıkarılmış değersiz arazilerde gömülürlerdi ki bu başlı başına ayrı bir mevzu.

On dokuzuncu yüzyılda sanayileşme ve artan nüfusla yerin üstü, savaşlar ve salgın hastalıklarla da yerin altı dar gelip kilise ve evlerin bahçeleri cenazeler için yetmez olunca defin için yeni mekân arayışları başladı. *The Rural Cemetery Movement: Places of Paradox in Nineteenth Century America* (Kırsal Mezarlık Hareketi: On Dokuzuncu Yüzyıl Amerikası'nda Çelişkinin Mekânları) kitabının yazarı Jeffrey Smith, Amerikan İç Savaşı (1861-1865) öncesindeki otuz yıllık zaman diliminde bakımlı bir bahçeyi andıran mezarlıkların ortaya çıkışını ve Amerika genelinde yaygınlaşmasını inceler.

Şehir içindeki mezarlıklar sağlık sorunlarına yol açmaya başlayınca cenazelerin yaşam alanlarının dışında defnedilmesi fikri ortaya çıkar ve 1831'de Cambridge, Massachusetts, Amerika'nın ilk kırsal mezarlığı olan Mount Auburn Mezarlığı inşa edilir. Müteakip yıllarda kırsal mezarlıklar, Amerika ve Avrupa'da hızla yaygın hâle gelir. Smith'in ifadesiyle, "şehrin bir ilâ beş mil dışında..." inşa edilen bu mezarlıklar, hem şehirden yeterince uzak hem insanlara yeterince yakın mesafedeydiler.

Evde cenaze ve definlere olan ilginin en mühim sebebi, insanların artık ölüm gerçeğiyle yüzleşebilmeleri ve sevdiklerini son yolculuğunda yabancıların ellerine bırakmadan bizzat kendilerinin uğurlamak istemeleridir.

WATERBURY'DE 19. YÜZYIL SONUNDA AÇILAN CALVARY MEZARLIĞI.

Ekonomik, dinî ve kültürel faktörlere bağlı olarak biçimlenmiş kırsal mezarlıklar, anıtlar, türbeler ve heykellerin yanı sıra sarmaşıklar ve meşe yaprakları gibi botanik motifler, mezar taşlarının başında oturmuş ağlayan, uzanmış uyuyan çocuk ve melek figürleriyle âdeta bir açık hava müzesini andırıyorlardı.

Bu hâlleriyle önceleri sadece varsılların tadını çıkardığı ziyaret mekânları iken zamanla halka açık parklara dönüşen kırsal mezarlıklar, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Amerika'nın her yerinde görülür olmuşlardı. Böylece, cenaze törenleri ile kutsallık, günlük ziyaretçileri ile işlevsellik kazanan kırsal mezarlıklar, bugün aşina olduğumuz şehir parkları için de bir nevi prototip hizmeti gördüler.

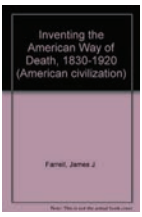
Halkın da sıklıkla ziyaret ettiği kırsal mezarlıklar, yüksek maliyetleri ve halka açık parkların sayılarının artmasıyla on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde popülerliklerini yavaş yavaş kaybetmeğe başladılar. Üstelik, 1830-1850 yılları arasında hızlı nüfus artışı ve 1861-1864 yılları arasında devam eden kanlı Amerikan İç Savaşı nedeniyle yeni mezarlar için daha geniş alanlara olan ihtiyaç artmıştı. Nihayetinde, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında kırsal mezarlıkların yerini nisbeten sade çim mezarlıklar almaya başladı.

"POP'UN KRALI" OLARAK BİLİNEN VE TÜM ZAMANLARIN EN POPÜLER ŞARKICILARINDAN KABUL EDİLEN MICHAEL JACKSON 2009 YAZINDA VEFAT ETTİĞİNDE, VASİYETİ ÜZERİNE AİLESİ ONU CALİFORNİA'DAKİ ÇİFTLİĞİNE GÖMMEK İSTEMİŞ, FAKAT EYALET YASALARI GEREĞİ VASİYETİ YERİNE GETİRİLEMEMİŞTİ.

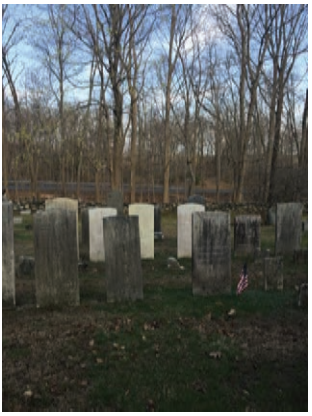
Öte yandan, İç Savaş esnasında uzak diyarlardan getirilen asker cenazelerinin çokluğu nedeniyle Amerikan hükûmetinin de desteğiyle cenaze kaldırmak bir meslek kolu olarak ortaya çıkarken naaşların çürümesini önlemek amacıyla cenaze evlerinde başlayan mumyalama geleneği de bütün Amerika'ya yayılmaya başlamıştı. Yirminci yüzyılın başlarına geldiğimizde, ölülerin kendi aileleri ve sevdikleri tarafından son yolculuklarına hazırlanıp evlerinin bahçelerine gömülmesi geleneği hemen hemen sona ermiş, naaşların cenaze evi çalışanları tarafından mumyalanıp, makyajla süslenip parlatıldığı, yani insanların sevdiklerinin cansız bedenleriyle doğrudan temastan kaçtığı çağ da başlamış oldu. Mezarlıklar, ölümün gerçekliğinden kaçan insanların cenazeden cenazeye ziyaret ettikleri ölü mekânlar olmuştu artık.

Inventing the American Way of Death 1830-1920 (Ölümün Amerikancasını Keşfetmek: 1830-1920) kitabının yazarı tarihçi James Farrell'in kelimeleriyle, "Ölümü zihninden çıkarmak, insanları fiziksel, zihinsel ve ruhsal varoluşlarının önemli bir gerçeğinden uzaklaştırır. Öleceğimizi bilmek bizi insan yapan şeyin bir parçasıysa, öleceğimizi unutmak insanlığımızı tehdit eder."

Yakın zamanlarda, 90'lardan, özellikle 2000'li yıllardan itibaren cenazelerin evlerin bahçesinde defnedilmesi yeniden canlanmaya başladı. Pek çok eyalette evin bahçesine birini gömmeyi yasaklayan bir kanun olmadığı için geleneğin geri dönmesi çok da zor olmadı. Amerika'nın koca bir kıtanın neredeyse yarısına konuşlanmış bir ülke olması da evlerin bahçelerinde küçük aile mezarlıklarını mümkün kılıyor. Her ne kadar metropollerde bu imkansız ise de, özellikle şehirlerin dışında, kırsalda evlerin geniş arka bahçeleri buna imkân tanıyor. Lakin bu Amerika'nın her yerinde geçerli değil. Mesela, yüz ölçümleri itibarıyla nisbeten küçük olan California, Indiana, Washington eyaletlerinde ve Washington D.C.'de evlerin bahçesine ceset gömmek hâlâ yasaktır. "Pop'un Kralı" olarak bilinen ve tüm zamanların en popüler şarkıcılarından kabul edilen Michael Jackson 2009 yazında vefat ettiğinde, vasiyeti üzerine ailesi onu California'daki çiftliğine gömmek istemiş fakat eyalet yasaları gereği vasiyeti yerine getirilememişti.

Diğer eyaletlerde bahçeye ölü gömülmesine yasal bir engel bulunmamakla birlikte belirli kuralların takip edilmesi zorunludur. Aksi takdirde mahkeme bahçedeki mezarın açılıp başka bir yere nakline karar verebilir. Eski savaş pilotu Christopher John Shaboe Doll'un vefatından sonra yaşanan mezar yeri tartışması, bunun bir zaman epeyce konuşulan bir örneğidir. Christopher John Shaboe Doll 2004 yılında vefat edince, eşi Elise Piquet yaşadıkları Chester kasabasındaki kabristanlara başvurur fakat ka-

BETHANY'DE 1830'LU YILLARDA AÇILAN SPERRY MEZARLIĞI.

sabadaki kabristanların hiç birinde boş mezar yeri kalmamıştır. Eşi hayattayken, yan yana gömülmeğe karar verdikleri için eşini uzak bir mezarlığa defnetmeğe gönlü el vermeyen Bayan Piquet, eşini evlerinin sekiz dönümlük bahçelerinde defnettirir. 242 yaşındaki evin önceki sahipleri de kendi cenazelerini evin bahçesine gömdükleri için Bayan Piquet, eşini bahçeye gömmekte bir mahzur görmemiştir. Defin işleri için lisanslı bir cenaze koordinatörü ile anlaşan Bayan Piquet cenaze ve defin işleri bittikten bir süre sonra her şeyin kurallara uygun yapıldığından emin olmak için eyalet yetkilileri ile bunu kontrol etmek istediğinde işler karışır. Connecticut eyaleti yasalarına göre mümkün olan bütün seçenekleri soruşturmadığı ve mezarın konumu halk sağlığı için tehlike arz ettiği iddiasıyla mezarın açılıp başka bir yere nakledilmesi talebiyle belediye meseleyi mahkemeye taşır.

Bayan Piquet'in tecrübesi, evin bahçesine açılacak bir mezar yeri için eyaletin zorunlu kıldığı bütün şartların karşılanması gerektiğini gösterir. Evde cenaze ve defin işlemlerinin düzenlenmesinde yardımcı olan National Home Funeral Alliance (Ulusal Ev Cenazesi İttifakı) tarafından hazırlanan kılavuz bu şartları detaylı bir şekilde açıklar. Fakat evlerin bahçelerindeki mezarları düzenleyen yasalar eyaletten eyalete, hatta aynı eyalet içinde ilçeden ilçeye değişebildiği için bu işleri bilen bir danışman veya cenazeci ile çalışmak tavsiye edilir. Hatta Connecticut ve New York gibi bazı eyaletlerde cenaze törenini yönetecek lisanslı bir cenazecinin hazır bulunması şartı vardır.

1838 YILINDA NEW YORK'UN BROOKLYN BÖLGESİNDE KURULAN GREEN-WOOD MEZARLIĞI.

Cenazenin evden kaldırılması ve bahçede defnedilmesi için öncelikle ölüm belgesi alınması zorunludur. Defin işlemi ölümden sonraki ilk yirmi dört saat içinde yapılacaksa, soğutma veya mumyalama hususunda bir zorunluluk olmamakla birlikte, yirmi dört saatten sonraki definler için bazı eyaletlerde, özellikle de kişi bulaşıcı bir hastalıktan vefat etmişse bir koruma yöntemi zorunlu kılınmıştır. Gerekli izinleri alıp her şeyin yasalara uygun olduğunu belgeledikten sonra herkes evinin arka bahçesinde bir kabir açma hakkı edinebilir. Yalnız, kiracı olduğunuz evin bahçesine ev sahibinden izinsiz bir yakınınızı defnedemezsiniz. Ev kira ise ev sahibinden, ev üzerinde ipotek veya haciz varsa ilgili kişilerden yazılı onay alınması gereklidir.

İzinleri almak yetmiyor. Bahçede kazılacak mezarın yeri ve derinliği hususu da yine eyaletlerce belirlenmiştir. Mezarın yer altı ve yer üstü su kaynaklarına, elektrik tellerine, komşulara belli bir mesafe açılması şartı vardır. Bazı eyaletlerde, mesela, bahçedeki (varsa) su kuyusundan 15 metre, etraftaki diğer bina ve evlerden 30 metre mesafe şartı konulmuştur. Eğer su kaynaklarının kirlenmesi riski varsa Halk Sağlığı Birimi'nin müdahalesiyle işler karışabilir.

Kazılan mezarın derinliği de yine eyaletten eyalete farklılıklar gösterse de genel olarak yaklaşık bir metre derinliğinde olması yeterli görülür.

Görüldüğü üzere, arka bahçede bir mezarlık fikri pek çok hususun önceden hesaplanmasını gerektirir. Evde cenaze ve defin işlemleri epeyce bir evrak işi de gerektirebileceği için evinin bahçesinde defnedilmek veya bir yakınını defnetmek planı olanların gerekli izinleri almak için işlemlere çok önceden başlamaları gerek-

CHESHIRE KASABASINDA
19. YÜZYILDA İNŞA EDİLMİŞ
BİR EVİN ÖNÜNDE BİR MEZAR.

tiği açıktır. Ayrıca, evin satılması durumunda bahçedeki mezarın evin değerini düşüreceği muhakkaktır, çünkü bir bahçeye tek bir naaş bile defnedilirse, o bahçe artık mezarlık hükmündedir. Hâliyle, bahçedeki mezar yerini gösteren bir kroki çizilmesi ve o krokinin evin tapusuyla birlikte dosyalanması istenir ki bu evin gelecekteki sahiplerinin haklarının korunması açısından elzemdir. Çünkü ev sahibi bahçenin herhangi bir yerinde kendinden önceki sahiplerine ait bir mezarda insan kalıntılarına dair izler bulursa evi satışa çıkardığında da bu bilgileri de yazılı olarak satış esnasında açıklaması zorunludur.

Değerinin çok altında bir fiyata satmaya razı olsanız ve arka bahçedeki mezarlığa rağmen bir alıcı bulsanız dahi bahçeye defnettiğiniz yakınlarınızın yabancı bir ailenin bahçesinde yatmaktan ne hissedeceklerini hesaba katmak gerekiyor. Kaldı ki, evin yeni sahiplerinin bahçedeki mezarın başka bir yere naklini talep etmeleri de her zaman muhtemeldir.

Halkın sıklıkla ziyaret ettiği alanlara dönüşen kırsal mezarlıklar, yüksek maliyetleri ve halka açık parkların sayılarının artmasıyla on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde popülerliklerini kaybetmeğe başladı.

Bütün bu meşakkate ve dikkat isteyen detaylara rağmen cenaze törenlerini evde düzenlemek ve evin bahçesine defnetmek, 1990'lardan beri yeniden cazibe kazandı. Cenaze evlerinin çıkardığı yüksek faturalar ve artan mezar yeri fiyatları nedeniyle bu tercihin ekonomik bir yanı vardır. Cenazenin bulunduğu yerden alınarak cenaze evine getirilmesi, mumyalanması, makyajı, merasim hazırlıkları, kiliseye ve mezarlığa götürülmesi, mezar yeri, tabutu, defin sırasında kullanılan malzemeler, gömü işlemleri... derken cenaze evleri 8 ila 12 bin dolar arasında bir fatura çıkarırken, evde yapılan merasim ve definler yaklaşık bin dolar veya altında bir masrafla halledilebiliyor. Hatta, eğer cenaze sahipleri mezarı kendileri kazar, tabutu mezara kendileri indirir, bir bez parçasına sarıp tabutsuz gömerlerse ceplerinden hiç para çıkmadan dahi defnetmeleri mümkün.

Evde cenaze ve definlere olan ilginin tek sebebinin ekonomik olduğunu söylemek yanlış olur elbette. Tabut içinde defnedilen mumyalanmış bedenlerin toprağa karışmasındaki sıkıntılar ve bunun doğaya olan olumsuz etkilerinin anlaşılmasıyla son zamanlarda yükselen doğa dostu yeşil cenaze akımının da etkili olduğunu belirtmemiz gerekir. Fakat en mühim sebep, insanların artık ölüm gerçeğiyle yüzleşebilmeleri ve sevdiklerini son yolculuklarında yabancıların ellerine bırakmadan bizzat kendilerinin uğurlamak istemeleridir.

Özgen Felek

Akademisyen

Yale Üniversitesi'nde öğretim görevlisi. Osmanlı edebiyatı üzerine araştırmalar yapıyor.

Y A Z I K A L I R

"Her şeye kadir olan Allah'a and olsun ki asla köle olmayacağız!"

Aliya İzetbegoviç'in çeşitli zaman ve zeminlerde yaptığı konuşmaları ihtiva eden bu kitap, Bosna savaşının yarattığı yıkımı Aliya'nın kendi dilinden gözler önüne seriyor. İzetbegoviç'i kimi zaman bir seçim mitinginde Bosna halkına, kimi zamansa uluslararası bir komisyonda bürokratlara hitaben konuşurken buluyoruz. Tüm bu konuşmalar sırasında Aliya gerçek bir önder olarak karşımızda!

Yazarın Diğer Kitapları

ketebe.com ketebe ketebe ketebe

KETEBE

Mehmet Kökrek

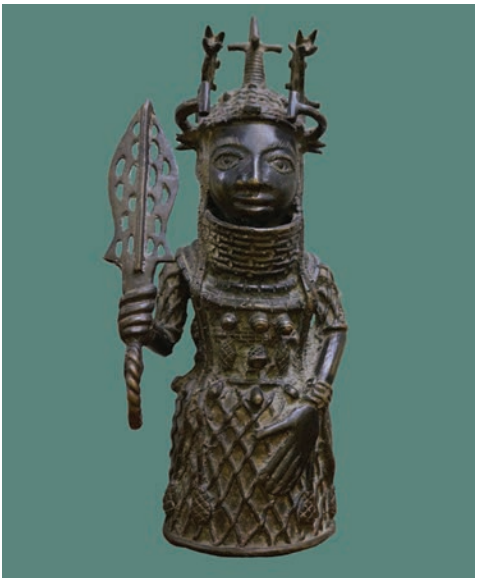
BENİN BRONZLARININ DÖNÜŞÜ

BRITISH MUSEUM, NİSAN AYINDA BENİN BRONZLARI'NIN İADE EDİLECEĞİNİ DUYURDU. ASLINDA 90'LARDAN BU YANA UFAK TEFEK İADELER OLUYORDU AMA HİÇBİRİ BRITISH MUSEUM'UN İKİ MİLYONU AŞKIN PARÇADAN OLUŞAN KOLEKSİYONUYLA YARIŞACAK TÜRDEN DEĞİLDİ. DAHASI, BURADAKİ KOLEKSİYONUN SEMBOLİK ÖNEMİ DE BU KARARA AYRI BİR DEĞER KATIYOR. BRITISH MUSEUM'UN DUYURUSU, BİR BAKIMA BU AKIMIN ARTIK ENGELLENEMEZ BİR RADDEYE VARDIĞINI DA İLAN EDİYOR. BİRLEŞİK KRALLIK, ABD VE DİĞER ÜLKELERDEKİ BÜYÜK MÜZELERDEN DE BRITISH MUSEUM'UNKİNE BENZER KARARLARIN ÇIKMASI DA BUNU GÖSTERİYOR.

George Floyd'un katli, esasında ülkedeki polis şiddetinin pek çok örneğinden sadece biriydi. Hükûmetin iç siyasette takındığı kışkırtıcı tavrın yarattığı iklim ve Floyd'un *"I can't breathe"* (Nefes alamıyorum) gibi üzerine hikâye inşa edilmeye müsait, vurucu bir sözle hayata veda etmesi büyük bir hareketin fitilini ateşledi. İlk hedef polislerdi. Protestoların ırkçılığa, sömürgeciliğe ve sömürücülere karşı açılan yeni bir cephe hâline evrilmesi de uzun sürmedi. Sonrasında polisin yerini tunçtan, mermerden heykeller ve fikirler alıverdi.

Albert Pike'ın Washington'daki heykelinin ateşe verilmesini, Virginia'daki Kolomb heykelinin kırılıp göle atılması izledi. Avrupa'ya sıçrayan hareket Churchill heykelini de es geçmedi; polisin hızlı davranmasıyla yok olmaktan kurtuldu. Köle taciri Edward Colston'un Bristol'deki heykeli o kadar şanslı değildi: kırılıp Avon Nehri'ne atıldı. *The Times of London* yazarlarından Melanie Phillips, protestoculara "vandalist" yaftasını vurup bunlara hoşgörüyle yaklaşan üniversite mensupları ve diğer otoriteleri topa tuttu.

Colston'ın halledilmesinden sonra sıra, Oriel Kolej cephesindeki Cecil Rhodes heykeline geldi. Hatırlanacağı gibi sekiz yıl önce Cape Town Üniversitesi'ndeki öğrenci gösterileri sayesinde kampüsteki

Kamuoyu baskısıyla bazı müzeler, sömürdükleri ülkelere ait derlemleri sergiden indirdi. Bunu, koleksiyonların kanlı tarihini anlatan ve bir tip modern günah çıkarma ayinine dönüşen yayınlar izledi.

Rhodes heykeli sökülmüştü. Fakat bu defa talep sömürülenlerden değil sömürgeci ülke vatandaşlarından geliyordu. 2020 Haziran'ında Oxford büyük bir protestoya sahne oldu. Hükûmetin gözünde ise durum saman alevinden farksızdı. Öyle ki Lordlar Kamarası'ndan Chris Patten, gösteriler hakkında "Siyahların hayatı önemlidir ama eğitim ve sağlık gibi daha hayati meselelerimiz var, üzerinde durmayın" diyebilecekti.

Protestolar devam ederken farklı fikirlerde pek çok yazı çıktı. Örneğin Raphael Vassallo, Daniel Oliveira, Emma Riverola, Peter Rak gibileri meselenin ele alınışındaki hatalara dikkat çekerken Gill Evans, meşru gördüğü sömürge karşıtı hareketin hoş olmayan yerlere gidebileceği konusunda uyarılarda bulundu. Marco Gombacci ise olayları DAEŞ'in Suriye'deki yıkımlarına benzetti; bağlamdan kopuk, ideolojik, büyük ölçüde gülünç yazı, hareketin ne kadar haklı temellere oturduğunu gösteriyordu.

Kısa süre sonra akademisyenler de sahneye çıktı. Bunlardan en kayda değeri Sergei Medvedev'in söyledikleri oldu. Üst hikâyeye eklemleyerek yaptığı açıklamasını şöyle bitiriyordu: "Heykeller en nihayetinde taşkın duygular ve sembollerle yüklü demir ve taştan ibarettir. Haksızlık karşısında dolmuş birinin duyguları için paratoner işlevinde bulunmaları, amaçlarının, yani ulvi duygu yaratıcılığının, basit duyguları yönlendirmenin gereğidir. Bu amaç 'İnsanlar öleceğine heykeller kırılsın' der."

Lieven Buysse ise "bir başka önemli konuysa simgeler etrafında dönen mücadelenin, ırkçılık ve sosyo-ekonomik geri kalmışlıktan oluşan temeli gizlemek için siyasetçilerin eline koz verdiğini gözden kaçırmamak" şeklinde ifade ettiği hedef şaşırma işine dikkat çekti. Esasında Baudrillard'ın *simulark* kavramına yaslanan iki açıklama da yığınlar üzerinde etkili olmadı.

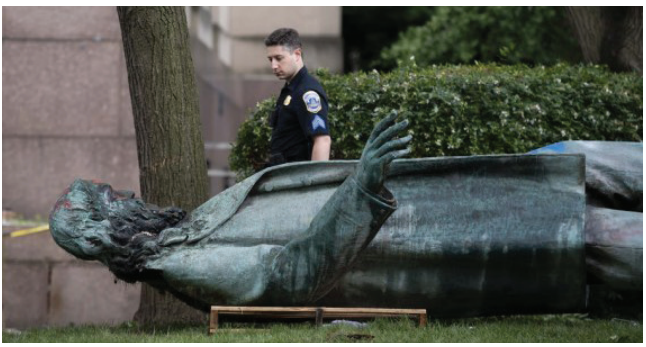
Sonrasında gözler emperyal müze (şimdilerde evrensel deniliyor) koleksiyonlarına çevrildi. Son olarak 90'ların ikinci yarısında patlak veren

tartışmalar, 2002'te neşredilen *Declaration on the Importance and Value of Universal Museums* (Evrensel Müzelerin Önemi ve Değerine İlişkin Beyanname) ile çözülmüşe benziyordu. İadesi talep edilen parçaların döndüğü yerde korunamayacağı ön kabulü üzerine kurulan metin, bunların insanlığın ortak mirası olduğundan hareketle güvenli yerlerde (yani evrensel müzelerde) muhafaza edilmesinde ayak diriyordu. Fakat son hadiseler konuyu tekrardan ve çok daha ciddi bir şekilde gündeme taşıdı. Farklı olarak bu defa müzeciliğin yanında sanat tarihi de büyük taarruz altındaydı. Eskinin halı altına itilen tartışmaları ihya edilirken, yeni sorular da ortaya atıldı. Kar topu gibi büyüyen tartışmalar, Association for Art History'nin *Art History* dergisinde bile kendine yer buldu. 22 Ocak 2020 tarihli sayısında Catherine Grant ve Dorothy Price imzasıyla çıkan yazı, *Decolonizing Art History* başlığıyla *marksist sanat tarihi yazımı*nın zaferini selamlıyordu. Metinde sanat tarihçisi, müzeci, küratör, üniversite öğrenci vb. otuz kişiye yöneltilen dört sorunun cevaplarına yer verildi. Cevaplar şöyle dursun, bu dört soru bile çıkılan yolun istikametini ünlemekteydi.

Kamuoyu baskısıyla bazı müzeler, sömürdükleri ülkelere ait derlemleri sergiden indirdi. Bunu, koleksiyonların kanlı tarihini anlatan ve bir tip modern günah çıkarma ayinine dönüşen yayınlar izledi. Yılın ilk üç ayında iki yüzün üzerinde kitap ve makale çıktı. Yazılıp çizilenlerin neredeyse tamamında söz, bir şekilde Benin Bronzları'na ge(tiri)liyordu. Nihayet Dan Hicks'in 20 Ocak 2021'de çıkan ve doğrudan doğruya Benin Bronzları'nın kanlı geçmişini ele alan çalışması *The Brutish Museums: The Benin Bronzes, Colonial Violence and Cultural Restitution*, gerek adı gerek içeriğiyle dikkatleri çekti ve ateşi harlardı. Özellikle *Brutish Museum* isimlendirmesi emperyal müzelere vurulan bir yafta oldu.

İLK HEDEF POLİSLERDİ. SONRASINDA YERİNİ TUNÇTAN, MERMERDEN HEYKELLER VE FİKİRLER ALIVERDİ. ALBERT PIKE'IN WASHİNGTON'DAKİ HEYKELİNİN ATEŞE VERİLMESİNİ, VİRGİNİA'DAKİ KOLOMB HEYKELİNİN KIRILIP GÖLE ATILMASI İZLEDİ.

Benin Bronzları, basit bir sömürgeci hırsızlığından çok daha fazlasını temsil eder. Anlaşılması adına bazı bilgileri özetleyerek de olsa paylaşmakta yarar var. Benin Deltası'nın 1894'teki İngiliz işgalinden sonra bölgede artan gerilim 1896'da Itsekiri halkının, işgalcilerden yüz bularak, merkezî hükûmete kafa tutmalarıyla zirveye ulaştı. Benin hükümdarı Oba, had bildirmek adına ambargo kararı aldı. Yaptırımların Benin Nehri ticaretini durma noktasına getirmesi, İngiliz tüccarlarını zora soktu. Ekimde, sorunu çözmek için Britanya başkonsolos vekili Hames Robert Phillips görevlendirildiyse de Oba geri adım atmadı. Bunun üzerine Phillips, kasım ayında dışişleri bakanı Lord Salisbury'e bir mektup göndererek Benin'in işgali ve Oba'nın yerine kendilerini destekleyecek bir hükûmet kurulması için izin istedi. Fakat cevabın gelmesini beklemeden iki yüz elli yerel askerden oluşturduğu birliğiyle "keşif gezisine" çıktı. Dikkat çekmesin diye silahlarını sandıklarda taşıttı. Oba'ya aba altından sopa gösteren mektubunda amacının ticari devamlılığı sağlamak ve barışçıl ilişkileri canlandırmaktan ibaret olduğunu

bildirdi ve kendisiyle görüşmek için Benin'e geleceğini ihbar etti. O sırada Benin'de içinde bulunulan kutsal hafta gereği merasimler yapılıyordu ve bu esnada şehre yabancının girmesi yasaktı. Beri yandan Phillips her ne kadar silahlarını saklasa da yerel halk aymıştı. Kralı "Beyaz adam savaş getiriyor" diye uyardılar. Oba savaşı önlemek için Phillips'in şehre kabul edileceğini duyursa da başkumandan Iyase, kıdemli askerlerden Ologbosere'yi Phillips'e pusu atması için görevlendirdi. Phillips, Ugbine köyünde puyusa düştü. Sadece iki üst rütbeli asker kurtuldu. Bunlardan Alan Maxwell Boisragon, yaşadıklarını *The Benin Massacre* (1897) adıyla kitaplaştırdı, merak edenler bakabilir.

Yaşananlar Londra'yı öfkelendirdi. 12 Ocak 1897'de tuğamiral Harry Rawson'a, Benin Krallığı'nın ele geçirilmesi ve Oba'nın yok edilmesi buyruldu. Harekât 9 Şubat 1897'de başladı. Bin iki yüz kraliyet askeri, on gün süren çatışmaların sonunda şehri aldı. Kral öldürüldü. Şehir yağmalandı. Yağmalanan "ortak insanlık mirası"nın çoğu British Museum'a taşındı, aynı yılın Sonbahar'ında sergiye çıktı. İngilizler, "kan ve ölüm şehri" dedikleri Benin'de böylesi eserlerin bulunmasına şaşırmıştı. Beninlilerin bunları yapmak için fazlasıyla "ilkel ve vahşi" olduklarında herkes hemfikirdi. Bunlar olsa olsa Beninlilerin erken modern çağda ticari ilişkilerde bulundukları Portekizlilere ait olabilirdi. Atlanılan nokta ise eserlerin, Benin'in Avrupa ile temasından yaklaşık bir asır öncesine, 12-13. yy.a ait olmasıydı. Ama kimse bununla alakadar olmadı. 1972'deki yasağa değin yağması devam eden eserler bugün dünyanın

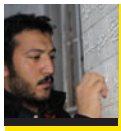
SEKİZ YIL ÖNCE CAPE TOWN ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ ÖĞRENCİ GÖSTERİLERİ SAYESİNDE KAMPÜSTEKİ RHODES HEYKELİ SÖKÜLMÜŞTÜ. FAKAT BU DEFA TALEP SÖMÜRÜLENLERDEN DEĞİL SÖMÜRGECİ ÜLKE VATANDAŞLARINDAN GELİYORDU. 2020 HAZİRAN'INDA OXFORD BÜYÜK BİR PROTESTOYA SAHNE OLDU.

dört bir yanına dağılmış hâlde. Özellikle Birleşik Krallık müzelerinde yer alanlar, işte bu kanlı tarihin en açık örneklerini oluşturuyor.

British Museum, nisan ayında Benin Bronzları'nın iade edileceğini duyurdu. Aslında 90'lardan bu yana ufak tefek iadeler oluyordu ama hiçbiri British Museum'un iki milyonu aşkın parçadan oluşan koleksiyonuyla yarışacak türden değildi. Dahası, buradaki koleksiyonun sembolik önemi de bu karara ayrı bir değer katıyor. British Museum'un duyurusu, bir bakıma bu akımın artık engellenemez bir raddeye vardığını da ilan ediyor. Birleşik Krallık, ABD ve diğer ülkelerdeki büyük müzelerden British Museum'unkine benzer kararların çıkması da bunu gösteriyor.

Bunca şeyi sayıp döktükten sonra yazıyı, Benin Bronzları'nı ve katliamını yıllardır gündemde tutmaya çalışan Nijeryalı edip ve sanatkâr Victor Ehikhamenor'un Dan Hicks'e 21.3.2021'de attığı tweetle bitirmek anlamlı olacak: İngiliz tarihçilerinin sömürgecilik anlatılarının insanlık dışı işgallerin yüceltilmesinden başka bir şey olmadığını ilan eden bu mesaj, Nijarya yazınının meşhur isimlerinden Chinua Achebe'den yapılan şu alıntıyla sonlanıyor: "Aslanlar hikâyelerini anlatmayı öğrenene kadar, avcı her zaman kendini yüceltecektir."

Mehmet Kökrek

Sanat Tarihçisi

Kökrek yıllardır mezar taşları üzerine araştırmalar yapıyor.

Lüzumundan Fazla Parlak

Dikensiz Gül Vaadinin Vaat Ettikleri

Mehmet Ali Akyurt

GUSTAV KLIMT'İN 1907 TARİHLİ "ADELE BLOCH-BAUER'İN PORTRESİ I" ADLI TABLOSU.

"Ama sizin adınız ne / Benim dengemi bozmayınız." "Ya bir savaş çıkar bozar dengemi / Ya bir ahu gözlü kıyar canıma." Turgut Uyar'ın mısralarındaki gibi, hayatımıza girip dengemizi bozan bütün "aşırı parlak"ların ortak özelliği, mevcut hayatımızı soldurmalarıdır. Sahneye girdikleri andan itibaren spotları üzerine çeker, gözümüzü kendi ışığına alıştırır ve hayatımızı karartır. Onlarsız geçen günlerimiz boşa geçmiştir. Onların yerini işgal eden şeyler artık gözümüze solgun, ışıksız, ışıltısız, ölgün, boş, saçma, anlamsız, yetersiz, zayıf görünür. Renkleri o kadar parlaktır ki o gelmeden önceki bütün renkler solup boza, griye dönüşür. Şekilleri o kadar nettir ki, diğer şeylerin hepsi biçimsiz, yamru yumru gelir bize. Sesleri öyle açık seçiktir ki, öncekiler bir hışırtıdan, mırıltıdan ibaret kalır.

"Sen benim hiçbir şeyimsin
Yazdıklarımdan çok daha az
Hiç kimse misin bilmem ki nesin
Lüzumundan fazla beyaz
Sen benim hiçbir şeyimsin
Varlığın yokluğun anlaşılmaz"
(Söz: Attilâ İlhan,
Müzik: Ahmet Kaya)

Rutin hayatımızı yaşayıp giderken, hayat gailesine dalmışken, Umut Sarıkaya'nın vurgusuyla "işimizde gücümüzde"yken, bir olay olur, araya biri, bir ses, sahne girer ve zihnimiz çeliniverir. Hayatımıza giren bu yeniliği nasıl karşılayacağız? Bizi uykumuzdan uyandıran uyarıcının niteliği ve onunla ne yapacağımız, ona nasıl tepki vereceğimiz, belki de hayat imtihanının başı sonu, ta kendisidir. Nasıl bir uyarandır bu? Araya giren bu ses bazen, kendi kadar bizi de düşünen, yardım ettiği kadar yardıma ihtiyaç duyduğunda yardım da isteyen, hikâyemizde bize yarenlik etmeye gelmiş bir arkadaşın zilidir. Bir gül-diken birlikteliği, sefa-cefa dengesi, rahmet-zahmet bütünlüğü taşır. Bir yardıma karşılık dua alırız, hizmeti bir teşekkür izler, üç korner bir penaltı, biriken birkaç çaya karşı bir kahve gelir.

Ama bazen de tek taraflı, dengesiz, asimetriktir. Bizi övgülere boğan, her paylaşımımızı beğenen bir takipçi, hayrandır. Yardım istemekten başka bir şey bilmeyen, elimizi verirsek kolumuzu kapacak bir parazit, girdap, kara deliktir. Aşırı verimkârlığı takip eden aşırı talepkârlıktır. Bizim de dengemizi bozar. Salt sefa vaat eder mesela, bizi hediyelere boğar, şımartır, pamuklara sarar, göklere uçurur, sihirli değneğiyle bütün boşlukları doldurur, eksikleri giderir. O anlık resim budur en azından. Bir zayıflığımızı fark etmiş ve hayatımıza girip bizi o zayıf noktamızdan yakalamış, hayatımızı aşırı kolaylaştırmış, bizi rahata alıştırarak kendine bağlamış, daha doğrusu bağımlı kılmıştır. Öyle ki artık o yokken kendimizi yoksun, sıkışmış, nefessiz hissederiz.

Hayatımızın "aşırı parlak"ları

"Ama sizin adınız ne / Benim dengemi bozmayınız." "Ya bir savaş çıkar bozar dengemi / Ya bir ahu gözlü kıyar canıma." Turgut Uyar'ın mısralarındaki gibi, hayatımıza girip dengemizi bozan bütün "aşırı parlak"ların ortak özelliği, mevcut hayatımızı soldurmalarıdır. Sahneye girdikleri andan itibaren spotları üzerine çeker, gözümüzü kendi ışığına alıştırır ve hayatımızı karartır. Onlarsız geçen günlerimiz boşa geçmiştir. Onların yerini işgal eden şeyler artık gözümüze solgun, ışıksız, ışıltısız, ölgün, boş, saçma, anlamsız, yetersiz, zayıf görünür. Renkleri o kadar parlaktır ki o gelmeden önceki bütün renkler solup boza, griye dönüşür. Şekilleri o kadar nettir ki, diğer şeylerin hepsi biçimsiz, yamru yumru gelir bize. Sesleri öyle açık seçiktir ki, öncekiler bir hışırtıdan, mırıltıdan ibaret kalır.

Fazla ışık görmeye mâni olur. Yıldızların ve ayın ışığı karşısında sarı ampul, ampul karşısında florasan, tasarruflu veya neon lamba, onun karşısında da led lamba hem lafız hem mecaz olarak "aşırı parlak"tır. Doğal lezzetler karşısında yapay aromalar ve çin tuzu (monosodyum glutamat, msg), doğal kokular karşısında yapay kokular söz konusu olunca mecazi olarak hayatımızdaki "aşırı

PICASSO'NUN 1953 TARİHLİ *THE SHADOW* ADLI TABLOSU.

parlak"lardan söz etmiş oluruz. Aşırı parlak, bir kere hayatımıza girince sanki geri dönüşsüz bir etki yapar. Çocuğun kendisinin çamurdan ya da ev eşyalarından yaptığı oyuncak, hazır oyuncak karşısında eski cazibesini kaybeder. Tahta oyuncağın tahtına renkli plastik oyuncak kurulur. Çocuğun kendi oynattığı arabanın yerini pilli, sesli, hareketli araba alır. Televizyon açılınca bütün oyuncaklar boynu bükük kalır, susar. Bir çizgi filmin hızı karşısında bir diğeri yavaş gelmeye başlar. İnternet videoları televizyonu sıkıcılaştırır. Video oyunları karşısında bütün bir dünya sönük kalır, ilginçliğini yitirir. Üstelik sürecin bir noktasında yapay aroma, koku, tat... ile gerçeği arasındaki fark önemsiz addedilmemeye, ayırt bile edilmemeye başlar. Dahası bu aşırı parlaklar referansa dönüşür; giderek gerçek muadillerinden daha kolay ulaşılır, yaygın ve nihayet daha cazip hâle gelir. Hatta iş o noktaya varır ki çileği, çilekli gofrete benzetecek oluruz.

"Aşırı parlaklar" hayatımızın her alanını tek tek ele geçirir. Çilekli gofretin tadına çilekle ulaşamayacağımızı fark eder, çilekte bile o tadı arar ve bulamayız artık. Çilekten vazgeçmeye sanki bir adım kalmıştır. Kolonyalar, parfümler, kokular dünyasında çiçeklere sırtımızı çoktan dönmüş, döndüğümüzü bile fark etmemişizdir. Hayatımızın her alanındaki parlak teknolojik gelişmeler geri dönüşsüz gibi görünürler; yayıldıkları yerlerden kolay kolay geri çıkacak gibi değildirler. Bir anlığına bütün bunları başka türlüsü düşünülemeyecek, doğal birer teknolojik ilerleme olarak görmekten vazgeçip üzerimizdeki etkilerine, hayatlarımızdaki karşılıklarına ve ilişkilerine odaklanmak işimize yarayabilir. Böyle bakınca sanki her biri, yeni bir ürün olarak, ikame ettikleri ürünler karşısında, ilk bakışta teşhis edemediğimiz bir haksız rekabet içinde gibidir. Sanki doğal olan parlaklık, aydınlık, tat, koku... seviyesi insan için bir normal, bir optimumdur da bu seviye yukarı ya da aşağı yönde aşıldığında bir şeyler ters gitmeye, insan kendi aleyhine çalışmaya başlar. Bütün bu icatlar bir yandan insanı büyülerken, bir yandan da gıdıklar, huylandırır, işin içinde bir bit yeniği aratır. Gecenin aydınlatılması zamanı doğal gece-gündüz bölümlemelerinden azade, kesiksiz, yekpare, sonsuz kılar. (Bu konuda Schivelbusch'un "Büyüsü Bozulmuş Gece: Ondokuzuncu Yüzyılda Işığın Sanayileşmesi" *Disenchanted Night: The Industrialization of Light in the Nineteenth Century* kitabına bakılabilir.) Böylece zaman bütünüyle insana ait ve kullanılabilir, emre amade, kılçıksız, kemiksiz, damarsız, budaksız hâle gelir. Gecenin aydınlatılması bir yandan da insanı rahatlatır, korkularından emin kılar, ona güven verir. Geriye tek bir soru kalır: Gece elektrikler kesilince neden gizliden gizliye seviniriz?

Sürprizlerin insanlara yaptığı fenalıklar

Et içinde kemikler, sinirler barındırır. Pek çok bitkinin yenmeyen çekirdekleri vardır. Bir yapı malzemesi olarak taş, hatta toprak size direnebilir, yön vermeye çalışabilir. Çimento ise farklıdır, toz hâlinde, un ufak, homojendir, her kalıba girer. Som ahşaptan farklı olarak suntada ve MDF'de damar ya da budak olmaz. Kendinizi ona uydurmanız gerekmez, kafanızdaki planı harfiyen uygulamaya koyabilirsiniz. Bütün bu teknolojiler, bu ikinci doğa yani kültür, yerine geçtiği birinci yani gerçek doğadan daha itaatkâr, öngörülebilir, planlanabilir ve sürprizsizdir. İstediğimiz şeyi istediğimiz zaman yapar, o kadar. Bize engel çıkarmayan, sözümüzden çıkmayan birer köle gibidir her biri. *Kara Ayna*'nın dördüncü bölümündeki (2. Sezon 1. Bölüm) geri dönen koca gibi, bizi şaşırtmasını bekleyemeyiz. Hedeflenmemiş sonuçlarla karşılaşma ihtimalimiz artık yok gibidir. İnsan kendi yaptığı bir dünyayı keşfe çıkamaz. Beklenmeyene yer olmayan bu dünyada tek eksiğimiz sürprizdir.

Bütün sürprizler aslında bir itiraftır. Tersten, rutin hayatlarımızın aslında ne kadar bayağı ve özelliksiz olduğunu ima eder. Ödev-ödül, iş saati-boş zaman, çalışma hayatı-emeklilik gibi ayrımlarda boş zamanı, hafta sonu tatilini, senelik izni, nihayet emekliliği kazanmak için çalışmak gibi. Günün iş saatleri, haftanın çalışma yılları, senenin çalışma ayları ve nihayet ömür içinde çalışma yılları bir cehennem, hiç değilse hapishane imgesi etrafında anlaşılır. Âdeta cefadan bütünüyle arındırılmış bir dünya cenneti uğruna sefası azaltılmış bir zaman aralığına katlanırız. Belki de burada bir hesap hatası vardır: Ödevimizi yapmaktan hoşnut değilsek ödül de bizi hoşnut etmeye yetmeyecek. Çalışırken mutlu değilsek dinlenirken/eğlenirken de mutlu olamayacağız. Günlük rutinimiz bizi neşelendirmiyor, heyecanlandırmıyorsa sürprizler de bu konuda başarılı olamayacak. Tabii ki hayatın, kendisinin getirdiği zorluk ve kolaylık evreleri vardır ama boş zaman, tatil, emeklilik, nihayet sürpriz bu doğal iç içe geçişler sisteminin dışındadır. Vaat ettiği yapay aşırı parlaklık, sahte cennet hâlleri ile tersten günlük hayatımızın sıkıcılığını teyit etmenin, altını çizmenin ötesinde, bu durumu pekiştirir, kanıksamamızı sağlar. Böylece günlük rutinlerimizi olduğundan daha değersiz görürüz ve giderek değersiz olmalarını kabullenip bu kez gerçekte de değersiz hâle getiririz.

Sürpriz yumurta, çocuklara çikolata ve oyuncak dışında, asıl olarak sürpriz deneyimini; yumurtanın alınma, açılma anını bekleme, açılma sürecinde uyanan merak, heyecan ve sevincin oluşturduğu duygulanma pratiğini vaat eder. Bağımlılık yapıcı, üstelik eşiği sürekli yükselten dopamin şokları yaratır. Üstelik hiç aklımızda yokken, talep etmediğimiz, belki ihtiyaç bile duymadığımız bir anda yapılan yardımlar gibi bizi minnet altında bırakır. Hele bir de sürpriz yumurta sürpriz hediye olarak alındıysa... Sürpriz içinde sürpriz! Sürpriz, kutunun içeriğinden, hediyenin

RAMAZAN AYI VE KURBAN BAYRAMI "DİKENSİZ GÜL"LERİN YAYGINLAŞIP GERÇEK GÜLÜN CAZİBESİNİ YİTİRMESİNİN İKİ PANZEHİRİ GİBİDİR. RAMAZAN ORUÇLA BİRLİKTE BİZİ DÜNYA NİMETLERİNDEN BİR EL UZATIMI MESAFEDE BİR FANUSUN İÇİNE KAPATIR. BU DA HAYATIMIZDAKİ "AŞIRI PARLAK"LARIN YAPTIĞI HAREKETİN TERS SİMETRİĞİDİR, ONLARIN YOL AÇTIĞI TAHRİBATIN ONARILMASIDIR.

"Aşırı parlaklar" hayatımızın her alanını tek tek ele geçirir. Çilekli gofretin tadına çilekle ulaşamayacağımızı fark eder, çilekte bile o tadı arar ve bulamayız artık. Çilekten vazgeçmeye sanki bir adım kalmıştır.

niteliğinden tamamen bağımsız bir tecrübedir. İçinden çıkacak şey âdeta önemsiz, nitekim çoğu zaman küçücük ve ilginç olmayan, para verip alınmayacak bir oyuncaktan ibarettir. Sürpriz yumurtanın kendisi, sürpriz yumurta açma videoları, sürpriz doğum günü kutlamaları, özel günlerde kargoyla gelen sürpriz hediyeler, unutulan/akıldan çıkan internet siparişini getiren zilin sürprizi... derken bu özel günler yılın her gününe, bu sahte cennetler hayatımızın her anına yayılabilir, hayatlarımızın tamamını işgal edebilir mi?

Dikensiz güller her yerde

Bir Başkadır'da iki kere neredeyse harfiyen tekrar eden bir yapma çiçek sahnesi vardı. Mahallenin imamı Ali Sadi Hoca plastik gülle gerçek bir çiçeği karşılaştırarak, Meryem ile Fatih'in bazı sonuçlara varmalarını istiyordu: Plastik olan dayanıklı, sağlam, âdeta ölümsüzdür, yaprakları kopmaz, solmaz, üstelik aşırı, "lüzumundan fazla" parlaktır. Diğeri ise dikenlidir, zayıf, kırılgan, solmaya hazırdır, buruşur, küser, çürür, gübre olur, topraktan gelip yine toprağa dönüşür. Öte yandan "mis gibi kokar". İnsanın dünyadaki varlığını, geçiciliğini, dünyada murad-ı ilahiye uygun, eksik, kırılgan yaşayışını temsil eder. Yapma gül ise âdeta dünyada dikensiz, parlak, ışıltılı bir cennet vaat eder, ölümsüzlük vaadidir. Ama karşılığında bizden bazı şeyler de ister. "Mis koku"nun yapay, kandırmacalı tabiriyle "doğala özdeş" taklidiyle, suni aromalarla yetinmemizi salık verir mesela. Rutin hayatımızı, hikâyemizi bir aşırılıkla bölüp dikkatimizi üzerine çeken, bizi kendine alıştıran ama karşılığında da ilk anda fark etmediğimiz bir şeyleri eksilten, alıp götüren, bazı boşluklar bırakan tek şey bu plastik dikensiz gül değildir tabii.

KOLONYALAR, PARFÜMLER, KOKULAR DÜNYASINDA ÇİÇEKLERE SIRTIMIZI ÇOKTAN DÖNMÜŞ, DÖNDÜĞÜMÜZÜ BİLE FARK ETMEMİŞİZDİR. HAYATIMIZIN HER ALANINDAKİ PARLAK TEKNOLOJİK GELİŞMELER GERİ DÖNÜŞSÜZ GİBİ GÖRÜNÜRLER; YAYILDIKLARI YERLERDEN KOLAY KOLAY GERİ ÇIKACAK GİBİ DEĞİLDİRLER.

Sigorta yaptıran şunu demiş olur: Evim olsun ama evin başına gelenlerin sorumluluğu benim sırtıma yüklenmesin. Kasko yaptıran şunu demiş olur: Araba süreyim ama sebep olduğum kazanın maddi yükünü ben üstlenmeyeyim. Borç verip faiz isteyen şunu demiş olur: Sahip olduğum paranın kârından payımı alayım ama zararına, riskine, başına gelebilecek olumsuz gelişmeye ortak olmayayım. (Paranın sefası ile cefasının, kârı ile zararının birbirinden ayrılmaması ilkesine dair mükemmel bir çözümleme denemesi rahmetli Sabri Orman'ın *İktisat, Tarih ve Toplum* kitabının 8. bölümünde bulunabilir.) Çocuğunu kauçuk tabanlı çocuk parkına götüren ebeveyn şunu demiş olur: Çocuğum oynasın, düşsün, vursun, çarpsın ama hiçbir yeri acımasın. (Vox'un "Why safe playgrounds aren't great for kids" [Güvenli oyun parkları çocuklar için niçin iyi değildir?] başlıklı video-haberine bakılabilir.) Örnekler çoğaltılabilir: Yemek yiyeyim ama ne pişirmeye, masa hazırlayıp toplamaya, ne bulaşık yıkamaya karışayım. Yatakta yatayım ama çarşaf sermeyeyim, nevresim geçirmeyeyim, yatağı toplamayayım... Sanki hepimiz, ister

insandan olsun ister makineden ya da robottan, sonsuz köleler peşindeyiz.

Tecrübenin gül-diken bütünlüğünü bozan, ihlal eden bu tarz *sahte tecrübe* kurumları ve mekânları bunlarla sınırlı değil şüphesiz. Modernliğin temel sonuçlarından, hatta hedeflerinden biri, insan ihtiyaçlarının giderilme süreçlerinin, başka bir deyişle işlevlerin grup hâlinde karşımıza çıktığı kurumsal çerçevelerden bağımsızlaştırılmasıdır. Her bir ihtiyacın tek başına giderilebilir hâle gelmesi, modern dünyanın vaatlerindendir. Örneğin ailede yardımlaşma, duygusal bağlanma, cinsel haz, çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi pek çok fonksiyon bir aradadır. Bu işlevlerin bir aradalığı kendi içinde aynı zamanda bir sefa-cefa dengesi taşır. İnsanın bütün ihtiyaçları bu tarz kurumsal çerçevelerden bağımsızlaştığında sefa-cefa dengesinin bu yeni zeminde yeniden kurulması gerekir. Bedensizleştirilmiş tecrübeler; bedensel yük, zahmet ve sorumluluklarından arındırılmış sanal maceralar, hazlar da "sahte tecrübe"nin bir başka görünümüdür. Tecrübenin bütünlüğü ister bedensellik-ruhsallık, ister sefa-cefa dengesi ya da başka bir açıdan bozulsun, ortaya çıkan sonuç "sahte tecrübe"dir.

Rutine parlaklığını iade ve diken ihtiyacı: oruç ve kurban

Ramazan ayı ve Kurban Bayramı "dikensiz gül"lerin yaygınlaşıp gerçek gülün cazibesini yitirmesinin iki panzehiri gibidir. Ramazan oruçla birlikte bizi dünya nimetlerinden bir el uzatımı mesafede bir fanusun içine kapatır. Bu da hayatımızdaki "aşırı parlak"ların yaptığı

hareketin ters simetriğidir, onların yol açtığı tahribatın onarılmasıdır. Aşırı parlaklar rutin hayatımızı soldururken, oruç rutin hayatımızın içindeki parlaklığı yeniden görünür kılar. Sadece sefa-cefa dengesini eski dengesine kavuşturmaz, aynı zamanda bedensellik-ruhsallık skalasındaki konumumuzu da fabrika ayarlarımıza döndürür. Oruç bir yandan bedensel itkilerin emrinden kurtulma provasıdır, bir yandan da -belki çağımızda daha çok- bedenimizi bize hatırlatma işlevi üstlenir. Tecrübenin bedensizleştiği zeminde, sadece oruç değil, namaz ve hac da dâhil olmak üzere bedenle yapılan bütün ibadetler bize bedenliliğimizi hatırlatır. Böylece sonsuz hikmetlerinden biri kabilinden, tecrübenin bütünselliğine dair bir hatırlatmadır.

Tecrübenin bütünlüğü bozuldu mu, bu sürecin hedeflenmemiş sonuçları da peşi sıra gelecektir. Arabanıza kasko yaptırdığınızda araba kullanma tecrübeniz sahte tecrübeye dönüşür. Oradaki açığı kapatmak için bir şeyler yapmalısınız. Sahte heyecan yamalarına ihtiyacınız var. Araba yarışı oynayabilirsiniz. Ya da macera filmleri izleyebilirsiniz. Bu açıdan bakılırsa, macera filmleri kasko sisteminin doğal bir sonucu olarak görülebilir. Günlük deneyimde eksilen şeyleri tema parklarda ararsınız. (Tema parkların deneyim kavramı üzerinden gelişkin bir sosyolojik analizi için Elif Demirtaş'ın 2019 tarihli yüksek lisans tezine bakılabilir.) Vox'un yukarıda anılan haberine göre de, oyun sırasında çocuğun dizi kanamıyor, eli kesilmiyorsa o kan bir şekilde bir yerden akacaktır. Zira *aşırı* koruyan zarar vermiş olur. (*Kara Ayna*'nın 15. Bölümü [4. Sezon 2. Bölüm] Arkangel'de bu yargıyı destekleyen bir hikâye anlatılıyor.) Her şeyin yumuşak olduğu bu dünyanın çocuk üzerindeki etkisi çocuğun şiddetle dolmasıdır. Kurban Bayramı'nın hikmetlerinden biri de belki bu aşırı şiddetsizleşmeyi, bedensizleşmeyi, dikensizleşmeyi bir ölçüde de olsa gidermek; insan hayatındaki rutin şiddeti, bedenliliği, dikenliliği hatırlatmaktır.

Mehmet Ali Akyurt

Akademisyen

82 doğumlu. İstanbul Lisesi ve Boğaziçi Siyaset mezunu. *Fayrap* dergisi ve İz Yayıncılık'ta editörlük yaptı. Halen İstanbul Sosyoloji öğretim üyesi. Evli, iki oğlan babası.

Yunus Emre Tozal

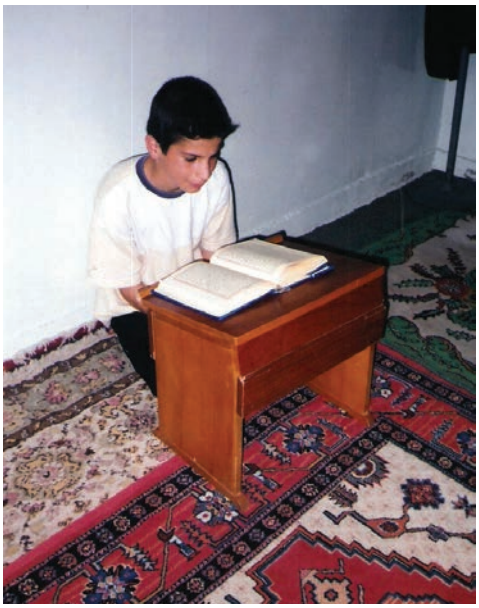
Üç Ramazan Fotoğrafı

1. Fotoğraf: Ankara Çubuk Kuran Kursu, 1997

Çocuklar dedi Orhan Hoca, beni sessizce dinleyin: "Sorularınızı en son alacağım. Ramazan ayı yaklaşıyor. Bildiğiniz gibi Ramazan ayı, her gün okuduğumuz, ezberlediğimiz Kuran'ın doğum ayı. Başka bir deyişle insanlığa bir kurtuluş reçetesi sunan vahyin yeryüzüne inmeye başladığı ay. Biz Müslümanların 'Ben kimim?', 'Ne yapıyorum?', 'Ne yapmalıyım?' gibi büyük soruların cevabını aradıkları, oruç tutarak nefislerini terbiye ettikleri, çevresindekilerle, aile ve akraba ilişkilerini canlı tuttukları, birlik ve beraberlik içinde yardımlaştıkları, iftar ettikleri, sahur yaptıkları, kendi öz benliklerinin farkına vardıkları her yıl özlemle bekledikleri mübarek zamanlar..."

Orhan Hoca'nın sohbetini seven öğrenciler olarak onu can kulağıyla dinler, genellikle her sohbetinin sonunda sorular sorarak büyüdüğümüz zamanları hayal ederdik. Orhan Hoca devam etti: "Bizler burada dinimizin kitabını öğreniyoruz değil mi? O hâlde işimizi en güzel şekilde yapmalı, en güzel şekilde öğrenmeli, en güzel şekilde hayatımıza yansıtmalı. Şimdi Ramazan ayının ne anlama geldiğini kısaca hatırlayalım: Kuran'ın yeryüzüne inmeye başladığı Ramazan ayı, her yıl Müslümanlara büyük soruların cevaplarıyla gelir. İnsan, köken itibariyle nisyan, yani unutan, unutabilen bir varlık olduğu için Ramazan her yıl bize önce kendimizi, sonra çevremizdekileri ve ardından Rabbimizi hatırlatır. Âdeta 'Ey zamana maruz kalan insan, zaman senin şahidindir unutma' der. Zamanı şahit tutarak varlığın bilincine varmak... İşte budur gayesi Ramazan'ın... İlk inen ayetlerdeki emri hatırlayalım: 'Oku, yaratan Rabbinin adıyla oku!' Kendini oku, çevreni oku ve Rabbini oku. Nasıl okunur peki? Bir insan kendisini nasıl okuyabilir? Elbette tanıyarak... Sınırlarının farkına vararak, nefsini terbiye ederek, kendisini yaratanı

keşfederek... Büyük şair Yunus Emre, dergâha girmeyi çok istiyordu. Dergâhın eşiğine geldi ve ilk başta herkesin ayaklarını bastığı dergâhın eşiğinde imtihandan geçirildi. O herkesin ayak bastığı eşiğe başını koydu ve enaniyetini bertaraf ettikten sonra Tapduk Emre onu içeri aldı. O zaman Yunus dedi ki:
İlim, ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
O nice okumaktır!

Sohbet bitmiş, Ramazan ayının programı öğrencilere verilmişti. Hemen her gün Ankara'nın Çubuk ilçesinin köy sakinlerince iftar davetleri ayarlanmış, hatim grupları oluşturulmuştu. Genellikle bir davete otuz öğrenci götürülür, her öğrenci bir

Orhan Hoca'nın sohbetini seven öğrenciler olarak onu can kulağıyla dinler, genellikle her sohbetinin sonunda sorular sorarak büyüdüğümüz zamanları hayal ederdik.

cüz okuyarak iftar öncesi hatim yapılır, dua edilir, iftar açıldıktan sonra da toplu hâlde teravih namazı kılınmak üzere kursa tekrar gelinirdi. Çubuk Kuran Kursu'nda Kuran eğitimi alan bir çocuğun dünyasında Ramazan demek, ilk defa göreceğin bir evde Kuran okumak, duaya ve iftara katılmak, sevindirilmek, en güzeli de yardımlaşmak demekti. İftardan sonra ayrılmadan önce ev sahipleri çocuklara muhakkak hediyeler ayarlar; ayakkabılar, ceketler, pantolonlar, kısacası bir çocuğun giyeceği her türlü ihtiyaçlar temin edilir hatta cebine de harçlıklar konurdu. Çocuklar elbette en çok da işte bu ayrılma zamanlarını severlerdi.

Hatim grubunun oluşturulmasında hocalar her ne kadar adaleti gözetmeye çalışsalar da Kuran'ı tane tane okuyan, sesi güzel bazı arkadaşlarımız her hatim grubunda bulunurlardı. İşte bu arkadaşlardan birisi de bendim. Sesimin çok da iyi olmamasına rağmen Kuran'ı tane tane okuyuşumla hocaların ilgisine mazhar olmuş, derslerimi de zamanında verdiğim için örnek gösterilen öğrencilerden biri olmuştum. Bu durum her ne kadar nefsimi ve gururumu okşasa da, Kuran kursuna köyden gelen ve dili pek de Kuran alfabesine yatkın olmayan, bu durumdan ötürü de zorlanan, derslerini zamanında veremeyen, Kuran'ı okurken mahreçleri tam olarak çıkaramayan arkadaşlar için çok üzücü bir durumdu. İşte böyle birden fazla gittiğimiz hatim gruplarından geldiğimiz zaman aldığımız hediyeleri açmadan kursa getirip hatim grubuna giremeyen arkadaşlara verişimizi asla unutamam. Meğer hayatım boyunca gözümün önünden gitmeyecek bir mutlulukmuş. O çocuklardaki sevinci görmeliydiniz, Ramazan bizler için hediye almak, hediye vermek, mutlu etmek ve mutlu olmak demekti... İlk çocukluk yıllarımda aile ortamında yaşadığımız Ramazan aylarını, sahur muhabbetlerini ve

abilerimle birlikte sabırsızlıkla beklediğimiz iftarları saymazsak Ramazan ayı ile ilk defa kurs ortamında bütünleştim diyebilirim.

2. Fotoğraf: Üsküdar'da Ramazan, 2015
Hani her yıl Ramazan ayı daha gelmeden büyüklerimizden "Nerede o eski Ramazanlar" nidası duyarız ya, işte Üsküdar'da oturmaya başladığımızda bu sözün Üsküdar'da söylenmiş olabildiğine inanmaya başladım.

RAMAZAN AYI BAŞLAMADAN ÖNCE PLANLANAN VE GÜN GÜN TAKİP EDİLEN SOKAK İFTARLARI İLE MAHALLELİ HEM BİR ARAYA GELİYOR, HEM DE ARALARINA YENİ KATILAN AİLELERLE TANIŞARAK RAMAZAN AYININ GÜZEL İKLİMİNİ YAŞATIYOR. ÜSKÜDAR'IN RAMAZANLARINI NASIL TARİF EDERSİNİZ SORUSUNA HERHÂLDE "YARDIMLAŞMAK, BİRLİK VE BERABERLİK İÇİNDE OLMAK" CEVABI VERİLEBİLİR.

2011 yılında oturmaya başladığımız Üsküdar, meğer Ramazan ayının İstanbul'da yaşanabileceği en güzel ilçelerden biriymiş. Merkezdeki Mihrimah Sultan ve Valide-i Cedid Camilerindeki karşılıklı okunan ezanlar, okunan hatimler, yapılan dualarla her vakit insanı kendisine çağırır, Ramazan coşkusunu hatırlatır ve Ramazan'ın birlik, beraberlik ve yardımlaşma ayı olduğunu içten içe hissettirirdi. Meşhur Üsküdarlı yazar Ahmet Yüksel Özemre, gençliğinde Ramazan aylarında kıldığı namazları anlatırken, Valide Sultan Camii'nin başimamı Hezarfen Necmettin Okyay ile Aziz Mahmut Hüdayi Camii'nde Attar Saim Efendi'nin kıldırdığı teravihler için "Aman ya Rabbi şu namaz bitmese!" dediği bir başka namaz hatırlamazmış. İsmini andığı hocalar için "Çok iyi hafız, bihakkın Kur'an'a vâkıf, fevkalade musikişinas oldukları için tatlı bir namaz kıldırırlardı. Çok farklı, çok heybetli, insana inşirah veren bir havası vardı o Ramazanların" diyerek de anlatırmış. İşte Ahmet Yüksel Özemre'nin ilk gençlik yıllarında yaşadığı o Ramazanlar, Üsküdar'da bir gelenek hâlini almış olacak ki, bizler de Üsküdar'da meşhur Kerim Hoca'nın Mihrimah Sultan'da kıldırdığı Enderun teravihlerinde ya da Karadavut Paşa Camii'nin meşhur imamı Harun Hoca'nın her vakit namazından sonra içli içli yaptığı dualarda Üsküdar'daki Ramazan coşkusunu yaşayabiliyoruz. Harun Hoca'nın dualarına âmin diyebilmek için caminin önünden geçenlerin duraksadığı, bir müddet beklediği ve duaya katıldığı Hâkimiyeti Milliye Caddesi'nde namaz vakitlerinde oluşan kalabalık, ne hikmetse gittikçe artar, caminin içinde ve avlusunda adım atacak yer bırakmazdı.

Üsküdar'da görev yaptığı camileri bir iş yerinden çok "akademi" olarak gören imamların sayısının artması, düzenli ders halkası yapan grupları çoğaltıyor. Ramazan ayının heyecanını tüm Üsküdar'a hissettiriyor. Vakit namazlarından önce ve sonra okunan Kuran hatimleriyle camiler, Üsküdar'da âdeta -Ahmet Yüksel Özemre'nin deyişiyle- birer dergâh görevi görüyor, toplumun Ramazan coşkusunu yaşamasında manevi bir ortam hazırlıyor. Özemre'nin çocukluğunu yaşadığı 1950'li yıllardaki Üsküdar ayrıca konaklarıyla ünlü

bir ilçeymiş. Özellikle konakların da Ramazan'da herkese açık olduğunu kaydeden Özemre, "Üsküdar adabında fakirleri boş çevirmemek vardır. Her konağın kendine mahsus fakirleri vardı. Bunların da günleri vardı. Bunlar o muayyen günlerinde gelip mangırlarını alırlardı." diyor.

Yaklaşık yedi yıl kadar ikamet ettiğim Ayazma Camii beldesi, bugün Özemre'nin çocukluğundaki anlattığı Ramazan coşkusunun hâlen devam ettiğini gösterircesine yardımlaşmalarıyla her yıl gündeme geliyor. Ramazan ayı başlamadan önce planlanan ve gün gün takip edilen sokak iftarları ile mahalleli hem bir araya geliyor, hem de aralarına yeni katılan ailelerle tanışarak Ramazan ayının güzel iklimini yaşatıyor. Üsküdar'ın Ramazanlarını nasıl tarif edersiniz sorusuna herhâlde "yardımlaşmak, birlik ve beraberlik içinde olmak" cevabı verilebilir. İftardan sonra mahalle kahvesinde içilen çaylar, dostlukları tazeliyor, muhabbete renk katıyor, imkânı olan varlıklı ailelerin kendi aralarında topladığı meblağlarla yardıma ihtiyacı olan ailelere Ramazan kumanyası alınıyor, diğer ihtiyaçları da giderilmeye çalışılıyor. Böylece, Üsküdarlılar çocukluklarında

Ayazma Camii beldesi, bugün Özemre'nin çocukluğundaki anlattığı Ramazan coşkusunun halen devam ettiğini gösterircesine yardımlaşmalarıyla her yıl gündeme geliyor.

Ramazan aylarında yaşadıkları âdetleri, gelenek ve görenekleri sadece bir hatıra ve anı olmaktan çıkarıyor, o güzel iyilikleri yaşatarak canlı kılıyorlar.

Eğer bir iyiliği yaşatırsanız, o iyilik de sizi yaşatır, biçimlendirir, âdeta hayatınızı şekillendirir. Fotoğrafta gördüğünüz işte Ayazma Mahallesi'ndeki yaklaşık altmış yıllık kasap Hasan Abimizin bayram namazı sonrası mahalle kahvesinde hazırlattığı kahvaltılardan bir kesit. Normalde bayram namazından sonra şimdiye kadar hep koşarak giderdik eve, evdekilerle bayramlaşmak ve hep beraber kahvaltı edebilmek için. Ayazma'da ise durum biraz farklı, önce ev yerine mahalle kahvesine koşuyorsunuz, mahalleli bayramlaşıyor; camide birbirini göremeyenler, namazı kaçıranlar hemen herkes orada toplaşıyor, küçük ve hızlı bir kahvaltıdan sonra evlere geçiliyor.

Şurası bir gerçek, mekânlar da insanlar gibidir; insan mekânı mekân insanı etkiler. Üsküdar'ın özellikle Ramazan aylarında bu manevi yardımlaşma havasının oluşmasında elbette gönlü yanık insanların, derviş gönüllülerin payı büyüktür. Bizden önce onlar böyle güzel gelenekler başlatmasalardı, bizler bugün belki de yaşadığımız hayatın akışına kendimizi çok da kolay bir şekilde bırakabilirdik. Ne var ki, Ramazan ayı geldiğinde biraz da "Ben ne yapıyorum?", "Komşum iyi midir, hâli vakti yerinde midir, bir ihtiyacı var mıdır?" gibi sorular sormak, sokak iftarlarıyla mahalleliyle kucaklaşmak, eli darda olana çam sakızı çoban armağanı yardım etmek, yarası varsa merhem olmaya çabalamak bizi biz yapan en önemli değerlerimiz... Tolstoy, o meşhur küçük hikâyelerinde insana sevgi verilmiştir, derken tam da bu noktayı, yardımlaşmayı, birlik beraberlik içinde olmayı, mutlu ederek mutlu olmayı kastetmişti.

3. Fotoğraf: Chicago Hyde

Park, 2019

Yaklaşık yedi yıl oturduğumuz Üsküdar'daki Ayazma semtinden 2018 Ağustos'unda Chicago'ya taşındığımız yıl, büyük zorlukların bizleri beklediğinin farkındaydık. Eşimle Türkiye'ye ziyaret tarihini konuşmaya başladığımızda ikimizin de Ramazan ayını seçmesinin bir sebebi vardı elbette. Üsküdar'ın Ramazan ortamından ayrılmak, uzaklaşmak istemiyor, gurbetteki ilk yılımızda Ramazan ayında geri dönmenin hayalini kuruyorduk. İkimiz için de en büyük zorluklardan biri Ramazan ayında ve bayramda Chicago'da bulunma zorunluluğumuz idi. Ne kadar plan yapsak da, eğitim dönemine denk geldiği için Ramazan ayına Chicago'da girecektik. Bu, bizim yurt dışında ilk Ramazanımız ve ilk bayramımız olacaktı. Ramazan ayını Üsküdar'ın o muhteşem havasıyla bütünleştiren ortamından, iftarıyla, sahuruyla, teravihiyle insanların fevç fevç bir araya geldikleri, yardımlaştıkları, sohbet ettikleri, güzellikleri ve iyilikleri yaşattıkları değerlerden mahrum kalacak olmak, elbette Üsküdar'ın o bereketli ortamına alışan bizler için zor olacaktı.

Yemenli komşumuz Omar, University of Chicago'daki Müslüman öğrencilerin (UChicago Muslim Student Association MSA https://voices.uchicago.edu/msa/) her gün iftar düzenleyeceklerini, müsait olduğumuz her gün katılabileceğimizi söylediğinde çok sevinmiş, Ramazan coşkusunu biraz olsun yaşayabileceğimiz bir ortamı hayal etmiştik. Gerçekten de ilk iftarda, büyük bir kalabalıkla karşılaşmanın verdiği heyecanla farklı kültürlerden, farklı coğrafyalardan Müslüman kardeşlerimizle tanışmaya başladığımızda aslında ne kadar da renkli bir ortamın içinde bulunduğumuzu fark etmeye başladık. Hemen her ülkeden, farklı gelenek ve görenekleri aynı ortamda görebilmek, ne kadar da büyük bir dünyanın içinde hep beraber olduğumuzu hatırlatmıştı bize.

MSA, çok ayrıntılı bir takvim hazırlamış, bir aylık iftar akşamlarını farklı coğrafyalara, farklı gelenek ve göreneklere, farklı mutfaklara ve ülkelere göre ayırarak dünyadaki tüm kültürlere bir anlamda yer vermeye gayret etmişti. Tunus'tan Sudan'a, Türkiye'den Almanya'ya, İspanya'dan Bosna'ya, Fas'tan Kudüs'e, Pakistan'dan Endonezya'ya kadar birçok geleneği, tatları ve renkleri bu iftarlar vesilesiyle yaşıyor, tadıyor ve yaptığımız sohbetlerde herkes kendi geleneğindeki Ramazan aktivitelerini anlatıyordu. Bu hoş ortamın büyüsüne ve

CHICAGO'DAKİ RAMAZAN'DA TÜM DÜNYA MÜSLÜMANLARININ BİR ARAYA GELİP İYİLİĞİ NASIL DAHA FAZLA YAYABİLİRİZ SORUSU ETRAFINDA BULUŞTUKLARINA ŞAHİT OLDUM.

muhabbetine öyle kapıldık ki, hatırladığım kadarıyla evimizdeki ilk iftarı açtığımızda Ramazan ayının üçüncü haftası bitmek üzereydi.

Ezanın ardından hurmayla oruçlarımızı açar, akşam namazını kılarak başladığımız iftar programına teravih namazı ile devam ederdik. Özellikle iftardan sonra çay ortamlarında yaptığımız sohbetlerde farklı ülkelerdeki kültür ve medeniyetlerin farkına varmak, yeni dostlarla tanışmak, yeni hikâyelerle karşılaşmak çok büyük bir zenginlikti. İftara davet edilen farklı dinlerden ve inançlardan arkadaşlara İslam'ın mesajını, Ramazan'ı ve oruç tutmayı anlatmak, Kuran'ı tanıtmak bizlere hem yeni dostlar kazandırıyor hem de ruhumuzu sanki tüm insanlıkla bütünleştiriyordu. Burası sanki Üsküdar'ın Ramazan ortamının daha geniş çapta küreselleşmiş, âdeta tüm dünyayla bütünleşmiş ve insanlıkla kucaklaşmış versiyonu gibiydi.

İftar ve ardından çay kahve saatinden sonra programın en güzel vakitleri başlardı benim için. Dünyanın farklı coğrafyalarında farklı makamlarla yetişen hafızlar, teravih namazlarını hatimle kıldırırlar, âdeta bize bir Kuran şöleni verirlerdi. Namazı kıldıran öğrenciler kendi aralarında arada bir değişir, bizler de böylece farklı kıraatleri dinlemiş olurduk. Özellikle Faslı arkadaşımız Yusuf ve Mısırlı Ahmet'in kıraatini çok sever, namaz boyunca hafızlık yaptığım Çubuk Kuran Kursu'na giderek orada hatimle kıldığım teravihleri hatırlardım. Kuran'ın mesajının aynı zamanda bu kadar edebî oluşu, ayetlerin ruhuna vâkıf olmaya başladığımızda kendisini gösterir; o manalarla

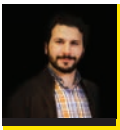

İftar ve ardından çay kahve saatinden sonra programın en güzel vakitleri başlardı benim için. Dünyanın farklı coğrafyalarında yetişen hafızlar, teravih namazlarını hatimle kıldırırlar, âdeta bize bir Kuran şöleni verirlerdi.

bir insanın hayatını nasıl inşa edebileceği üzerine uzun uzun düşünürdüm. Kuran ile muhatap olmak, onu sadece salt anlamıyla ezberlemek yahut Kuran'ı yüzünden okunmakla elde edilemez. Kuran ile muhatap olmak istiyorsak Kuran'ın derdi ile dertlenmek gerekiyor elbette. Zaten Kuran okumaktan maksat nedir? Elbette Kuran'ın uğrunda mücadele ettiği şey üzerine mücadele etmek, aynı şekilde Kuran'ın savaştıkları şeyle savaşmaktır. Nedir o mücadele; adaletin mücadelesi, iyiliğin mücadelesi, güzelliği yaymanın mücadelesi, kötülüğe karşı pasif iyiden aktif iyi olma çabasıdır. Çünkü ancak aktif iyi olabilirsek kötülüğe dair mücadele edebiliriz.

Chicago'daki Ramazan'da tüm dünya Müslümanlarının bir araya gelip iyiliği nasıl daha fazla yayabiliriz sorusu etrafında buluştuklarına şahit oldum. Güzellik ve iyilik paylaştıkça çoğalır, çoğaldıkça kötülüğün üzerini örter, haset ve kini ortadan kaldırır. Ramazan, her sene bize vazifemizi hatırlatarak geliyor; umarım ders alanlar ve bir ömrü Ramazan ayıymışçasına gören o salih kullar zümresine gireriz. Biz üzerimize düşeni yapmakla mükellefiz, sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz zaman; çevremizle komşumuzla, ailemiz ve akrabamızla iyilikleri yaymaya çalışan bir hayat anlayışını benimseyebiliriz. Şu meşhur mısralarla bitirelim:

Burası dünya!
Ne çok kıymetlendirdik.
Oysa bir tarla idi;
Ekip biçip gidecektik.

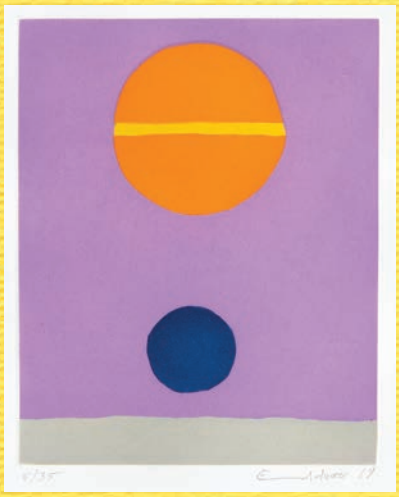
Yunus Emre Tozal

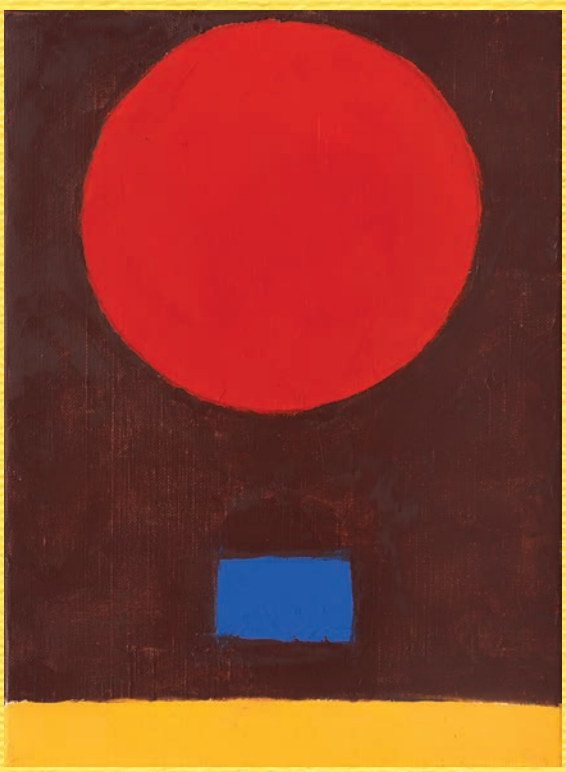
Harita Mühendisi, Yazar

Önce *Ayraç*, ardından *Arka Kapak* dergisinde uzunca bir süre editörlük yaptı. Eğitimi için bir süredir Şikago'da.

Kültür Atlası

Pera Müzesi Etel Adnan'ın yaşamına pencere açıyor. Etel Adnan Retrospektifi "İmkânsız Eve Dönüş" ağustos ayına kadar sanatseverler tarafından ziyaret edilebilir. Küratörlüğünü Serhan Ada ile Simone Fattal'in üstlendiği sergi, 1925'te Beyrut'ta çok dilli, çok dinli, çok kültürlü bir ailede dünyaya gelen Adnan'ın, zengin kimliğini yansıtan eserlerini İstanbul'a taşıyor.

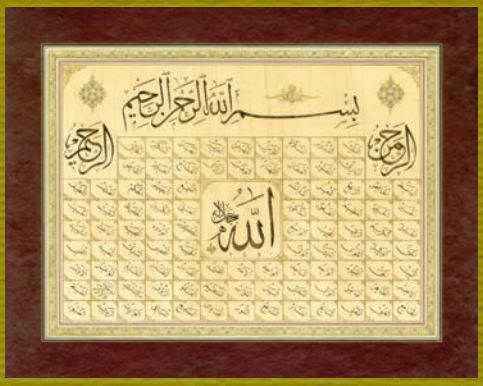

Yıldız Holding'in Çamlıca'daki Sergi Salonu "Kadın Sanatçılar - Esmâlar ve Hilyeler" sergisine ev sahipliği yapıyor. Kadın tezhip sanatçılarına ait 75 eser 18 Haziran'a kadar görülebilir. Pandemi nedeniyle randevu ile gezilen serginin kataloğuna da şu linkten ulaşılabilir: https://bit.ly/3xgjDJ3

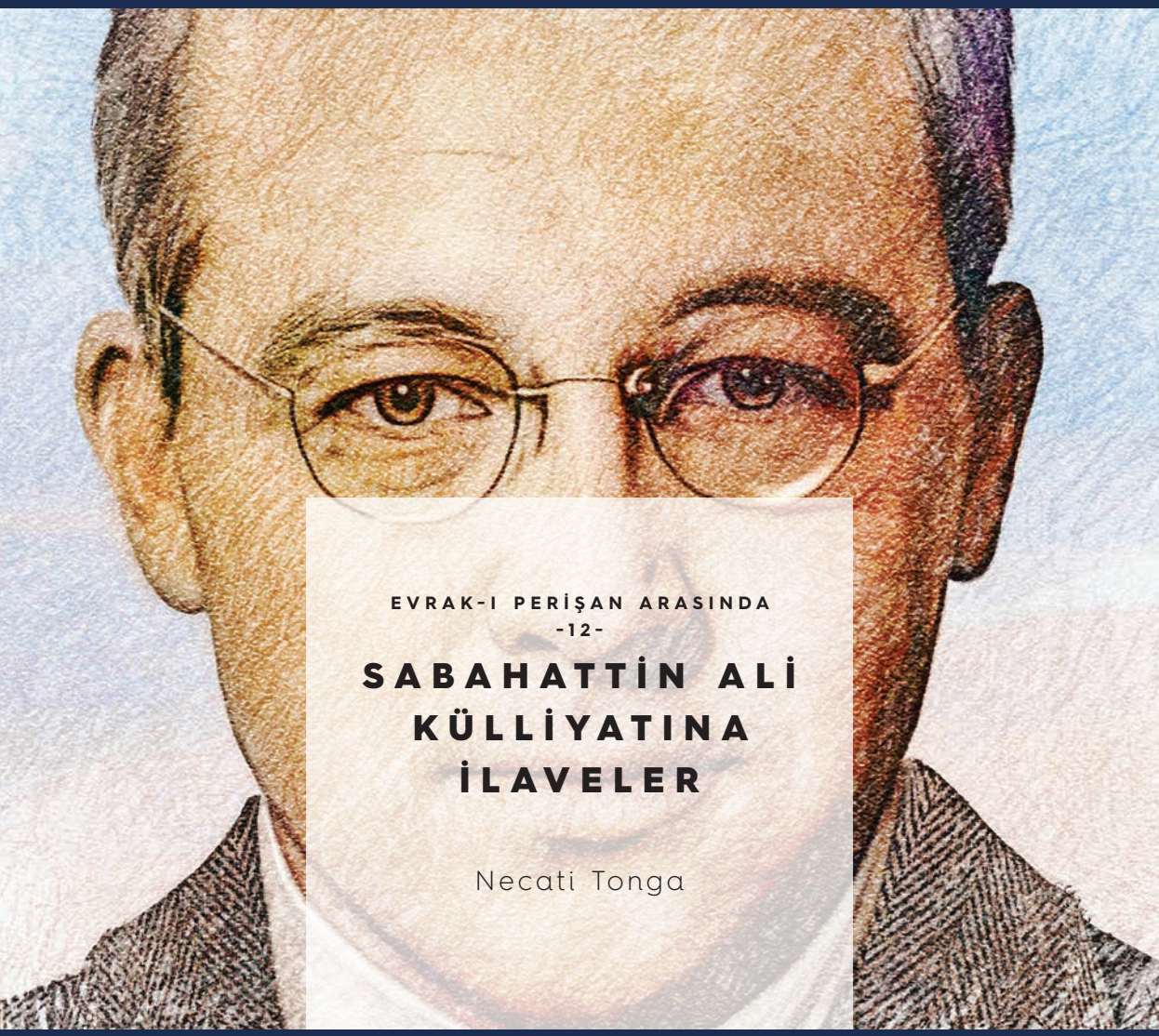

EVRAK-I PERİŞAN ARASINDA
-12-

SABAHATTİN ALİ KÜLLİYATINA İLAVELER

Necati Tonga

Bu yazıda *Servet-i Fünun*'un sayfaları arasında gezinirken karşılaştığım "Sabahattin Ali" imzalı bir anket cevabı ile bir mülakat metni dikkatlere sunulmaktadır.

1891-1944 yılları arasında yayımlanan *Servet-i Fünun*, şüphesiz ki modern Türk edebiyatının en önemli mecmualarından biridir. 1942 yılında ölünceye kadar Ahmet İhsan Tokgöz tarafından neşredilen mecmua, 1944 yılının mayıs ayına dek yayımını sürdürmüştür. Yarım asırdan fazla bir süre Türk matbuat hayatında yer alan *Servet-i Fünun*; şair-yazar kadrosu, baskı tekniği, mizanpajı ve muhtevasıyla öncü bir mecmua olmasının yanı sıra pek çok edebî grubun faaliyetlerine ev sahipliği yapmış, döneminde ses getiren "ekol" süreli yayınlardan birine dönüşmüştür. Tabii olarak *Servet-i Fünun,* aynı zamanda pek çok şair ve yazarın edebiyat hayatına adım attığı dergilerden biri olarak karşımıza çıkar.

Yeni Türk edebiyatı üzerine çalışma yapanların en önemli başvuru kaynaklarının başında gelmesine rağmen, -belirli tarih aralıkları ile sınırlandırılmış bazı çalışmalar olmakla birlikte- hâlâ *Servet-i Fünun* mecmuası üzerine bütünlüklü bir çalışmanın yapılmaması, "en azından derginin tam bir bibliyografyasından mahrum oluşumuz" edebiyatımızın mühim eksikliklerinden biridir. Bu sebeple edebiyat tarihimizin en uzun ömürlü dergilerinden biri olan *Servet-i Fünun*'un ciltleri arasında göz gezdirirken her an bir sürprizle karşılaşabileceğimiz bilinmelidir.

Hayat ve Güneş mecmualarına da eserlerini yollamakla birlikte Servet-i Fünun; taşradan merkeze açılmaya çalışan genç yazarın eserlerini gönderdiği merkez dergilerden en önemlisi olarak karşımıza çıkar.

Bu minvalde *Servet-i Fünun*'un sayfaları arasında gezinirken karşılaştığım "Sabahattin Ali" imzalı bir anket cevabı ile bir mülakat metni aşağıda dikkatlere sunulmaktadır. Bilindiği üzere Sabahattin Ali'nin nesir türünde kaleme aldığı yazıları, Hikmet Altunkaynak tarafından yayına hazırlanmıştır ve 1986'da *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*[1] adıyla Cem Yayınları'nca neşredilmiştir. 1998 yılından itibaren Yapı Kredi Yayınları tarafından neşredilen kitapta, Sabahattin Ali'nin anket ve mülakatları ile birlikte çeşitli dergilerde yayımladığı yazıları yer almaktadır.

Balıkesir Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken 3 Mayıs 1924 tarihli *Yeni Yol* dergisinde Gültekin müstearıyla "Horoz Mehmet" adlı ilk hikâyesini yayımlayan Sabahattin Ali[2], "Şarkı", "Nedâmet", "Aşk Başlangıcı" gibi ilk şiirlerini de 1925-26 yılları arasında Orhan Şaik Gökyay yönetiminde çıkan *Çağlayan*'da neşretmiştir. Bu minvalde *Servet-i Fünun* dergisinin Sabahattin Ali'nin edebiyat hayatında özel bir yerinin olduğu görülür. *Hayat* ve *Güneş* mecmualarına da eserlerini yollamakla birlikte *Servet-i Fünun*; taşradan merkeze açılmaya çalışan genç yazarın eserlerini gönderdiği merkez dergilerden en önemlisi olarak karşımıza çıkar. Sabahattin Ali, 1926-28 yılları arasında *Servet-i Fünun*'da "Köprünün Çocukları", "Köprünün Geceleri", "İlk Beyaz Saç", "Sevdasız", "Kümeste Sabah", "Hayat", "Acaba", "Gecenin Kemanı", "Muallim", "Ne Kazandık", "Dere", "Kalbimde Aşkınız", "Bir Macera" adlı şiirlerini neşretmiştir.

YENİ TÜRK EDEBİYATI ÜZERİNE ÇALIŞMA YAPANLARIN EN ÖNEMLİ BAŞVURU KAYNAKLARININ BAŞINDA GELMESİNE RAĞMEN, -BELİRLİ TARİH ARALIKLARI İLE SINIRLANDIRILMIŞ BAZI ÇALIŞMALAR OLMAKLA BİRLİKTE- HÂLÂ *SERVET-İ FÜNUN* MECMUASI ÜZERİNE BÜTÜNLÜKLÜ BİR ÇALIŞMANIN YAPILMAMASI, "EN AZINDAN DERGİNİN TAM BİR BİBLİYOGRAFYASINDAN MAHRUM OLUŞUMUZ" EDEBİYATIMIZIN MÜHİM EKSİKLİKLERİNDEN BİRİDİR.

Sabahattin Ali'nin bu dergide yayımlanan fakat dikkatlerden kaçan ilk yazısı, Süleyman Nazif hakkında düzenlenen bir ankete verdiği cevaptır. Altınkaynak'ın kitabında neşrettiği ilk anket cevabının 1935'te yayımlandığı göz önüne alındığında 1927 yılında yayımlanan bu metnin Sabahattin Ali'nin nesir türündeki ilk yazısı ve ilk anket cevabı olduğu anlaşılmaktadır. *Servet-i Fünun*'un ilgili nüshasında Sabahattin Ali ile birlikte Cenap Şahabettin, İbrahim Alaeddin (Gövsa), Enis Behiç (Koryürek), Orhan Seyfi (Orhon), Yusuf Ziya (Ortaç), Halid Fahri (Ozansoy), Arif Dündar, Ahmet Muhip Dıranas (Muhip Atalay imzasıyla) düzenlenen ankete iştirak etmişler ve Nazif'in ölümüyle ilgili hislerini açıklamışlardır. Sabahattin Ali'nin anket cevabı, yazarın Süleyman Nazif'e dair duygu ve düşüncelerini ortaya koymasının yanı sıra Süleyman Nazif'le şahsi tanışıklığına işaret etmesi bakımından da dikkat çekicidir.

Sabahattin Ali'nin unutulan bir diğer yazısı *Servet-i Fünun*'da 1937 yılının sonunda neşredilmiştir. O dönemde hayli şöhret sahibi bir yazar olan Sabahattin Ali, bu kısa söyleşisinde çocukluk yılları, yazarlığı, aile hayatı, zevkleri ve dönemin edebiyat atmosferi hakkında ufuk açıcı cevaplar vermiştir. Rahmi Karaca tarafından yapılan söyleşide yazar bilhassa neşrettiği bazı ilk metinleri anar ki ("Baskın" adlı eşkıya hikâyesi hâlâ kayıptır ve araştırılmaya muhtaçtır) bu bilgiler Sabahattin Ali'nin biyografisine önemli katkılar sağlamaktadır.

ثروت فنون

احمد احسان مطبعه‌سی

احمد احسان

SÜLEYMAN NAZİF HAKKINDA TAHASSÜSLER:

"Süleyman Nazif Bey'in eserlerini küçükten beri okur, severdim... Kendisini şahsen tanıyalı ancak bir sene oldu. Fakat bu kısa müddet onun ne yüksek bir ruha, ne samimi ve mütevazı bir tab'a[3] malik[4] olduğunu anlamak için bana kifayet etti.[5]

Öldüğünü işitince inanamadım. Ve hâlâ şüphe içindeyim, hâlâ tok sesi kulaklarımda çınlıyor, hâlâ ateşli gözlerinin hayalini görüyorum.

Belki asırlar epey müddet bir Süleyman Nazif daha yetiştiremeyecektir... Fakat Nazif Bey yine bahtiyardır ki ebeden[6] payidar[7] bir isim bıraktı... Ve şahsiyet-i edebiyesinin ufulünü[8] görmeden öldü. Ne mutlu ona...

Sabahaddin Ali, "Süleyman Nazif Hakkında Tahassüsler",

Servet-i Fünun, Nu. 113 (1587), 13 Kanunusani (Ocak) 1927, s. 134-135.

1937'NİN EN ŞÖHRETLİ HİKÂYECİSİ ANLATIYOR:

SABAHATTİN ALİ İLE YENİ YIL ARİFESİNDE BİR MÜLAKAT

Bestekâr ve karikatüristten sonra anket sırası hikâyeciye gelmişti.

Zamanımızın sevilen ve çok okunan yazıcılarından, *Kuyucaklı Yusuf*'un kıymetli müellifi Sabahattin Ali'yi gökte ararken Kadıköy vapurunun salonunda bulunca, bu iyi fırsattan istifade için üstadın yanına sokuldum.

Sevimli ve sempatik çehresiyle gülerek bana oturduğu kanapede yer verirken, gözleriyle de bu sokulmamın esrarını arar gibiydi.

Kendisine, birkaç kelime ile maksadımı ve diğer sanatkârlara sorduğum sualleri sıralayınca, biraz evvelki mütebessim çehresi bir anda değişti. Âdeta rica eden, çekingen bir lisanla:

— Bana hiç, ama hiç sevmediğim bir teklifte bulunuyorsunuz. Bu şekilde anket ve mülakatlardan daima uzak kalmak istemişimdir ve böylece kalmışımdır, dedi.

Onun bu garip ve çekingen cevabının sebebini bakışlarımla anlamak istiyordum. Merakımı hisseden hassas muhatabım ilave etti:

Sabahattin Ali'nin unutulan bir diğer yazısı "Servet-i Fünun"da 1937 yılının sonunda neşredilmiştir. O dönemde hayli şöhret sahibi olan yazar, bu kısa söyleşisinde çocukluk yılları, yazarlığı, aile hayatı, zevkleri ve dönemin edebiyat atmosferi hakkında ufuk açıcı cevaplar vermiştir.

94 SERVETİFÜNUN No. 2158—473

1937 nin en şöhretli hikâyecisi anlatıyor:

Sabahattin Ali ile yeni yıl arifesinde bir mülâkat

Konuşan: Rahmi Karaca

Sabahattin Ali

Bestekâr ve karikatüristten sonra anket sırası hikâyeciye gelmişti. Zamanımızın sevilen ve çok okunan yazıcılarından, «Kuyucaklı Yusuf»un kıymetli müellifi Sabahattin Aliyi, gökte ararken; Kadıköy vapurunun salonunda bulunca, bu iyi fırsattan istifade için üstadın yanına sokuldum.

Sevimli ve sempatik çehresiyle, gülerek bana oturduğu kanapede yer verirken, gözlerile de bu sokulmamın esrarını arar gibiydi.

Kendisine, birkaç kelime ile maksadımı ve diğer san'atkârlara sorduğum sualleri sıralayınca, biraz evvelki mütebessim çehresi bir anda değişti. Âdet-, rica eden, çekingen bir lisanla:

Peki yine, [söyliyeceklerinize kendiliğimden]birşey ilâve etmiyeceğimi vaad ve bana inanmanızı rica edersem ne dersiniz ?, diyorum.

O, biraz evvelki neş'esine avdete hazırlanır gibi yüzüme bakıyor.. nazarlarım onu tatmin etmiş olmalı ki :

— Peki sorun diyor.

Sualimi tekrarlıyorum :

— Neden ve nasıl hikâyeci oldunuz ?..

Neşeli bir eda ile :

— Neden mi hikâyeci oldum !. Bu biraz da «neden dünyaya geldin» veya «neden âşık oldun» gibi bir şey değil mi!. Ben, çok küçük yaştanberi okumayı ve yazmayı severdim.. Akranlarım; oyuncak bebekler, otomobiller, atlarla oynarlarken, ben de kitab ve mecmualarla başbaşa kalmayı tercih ederdim. Sekiz yaşındaydım.. o zamanlar babam Çanakkalede, Askeri divanı harb asâsıydı. Türlü türlü kitab, bol bol kâğıt ve kalemlerle benim okuma ve yazma hevesimi artırmıya çalışan babam, boş vakitlerinde de benimle çok yakından alâkalı. Hattâ bu yüzden, huyumu bilen yakın dostlarım kitablarımı yanında okumaktan çekinirler.

— Hikâyelerinizi nasıl yazarsınız ve gayeniz nedir ?.

— Yazılarımı ekseriya gece saat 11 den sonra yazmayı tercih ederim. Yazı odama çıkıp, yaz ise pencereleri açar, kış ise sobayı yakarım, radyomu da güzel bir müziğe ayar ederim. Bilhassa, otururken ve yazılarımı yazarken müzik benim için çok mühim bir ihtiyaç gibidir. Eserlerimde gütmüş olduğum gayeye gelince: cemiyetin hakiki vaziyetini, alelâde görüşlerden saklı kalan kısımlarını meydana çıkarmıya çalışırım. Muharririn cemiyetteki rolü de budur. Görüşleri ve ifadesi halktan başka olmalı. Fakat bunu söylemekle muharrirle, kariin birbirinden başka düşünen, yahut iki sınıf olduklarını kastetmiyorum. Görüşler ayrı olabilir, fakat neticede anlaşmak esbabının

— Bunun sebebi belki herkes için biraz garip tir, fakat dedim ya, ben kendimden bu şekilde bahsedilmesini sevmiyorum. Sonra bilhassa duyduğuma ve gördüğüme göre, birçok anketçiler tutuştukları kimselerden aldıkları sözleri kendi işlerine, kendi tarzlarına göre uydurarak birçok ilaveler yapıyorlarmış. Neticede ciddi bir mevzu bazan bambaşka bir şekil alıyor.

Üstadın son cümlesinden cesaret alarak: "Peki, ama söyleyeceklerinize kendimden bir şey ilave etmeyeceğimi vaat ve bana inanmanızı rica etsem ne dersiniz?" diyorum.

O biraz evvelki neşesine avdete hazırlanır gibi yüzüme bakıyor, nazarlarım onu tatmin etmiş olmalı ki:

— Peki, sorun diyor.

Sualimi tekrarlıyorum:

— Neden ve nasıl hikâyeci oldunuz?

Neşeli bir eda ile:

— Neden mi hikâyeci oldum! Bu biraz da "neden dünyaya geldin?" veya "neden âşık oldun?" gibi bir şey değil mi? Ben çok küçük yaştan beri okumayı ve yazmayı çok severdim. Akranlarım; oyuncak bebekler, otomobiller, atlarla oynarlarken, ben de kitap ve mecmualarla baş başa kalmayı tercih ederdim. Sekiz yaşındaydım. O zamanlar babam Çanakkale'de askerî Divan-ı Harp âzasıydı. Türlü türlü kitap, bol bol kâğıt ve kalemlerle benim okuma ve yazma hevesimi

SABAHATTİN ALİ, 1926-28 YILLARI ARASINDA SERVET-İ FÜNUN'DA "KÖPRÜNÜN ÇOCUKLARI", "KÖPRÜNÜN GECELERİ", "İLK BEYAZ SAÇ", "SEVDASIZ", "KÜMESTE SABAH", "HAYAT", "ACABA", "GECENİN KEMANI", "MUALLİM", "NE KAZANDIK", "DERE", "KALBİMDE AŞKINIZ", "BİR MACERA" ADLI ŞİİRLERİNİ NEŞRETMİŞTİR.

SABAHATTİN ALİ, "ŞARKI", "NEDÂMET", "AŞK BAŞLANGICI" GİBİ İLK ŞİİRLERİNİ 1925-26 YILLARI ARASINDA ORHAN ŞAİK GÖKYAY YÖNETİMİNDE ÇIKAN "ÇAĞLAYAN"DA NEŞRETMİŞTİR.

artırmaya çalışan babam, boş vakitlerinde de benimle çok yakından alâkadar olurdu. Bu büyük heves ve şevkle, yaşımın pek küçük olmasına rağmen ilk olarak "Baskın" isimli bir eşkıya hikâyesi yazdımdı. Artık ufak tefek karalamalara devam ediyordum.

Onüç ondört yaşlarındaydım ki, o zamanlar, bütün çocuklar gibi benim de pek çok sevdiğim *Yeni Yol* isimli bir mecmua, hikâye yarışması açmıştı. Müsabakaya ben de iştirak ettim. Birkaç ay sonra müsabakanın neticesini bildiren mecmuada "birinciliği kazanan hikâye"[9] serlevhası altında imzamı görünce bir tuhaf oldum! Bir tuhaf oldum diyorum, fakat asla sevinmedim, gururlanmadım. Öyle ki, o anın tesiri bugün bile bende devam eder, bugün hâlâ kendi yazılarımın karşısında sebebini bilmediğim, tarifsiz bir hicap duyarım. Hatta bu yüzden, huyumu bilen yakın dostlarım kitaplarımı yanımda okumaktan çekinirler:

— Hikâyelerinizi nasıl yazarsınız ve gayeniz nedir?

— Yazılarımı ekseriya gece saat 11'den sonra yazmayı tercih ederim. Yazı odama çıkıp, yaz ise pencereleri açar, kış ise sobayı yaktırır, radyomu da güzel bir müziğe ayar ederim. Bilhassa, otururken ve yazılarımı yazarken müzik benim için çok mühim bir ihtiyaç gibidir. Eserlerimde gütmüş olduğum gayeye gelince: Cemiyetin hakiki vaziyetini, alelade görüşlerden saklı kalan kısımlarını meydana çıkarmaya çalışırım. Muharririn cemiyetteki rolü de budur. Görüşleri ve ifadesi halktan başka olmalı. Fakat bunu söylemekle muharrirle kariin[10] birbirinden başka düşünen, yabancı iki sınıf olduklarını kastetmiyorum. Görüşler ayrı olabilir, fakat neticede anlaşmak cihetinden beraberdirler. Muharrir hakikatini en mülayim şekilde ortaya koymaya çalışan bir vasıtadır.

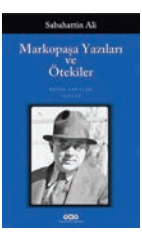
Vapurumuzun Saraybur-nu'na yaklaştığını görünce, suallerimde acele ederek:

—Üstad, diyorum. Hikâyelerinizin hayatınızla alâkası var mıdır?

—Evet Hikâyelerimin ekserisi, gördüklerim, duyduklarım ve yaşadıklarımdır. Biraz evvel de söylediğim gibi, cemiyetin hakiki vaziyetini muhtelif cephelerden tahlil ve tasvir etmek ve bunu münasip bir lisanla karie yakınlaştırmak gerekir. İşte ben de hayatımı ve gördüklerimi, hikâyelerimle ifadeye çalışırım.

—Son zamanlarda çıkan telif ve tercüme yazılar hakkında bir şey söylemez misiniz?

—Türk matbuatında bilhassa, tercüme hikâyeler tekâmül ediyor, yani eski tercümelere nazaran kalite çok yükselmiştir. Günlük gazetelerde de Garp edebiyatından kıymetli yazıların tercümeleri yer tutmakta-

Sabahattin Ali, Balıkesir Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken 3 Mayıs 1924 tarihli "Yeni Yol" dergisinde Gültekin müstearıyla "Horoz Mehmet" adlı ilk hikâyesini yayımladı.

dır. Telife gelince: Bunda da kalite maalesef gün geçtikçe düşmektedir. Hele bazı gazetelerde, son zamanlarda birtakım yeni hikâyeciler türedi ki; yazılarında ne mevzu ve ne de bir üslup mevcut... Bu hikâyecilerin her gün veya gün aşırı –kendilerince- mevzular bulup yazı yazmalarına hayret ediyorum doğrusu!

—Yazıcılarımızdan kimleri beğeniyorsunuz?

—Bugün için bir şey söyleyemeyeceğim! Dünkülerden Nâzım Hikmet'i ve Reşad Nuri'yi çok takdir ederim. İkisi de temiz ve sade üsluplarıyla, tam manasıyla okuyucunun ruhuna nüfuz etmişler ve eserlerini seve seve okutmakta muvaffak olmuşlardır. Daha kısaca söylemek lazım gelirse, görüş ve ifadeleri kuvvetlidir.

Vapurumuz Köprü'ye yanaşırken:

—Hayatınız nasıl geçer? sualini soruyorum.

—Basit, hem de çok basit azizim! diyor. En büyük zevkim biraz evvel de söylediğim gibi, radyomun başına geçip okumak ve yazmaktan ibarettir. Sonra bir de Avrupa istasyonlarından dünya havadislerini dinlemeye bayılırım. Ara sıra da refikamla beraber müzikli bir pastahaneye gider, sakin sakin otururuz. İşte, bütün eğlencem!...

İskeleye yanaşan vapurdan çıkıyoruz. Köprü'nün merdivenlerinde, kendisine veda etmek üzereyken, son sualimi de sarf ediyorum:

—Üstad, yeni yıl için hazırlamakta olduğunuz bir şeyler var mı?

—İçimizdeki Şeytan adlı bir roman yazıyorum ki, bitmek üzeredir. Bundan başka bu yaz Ada'ya çekilip birkaç tercüme yapmayı da düşünüyorum.

Son sualimin son cevabını veren sevimli yazıcı, kendine has tatlı bir gülüşle "daha var mı?" gibi yüzüme bakıyordu. Anlıyordum ki sanatkâr benim şu ufak birkaç sualimden, ahiret sualleri kadar sıkıntı duymuştu.

Rahmi Karaca, *Servet-i Fünun*, Nu. 473 (2178), Aralık 1937, s. 94, 96.

1. Sabahattin Ali, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*, (Haz. Hikmet Altınkaynak), Cem Yay., İst., 1986, 144 s.
2. Ali Duymaz, "İlk Sabahattin Ali Öyküsü: Horoz Mehmet", *Kitap-lık*, S. 187, Eylül-Ekim 2016, s. 76-83.
3. tab': yaradılış.
4. malik: sahip.
5. kifayet etmek: yetmek.
6. ebeden: sonsuza kadar.
7. payidar: kalacak.
8. uful: batma, ölme.
9. *Yeni Yol*'un kütüphanelerimizdeki ilgili nüshalarını incelememize rağmen Sabahattin Ali'nin bu yarışmada birincilik kazandığına dair bir açıklamaya rastlamadık. Muhtemelen yazar, yanlış hatırlamaktadır. (N.T.)
10. kari: okur.

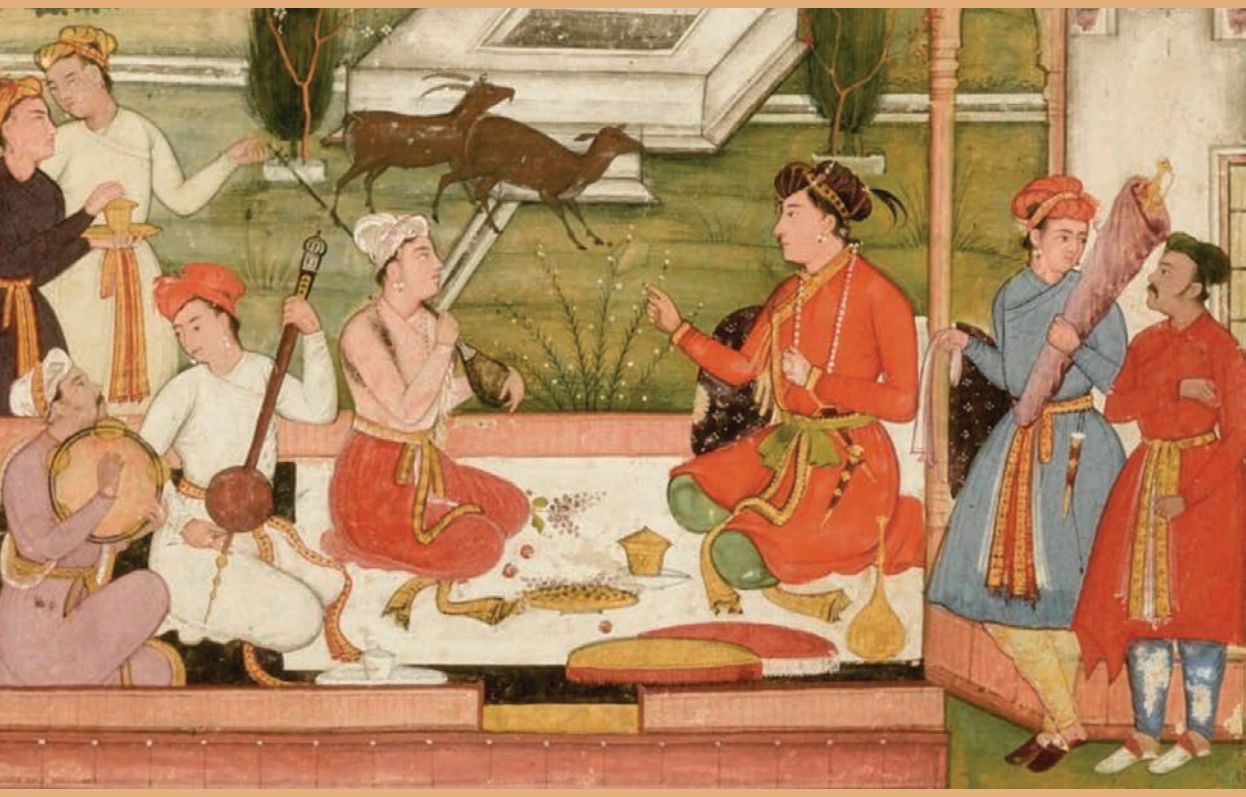
Necati Tonga

Yazar

Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Ankara'da tamamladı. Yeni Türk Edebiyatı alanında edebiyat araştırmaları yapıyor. Son kitabı, *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara*.

Şiiri Yasaklayan Padişahın "Mahfî" Mahlaslı Şair Kızı

Zibunnisa Begüm

Zeynep Özel

Yanıp kavruluşumdan güneşle göğe kim haber verdi?
Gözyaşlarımdan hava ve buluta kim haber verdi?
Dışım yemyeşil, içimse kan kırmızı
Hâlimden kına yaprağına kim haber verdi?

Zibunnisa Begüm'ü ilk, gizli anlamındaki "Mahfî" mahlaslı şiirleriyle tanımıştım. Babür şahlarından olan babası Evrengzîb, okullarda Hâfız ve Hayyam'ın şiirlerini yasaklarken, en sevdiği kızının Hâfız ve Hayyam'dan mülhem şiirler yazdığını bilemezdi.

Zibunnisa Begüm 1638 yılında Deccan'da doğduğunda, aşkı için Tac Mahal'i yaptıran zarif dedesi Şah Cihân, ona "kadınların süsü" anlamında Zibunnisa adını verdi.

Padişahın kızıyım belki ama fakradır meylim
Güzellik ve süs için kafidir Zibunnisa ismim

Daha dört yaşında Arapça, Farsça ile Urduca dillerini öğrenmiş, nücûm, matematik ve felsefe eğitimi almıştı. Yedi yaşında hafızlığını tamamladığında babası bunu büyük bir şölenle kutlamış, hem kendisini hem hocasını 30 bin altınla ödüllendirmişti. Zibunnisa Begüm daha 14 yaşında Arapça ve Farsça şiir yazmaya başlamıştı, yaptığı besteler ve güzel sesi, Babür sarayının işlemelerine karışıyordu. Tam bir hezârfen olan Zibunnisa, hat sanatıyla da ilgileniyordu. Şiirinde de ifade ettiği gibi, görünürde bir prenses olsa da iyi bir savaşçı, binici, aynı zamanda da coşkun bir kalbe sahipti:

Zibunnisa'nın beş yüz gazel ve birkaç rubaiden oluşan "*Divan-ı Mahfî*" isimli eseri, ölümünden yirmi iki sene sonra bir araya getirilmiştir. Lahor'da İngilizceye tercüme edilerek yayımlanmış, böylece ülkesinde şiiri yasaklayan padişahın mahfî mahlaslı kızı olarak hikâyesi nesilden nesile aktarılmıştır.

Zahiren Leyla olsam da bâtınen mecnunum aşkın peşinde

Çöllere dalmak isterdim, yalnız şu ayağımdaki hayâ zinciridir

Babası Evrengzîb, Şah Cihân'ın ardından padişah olduğunda, Zibunnisa 21 yaşındaydı ve babasının en önemli danışmanlarından birisiydi. Zibunnisa pek çok eserin telif edilmesine ve kendi çevresindeki sanatçıların himaye edilmesine vesile oldu. İslam fıkhının önemli kaynaklarından biri olan *el-Fetâva'l-'Âlemgîriyye* (*el-Fetâva'l-Hindiyye*) de, bu dönemde seçkin bir kadro ile hazırlanmıştı.

Evrengzîb, saraydaki şarkıcılar ile Hindu astrologların görevlerine son vererek, daha çok âlimleri ve tarihçileri desteklemişti. Aslında Evrengzîb'in de sanata ve şiire ilgisi vardı ancak büyük dedesi Şah Ekber'in, entelektüel ve sanatsal birikimi sonucu bâtıni arayışlara girmesi, Evrengzîb'in en çekindiği ailesel mirastı. Ekber Şah'ın Hinduizm, İslam, Zerdüştlük ve Hristiyanlığı cem edip Din-i İlâhi ismiyle icat ettiği bir tür "kült", Evrengzîb'in omuzlarında bir yük olagelmişti. Dedesinden sirayet etme ihtimali olan bu "merak genine" tav olmaktan korkarak, dışarının

BABASI EVRENGZÎB, ŞAH CİHÂN'IN ARDINDAN PADİŞAH OLDUĞUNDA, ZİBUNNİSA 21 YAŞINDAYDI VE BABASININ EN ÖNEMLİ DANIŞMANLARINDAN BİRİSİYDİ. ZİBUNNİSA PEK ÇOK ESERİN TELİF EDİLMESİNE VE KENDİ ÇEVRESİNDEKİ SANATÇILARIN HİMAYE EDİLMESİNE VESİLE OLDU.

gürültüsüne kirine karşı camları sıkı sıkıya kapatan titiz bir el gibi tüm ülkenin dimağını sanata, şiire, resime kapatmıştı. Ancak kardeşi Dârâ Şükûh çoktan bu genden nasibini almış, büyük dedesi kadar abartılı olmasa da, Hinduizm'i İslam ile cem ederek dinî bir oluşum geliştirmiş, siyasi başarısızlıklarının yanında bu görüşlerinin de etkisiyle bir süre sonra öldürülmüştü. İşte Zibunnisa Begüm tam da bu Dârâ amcasının görüşlerine hayrandı. Babası ülkeyi her şeye kapatsa da, korktuğu şey kızını içeriden yakalamıştı.

Zamanında dedesi Şah Cihân, Dârâ Şükuh'tan olma torunu Şah Süleyman ile Zibunnisa'nın evlenmesini istese de, Evrengzîb, abisi olan kayınpeder adayı Dârâ Şükuh'un aykırı görüşleri sebebiyle bu evliliğe karşı çıkmış, hatta bir görüşe göre Şah Süleyman'ın zehirle ölümüne sebep olmuştu. Ardından İran Safevî Şahı II. Abbas'ın oğlu Mirza Faruk da Zibunnisa'ya talip olmuş ama aralarındaki kültür farkı sebebiyle bu girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Zibunnisa kendini edebiyata ve şiire vermiş yaşarken, kardeşinin veziri Âkil Han'a gönlünü kaptırmıştı. Şiirlerle bezeli birkaç mektuptan sonra, babası bu aşktan haberdar olmuş, bir rivayete göre hem bu yüzden hem de Zibunnisa amcası Dârâ gibi farklı tasavvufi görüşlere iyice kapılır korkusuyla onu Salimgarh'taki bir kaleye sürgüne göndermişti. Zibunnisa burada da "Mahfî" mahlasıyla gazellerini yazmaya devam etti. Fars edebiyatına, Sebk-i Hindi tarzında bol mazmunlu, sembolik anlamlı, zengin teşbih ve istiare sanatıyla yazdığı yüzlerce gazel kazandırdı. Tam yirmi yıl bu kalede sürgünde kaldıktan sonra, 1702 yılında vefat etti. Ölümünden sonra yıllarca kimse babasının korkusundan şiirlerinden ve şairliğinden bahsedememiş, ancak ölümünden yirmi iki sene sonra 1724 yılında yaklaşık beş yüz gazel ve birkaç rubaiden oluşan şiirlerinden *Divan-ı Mahfî* isimli eseri bir araya getirilmiştir. Zibunnisa'nın *Divan-ı Mahfî* isimli bu eseri Lahor'da İngilizceye tercüme edilerek yayımlanmış böylece ülkesinde şiiri yasaklayan padişahın Mahfî mahlaslı kızı olarak hikâyesi nesilden nesile aktarılmıştır.

Topraktan yaratılmışız, Mahfî
de artık olmuş toprak
Aslımızı soyumuzu düşünüp
de durma boşuna

Zeynep Özel
Farsça Çevirmeni

En son Celâl Âl-i Ahmed'in *Azrail'in Vilayetine Yolculuk* adlı kitabını çevirdi. Türk-İslam edebiyatı alanında doktora yapıyor.

GERÇEK HAYAT

DERGİMİZ HER AY KAPINIZDA

ABONE OLANLARA

YAYINLANMIŞ 20 SAYI YA DA
BİR ÖMÜR RAMAZAN
KİTABI HEDİYE

YILLIK ABONELİK ~~₺156~~ **₺139**

—

Kredi Kartına 9 Taksit

ÜCRETSİZ KARGO

D&R, Seçkin Kitapçılar, Zincir Marketler ve **Gazete Dergi Satış Noktalarında**

birlikte.com.tr ve **0212 467 6717** nolu telefondan sipariş verebilirsiniz.

BİP Sipariş Hattı:
0535 250 48 48

albayrak Medya

Serap Yaşar

"ÇİFT BAŞLI KARTAL"IN SİMGESEL ANLAMI

SEMBOL YA DA SİMGELER, TÜRKÇE EN ESKİ ADIYLA "TAMGALAR", ANLATIMI UZUN SÜRECEK YOĞUN BİR DÜŞÜNCE VE İLETİ ÖBEĞİNİ KISA VE KOLAY YOLDAN ANLATIP GÖSTERME AMACIYLA ORTAYA ÇIKMIŞLARDIR. DAMGALAR, İNSANLIĞIN ALFABE ÖNCESİ ÇAĞLARININ SÖZ ÖBEKLERİDİR. DOĞAL OLARAK BİR DÜŞÜNCEYİ, BİR FELSEFEYİ, BİR ANLAYIŞ VE BAKIŞ AÇISINI BARINDIRIRLAR. BURADA, ASYA KITASINDA "İNSAN" TÜRÜNÜ, KADIN VE ERKEK OLMAK ÜZERE BİRBİRİNİ TAMAMLAYICI İKİ YARIMDAN OLUŞMUŞ BİR BÜTÜN HALİNDE TASVİR EDEN İİİ KADİM DAMGADAN SÖZ EDECEĞİM. YİN-YANG VE ÇİFT BAŞLI KARTAL!

921 yılında Bağdat'taki Abbasi Halifeliğinin Karadeniz'in kuzeyindeki Türk devletlerinden İdil Bulgar Devleti'ne gönderdiği elçinin en hayret ettiği şeylerden biri, Türk Hakanı'nın törensel taht üzerinde eşi Hatun Sultan ile birlikte oturması ve elçileri böyle karşılamasıydı. Çünkü kadının bu en üst düzeydeki temsili, o çağlarda dünyanın başka bir yerinde görülebilecek bir tablo değildi. Ünlü *İbn-i Fadlan Seyahatnamesi*, aslında bu elçi heyetinin resmî raporu sayılabilir.

Batıda, "hexe" veya "maleficium" yani cadı, büyücü ve şeytan diye suçlanarak öldürülen kadın sayısı olağandışı düzeydedir. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan üç yüz yıllık sürede Avrupa'da, özellikle Roma Katolik Kilisesi'nin egemen olduğu bölgelerde 1 milyon kadın diri diri yakılarak öldürülmüştür. Protestan bölgeler de bu konuda Katolik bölgelerle yarışmıştır. Cadı Avı Çağı'nda Avrupalı için gerçek anlamda insan "erkek" türüdür. Kadının şeytanla ilişkilendirilmesi bu yüzden kolay olmuştur.

Tarihçiler, Avrupa tarihinin 1430'dan 1780'e kadar olan dönemine "Cadı Avı Çağı" derler. Aslında bu av 1233'te Papalık fermanıyla başlamıştı. Bu konuda elimizde iki önemli kaynak var: Birincisi *Maleus Maleficarum* yani "Cadı Çekici" diye Heinrich Kramer adlı engizisyon rahibi tarafından 1487 yılında yazılan korkunç kitaptır. İkincisi de sözüm ona hukukçu Ulrich Molitor'un 1489'da yazdığı *De Lamiis et Pythonicis Mulieribus* yani "Cadılar ve Falcı Kadınlar Üzerine" kitabıdır. İncil, Tevrat ve Papalık fermanlarına dayandırılarak altı yüz yıl boyunca Avrupa kıtasındaki, bazı günlerde yüzlerce kadının yakılarak öldürülmesinin sözde dinî dayanakları bu metinlerdir.

Türk devlet geleneğinin "Devlet Başkanlığı" makamıyla ilgili olarak bilinen çok önemli bir özelliği, tahtta devlet başkanının eşiyle birlikte oturması geleneğidir.

Buna karşılık, Anadolu'da, tam da o tarihlerde Bacıyân-ı Rûm teşkilatına rastlamaktayız. Yani bir tür Anadolu kadın örgütlenmesine. O çağda ve sonrasında, kadınların Anadolu'da darüşşifalar yaptırdıklarını, ata bindiklerini, beylik ve hatta devlet yönettiklerini biliyoruz. Söz gelimi Selçuklu'nun altın çağında Gevher Nesibe Hatun'un resmi Kayseri'de sikkenin üstüne basılmıştı.

Bize göre kadın sorunu öncelikli olarak Avrupa tarihinin bir sorunudur! Kimi Avrupa ülkelerinde sıkça duyduğumuz sözüm ona cinsiyet eşitliği iddiası ve çağrısı da, kadının insan olarak eşitliğinin değil, onun âdeta erkekleştirilme çabasının ifadesidir. Kadını ancak erkeksi roller üstlendiğinde muteber gören bu anlayıştaki çelişki, aslında hâlâ kadını kadın kimliğiyle insan

BİRİ OLMADAN DİĞERİ DE OLAMAYAN İKİ ZIT ÖGENİN "VAR OLABİLMEK İÇİN ZORUNLU BİRLİKTELİĞİ"NİN EN ESKİ SİMGESİ, İÇ İÇE GEÇİP BİR DAİRE OLUŞTURAN VE BİRİ KARA DİĞER AK RENKTEKİ İKİ BALIKTIR.

olarak kabul etmemekteki direnmedir. Oysa hayatiyet çeşitliliktedir. Allah, bırakın insanı, hiçbir şeyden birbirinin birebir kopyası iki tane yaratmamıştır.

Yaratılışın doğası: çift olmaktır

Yeryüzünde insanlığın devamı, zıt cinsiyet olarak kadın ve erkeğin birlikteliğini zorunlu kılar. Esasen bu ilke, bütün canlılar için geçerli evrensel bir kuraldır. Çift, bir şeyden iki tane demek değildir. Birbirinden farklı ancak birbirini tamamlayan, biri var olmadan diğeri işlevini yerine getiremeyen, biri diğerine eşit olarak karşılık olan iki ayrı varlığın birlikteliğidir çift. Çift kelimesinin, yaratılış hikmetine ışık tutucu bu özelliği güzel Türkçemizde bir çift kanat, bir çift ayakkabı yahut çifte kumrular gibi söz öbeklerinde kendini gösterir.

Sembol ya da simgeler, Türkçe en eski adıyla "tamgalar", anlatımı uzun sürecek yoğun bir düşünce ve ileti öbeğini kısa ve kolay yoldan anlatıp gösterme amacıyla ortaya çıkmışlardır. Damgalar, insanlığın alfabe öncesi çağlarının söz öbekleridir. Doğal olarak bir düşünceyi, bir felsefeyi, bir anlayış ve bakış açısını barındırırlar. Burada, Asya kıtasında "insan" türünü, kadın ve erkek olmak üzere birbirini tamamlayıcı iki yarımdan oluşmuş bir bütün hâlinde tasvir eden iki kadim damgadan söz edeceğim. Yin-yang ve çift başlı kartal!

Asya'nın en eski damgalarından biri olarak Yin-Yang:

Doğu Asya'da Türk, Moğol, Japon ve Çin kültürlerinin tarihsel ortaklıklarından biri de "yin-yang" adlı damgadır. Bir diğeri olmadan var olamayacak karşıt güçlerin birlikteliğinin bu simgesi hakkında ünlü filozof Konfüçyüs şu yorumu yapar: "Yin ve Yang, dişi ve erkek, güçlü ve zayıf, katı ve sıvı, cennet ve cehennem, aydınlık ve karanlık, soğuk ve sıcak, melek ve şeytan gibi karşıt güçlerin etkileşimi evreni var eder."

Biri olmadan diğeri de olamayan iki zıt ögenin "var olabilmek için zorunlu birlikteliği"nin en eski simgesi, iç içe geçip bir daire oluşturan ve biri kara diğer ak renkteki iki balıktır. Her birinin başı diğerinin kuyruğuna doğru uzanmış ve kıvrılmış iki simgeden ak balığın gözü kara, kara balığın gözü aktır. Yani her varlık kendi zıddını içinde taşır. Ancak bunun için bütünün diğer yarısına da ihtiyaç vardır. "Varoluş" ise bu iki balığın kıvrılmış gövdesinden oluşmuş bir daire ile stilize edilmiştir.

Devlet arması olarak "çift başlı kartal" ise yin-yangdan önce Sümerlerde sonra Hititlerde ortaya çıkmış ve biz Batı Türkleri tarafından onun âdeta yeniden ihya edilmiş biçimidir.

Sanat ve mimarlık tarihçileri, bu sebeple Selçuklu devri Türk sanatında çok yaygın kullanılan çift başlı kartal damgasına kısaca "adalet simgesi" demektedirler.

Günümüze ulaşmış tek ve en eski çift başlı kartal, Çorum Alacahöyük'te bulunan taştan bir sfenksin üstündedir ve iki pençesiyle iki tavşan yakalamış vaziyette tasvir edilmiştir. Başkent Hattuşa, bilindiği gibi Roma'nın Anadolu'yu işgalinden iki bin yıl önce kurulmuştur.

Ancak bu tekil örnekten üç bin yıl sonra çift başlı kartalın bir simge, bir arma olarak kullanımı Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti dönemine rastlar.

Burada biri olmadan diğeri var olamayan iki unsur iki kartal başıyla ve "varoluş" ise kanatlarını iki yana açmış dikine uçuş pozisyonunda bir kartal gövdesiyle stilize edilmiştir.

Selçuklu devlet arması olarak çift başlı kartal

Türk devlet geleneğinin "Devlet Başkanlığı" makamıyla ilgili olarak bilinen çok önemli bir özelliği, tahtta devlet başkanının eşiyle birlikte oturması geleneğidir. Eski Türkçede devlet başkanına Kagan, eşine Katun denirdi. "Kagan" kelimesi günümüz Türkiye Türkçesinde kağan, kaan ve hakan biçiminde, "katun" kelimesi de kadın ve hatun biçiminde yaşamaktadır. Gümüşhane ve Erzurum yörelerinde hâlen katun biçimi de kullanılmaktadır.

Devlet başkanlığının resmî makamına "Otak" denirdi ve otağ Hakan ile Hatun'un resmî görevler için törensel kıyafetleriyle diğer devlet başkanlarını, elçileri veya mahallî idarecileri (Bey'leri) "kabul" etme makamıydı. Kağan liderliğinde vezirler, beyler ve komutanlarla yapılan toplantılar da yine otağda yapılırdı.

İşte bu otağda kurulan tek bir taht üstünde iki kişi birden otururdu. Tahtın "bir tane" oluşu devletin ve makamın "tekliğinin" bir gereği idi. Hakan ile Hatun'un aynı taht üstünde birlikte oturmaları ise toplumun (insan türünün) bir dişiyle bir erkekten oluşmasının; "insan" dediğimiz türün ancak iki karşıt cinsin varlığı ile mümkün oluşunun bir sonucuydu. İşte bu, "devletin (egemenlik erkinin) tek" ve insanın "çift" doğası, devlet başkanlığı makamı için "bir gövdede iki baş" simgeselliğini doğurmuştur.

Böylece çift başlı kartaldaki başlardan birinin Kagan ve diğerinin Katunu ve böylece genelde kadın ve erkeklerden oluşan toplumun tamamını simgelerken gövdenin tekliği devlet ve egemenlik erkini simgeliyordu. Genellikle bir sekizgenin ortasında tasarlanmış olan armanın bu sekizgen çerçevesi ise dört ana ve dört ara yönü, yani bütün yönleri simgeliyordu. Bu çift

ESKİ TÜRKÇEDE DEVLET BAŞKANINA KAGAN, EŞİNE KATUN DENİRDİ. "KAGAN" KELİMESİ GÜNÜMÜZ TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KAĞAN, KAAN VE HAKAN BİÇİMİNDE, "KATUN" KELİMESİ DE KADIN VE HATUN BİÇİMİNDE YAŞAMAKTADIR.

başın, kadın-erkek ikilisinden başka zengin-yoksul, eğitimli-eğitimsiz, genç-yaşlı, doğulu-batılı gibi diğer sosyal ikilileri de kapsadığını da söylemeliyiz. Sanat ve mimarlık tarihçileri, bu sebeple Selçuklu devri Türk sanatında çok yaygın kullanılan çift başlı kartal damgasına kısaca "adalet simgesi" demektedirler.

Hükümdarlık alameti ve devlet arması olarak Çift Başlı Kartal, Büyük Selçuklu Devleti'nin ve aynı devlete bağlı Atabeylikler ve Beylikler coğrafyasının tamamında özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda çok yaygın kullanılmıştır. İran'ın en doğusundan; Horasan bölgesinden İzmir'e kadar Irak ve Suriye'den Azerbaycan ve Kafkasya'ya kadar Selçuklu egemenliğindeki bütün yerlerde Sultan adına yapılan binalarda genellikle sekizgen bir çerçevenin içinde görürüz.

14. yüzyıldan itibaren Bizans'ta da kullanılmaya başlanan çift başlı kartal, oradan 17. yüzyıldan itibaren de Çarlık Rusyası'na geçmiş ve daha sonra Avrupa'nın Slav etkisindeki doğu bölgelerine de yayılmıştır.

Türkiye'deki en güzel örnekleri Sivas Divriği Darüşşifası'nın kapısında, Diyarbakır surlarında Yedikardeşler Burcu'nu çevreleyen Fetih Sûresi'nin üstünde, Erzurum Çifte Minareli Hatuniye Medresesinin ve Yakutiye Medresesinin taç kapılarında, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda, Bitlis'te, Antalya'da Niğde'de, Kayseri'de, Konya'da Tokat'ta, İzmir'de Selçuklu devri Türk yapılarının üstünde yaşamaktadır. Konya İnce Minareli Medrese'nin kapısındaki taşı elmas gibi

Bir sekizgenin ortasında tasarlanmış olan armanın bu sekizgen çerçevesi ise dört ana ve dört ara yönü, yani bütün yönleri simgeliyordu.

keserek oyulmuş muhteşem çift başlı kartal ise çalınarak Amerika'ya; Metropolitan Müzesi'ne götürülmüştür. Avrupa ve Rusya müzelerinde de binlerce Selçuklu ve Beylikler devri Türk sanat eserleri, çift başlı kartallar, çini kitâbeler ve hatta yekpare cami mihrapları vardır.

Selçuklu devri Türk çinilerinin üzerinde de yüzlerce çift başlı kartal vardır. Bunlardan en güzelleri Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'ın Kubadabad Sarayı'nın arkeolojik kazılarında bulunmuşlardır. Ünlü sanat tarihçisi Prof. Oktay Aslanapa tarafından yapılan kazılarda bulunan ve bugün Konya'da Çini Eserleri Müzesi'nde sergilenen sekizgen yıldız formundaki bu duvar çinilerinde mavi kanatlı çift başlı kartalın üzerinde eski alfabemizle "es-Sultan" yazmaktadır. Tek kelimeyle muhteşemdir.

Devlet işlerinden adalet, ekonomi, savunma, dış politika gibi alanları Hakan liderliğindeki vezirler, Aksakallar denilen danışmanlar topluluğu, Beyler ve komutanlar yürütüyordu. Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin ise çoğunlukla Hatun liderliğindeki kadınlar topluluğunca yönetildiğini söyleyebiliriz. Selçuklu ve Beylikler devri hastanelerinin, daha güzel adıyla darüşşifaların hemen

HAKAN İLE HATUN'UN AYNI TAHT ÜSTÜNDE BİRLİKTE OTURMALARI İSE TOPLUMUN (İNSAN TÜRÜNÜN) BİR DİŞİYLE BİR ERKEKTEN OLUŞMASININ; "İNSAN" DEDİĞİMİZ TÜRÜN ANCAK İKİ KARŞIT CİNSİN VARLIĞI İLE MÜMKÜN OLUŞUNUN BİR SONUCUYDU.

ÇİFT BAŞLI KARTALDAKİ BAŞLARDAN BİRİNİN KAGAN VE DİĞERİNİN KATUNU VE BÖYLECE GENELDE KADIN VE ERKEKLERDEN OLUŞAN TOPLUMUN TAMAMINI SİMGELERKEN GÖVDENİN TEKLİĞİ DEVLET VE EGEMENLİK ERKİNİ SİMGELİYORDU.

hepsinin kadınlar tarafından yaptırılıp yönetildiğini görüyoruz. Selçuklu sarayının veya Beyliklerin önde gelen kadınlarıyla halktan kişilerin oluşturduğu kadın baniler, çok sayıda medrese, han ve kervansaray, cami, hamam ve türbe yaptırmışlar, bu kurumların yaşaması için gelirler bağlayıp vakıflar kurmuşlardır. Vakıflar Genel Müdürlüğümüzün arşivlerinde ve bilimsel yayınlarında binlerce Türk kadını tarafından kurulmuş Selçuklu ve Osmanlı Vakıflarının belgelerini, vakfiyelerini, kadının toplumsal, ekonomik ve sosyal hayat içindeki rolünü görebiliyoruz.

Türk kadınının toplum ve devlet hayatındaki saygın yerine işaret etmek için son bin yılda yaptıklarının birkaçını sadece adları, yerleri ve tarihleriyle saymak isterim: Selçuklu devri Türk beyliklerinden Artuklu Beyliği'nin saray kadınlarından Sitti Raziye Hatun Darüşşifası, 1176 Silvan'da yapılmıştır. Sitti Hatun'un bir de Mardin'de yaptırdığı medrese bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın kızı Gevher Nesibe Hatun Darüşşifası, 1204'de Kayseri'de yapılmıştır. Eser, dünyanın ilk tıp fakültesi hastanesidir. Mengücek Gazi'nin torunlarından Erzincan Beyi Fahreddin Behramşah'ın kızı Turan Melek Hatun Darüşşifası, 1228'de, Sivas, Divriği'de inşa edilmiştir. Bu şaheser, bugün UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindedir. Bunlardan başka daha, Kutluğ Türkân Hatun Darüşşifası, Büyük Melike İldus Hatun Darüşşifası, Ayşe Hafsa Sultan Bimarhanesi, Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Atik Valide Darüşşifası, Bezm-i Âlem Valide Sultan Darüşşifası da bulunmaktadır. Bu listeye medreselerle kervansarayları da eklemeye kalkarsak uzun bir liste yapmak zorunda kalırız.

Yukarıdaki örnekler özellikle son bin yıldan seçilmiştir. Türk toplumunda insan olarak kadının yüksek ve saygın yeri, Selçuklu, Saltuklu, Akkoyunlu, Karamanoğlu, Osmanlı gibi değişen devlet adlarına ve farklı yöneticilere rağmen hiç değişmemiştir. Çünkü bu saygın yer, yasalarla veya devlet adamlarının özel tutumlarıyla elde edilmemiştir; bu statü, Türk milletinin insan ve dünya tasavvurundan doğmuştur ve milletimiz var oldukça ebediyen yaşayacaktır.

*Değerli katkıları için şair ve yazar Şaban Abak'a teşekkür ediyorum. Çift Başlı Kartal Simgesi ile ilgili daha geniş bilgi edinmek için bkz. Şaban ABAK, *Taze Söğüt Dalından Düdük Nasıl Yapılır?*, Ekim 2017.

Serap Yaşar

İstanbul Milletvekili

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Fransa'da Université de Nancy 2'de Fransızca öğrenimine ve Strasbourg Science Humain Fakültesi Türkoloji bölümüne devam etti. Türkiye'de insan hakları ve mülteciler konusunda hukuk danışmanlığı ve sivil toplum örgütlerinde avukat olarak çalıştı. Halen AKPM Türk Delegasyonu Üyesi, AKPM Göç, Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler Komisyonu Başkan Yardımcısı, AKPM Avrupa'da Kayıp, Mülteci ve Göçmen Çocuklar Başlıklı Raporun Raportörü ve AK Parti Genel Merkez Disiplin Kurulu Üyesidir.

FREUD DİZİSİNDE MODERN PSİKE VE BÜYÜBOZUMU

Ahmed Fatih Andı

2020'de fragmanlarıyla sanat gündemine hızlı bir giriş yapan "Freud" her bölümünde Freudyen psikolojinin temelinde yatan bir hastalığı veya kavramı inceliyor. Tarihî, siyasi, sosyal bağlamları da kapsayan dizi, modern psikenin yapısal ikiliklerini (binary opposition) ve bu psikenin oluşumunu inceliyor. Fizyoloji ve ruh, nöroloji ve psikoloji, id ve süperego, iktidar ve zaaf ise bu ikiliklerin en büyükleri. Bu ikilemler ise ince düşünülmüş karakterlerin hikâyelerinde hale hale açılıyor. Bilinç ve bilinçdışının, mümkün ile imkânsızın, okült ile bilimin, tarih ile fantastiğin harman olduğu bu hikâyeye, sırayla işlenen temalar üzerinden giderek, yakından bakalım. Oldukça girift kurgunun gizemini bozmamak için olay zincirini de kısa tutalım.

Olay zinciri

19. yüzyıl Viyanası'na bir kaos örtüsü hâkimdir. Béla Tarr'ın *Werckmeister Harmonies*'ini (2000) izleyenlerin oldukça aşina olduğu "karanlık bir armoni", toplumsal bir histeri hâkimdir. Avusturya ve Macaristan bölünmenin eşiğindedir, fakirlik uçlara ulaşmıştır. Bu ortamda karakterlerin yan hikâyeleri bir bir budak salmaktadır.

Bir yandan Macar asilzadesi Szapáry ailesi hipnozu kullanarak Avusturya'dan ayrılma ve geçmiş katliamların intikamını alma amacıyla siyasi cinayetler işlemektedir. Szapáryler'in kızı Fleur Salome, gerçekte Freud'u ve "Kadınlara mı gidiyorsun, kırbacını unutma" diyen Nietzsche'yi kendine âşık eden Lou Salome'ye dayanmaktadır. Fleur, Macar mitolojisindeki üstün bir kuvvet olan Taltós ile irtibat hâlindedir, insanları Taltós'un adını anarak hipnotize ettiğinde üzerlerinde tam kontrol kurabilmektedir.

Öte yandan Bosna'da çarpışan savaş gazisi ve polis müfettişi Alfred Kiss, savaşta yaşadığı travmayla, oğluyla, şiddet eğilimleriyle ve siyasi cinayetler halesiyle yüzleşmeye çalışmaktadır. Küçük bir parantez olarak, Julio Medem'in *Vacas* (1992) filminde senaryonun düğümünü atan savaştaki korkaklık ile Kiss'in hikâyesi bana dizi boyunca birbirini hatırlattı. İlaveten, Kiss ve Freud birbiriyle temas hâlindedir. Kiss, Freud'un hipnoz yetenekleriyle vakaları çözerken, Freud Kiss'in onu dâhil ettiği vakalarla teorisini inşa etmektedir.

Bir diğer tarafta ise Sigmund Freud bir ferdî istiklal mücadelesi vermektedir; babasına karşı kendinin, nörologlara karşı psikiyatrinin, determinist tıpçılara karşı hipnozun ve psikanalizin ayrılığını ispat etmeye çalışmaktadır. Prens Rudolf'un Kayzer ile ilişkisi de bu temanın bir uzantısıdır.

"Taltós sana hükmedecek!": id, süperego ve bağımsızlık için savaş

"Freud" aslında travmatik bir histeri vakasının başlangıcından çözülüşüne giden süreci açıklar. Tarihle, sosyolojiyle, fantastikle derinleştirilen bu süreçte iki leitmotiv dikkatimizi çeker: id-süperego çatışması ve öznenin özgürleşme arzusu. Bu iki motif birbirine paralel ilerlemektedir. Kiss hariç bütün karakterlerimiz bir şekilde itibarsız düşmüş ve ihtiraslı kişilerdir. Freud babasınca tasvip edilmemektedir, otorite figürleri olan meslektaşları da akıl hastalıklarının nörolojik olduğu fikrini benimsemek yerine hipnoz ve psikanalizi savunduğu için ondan "Yahudi Şarlatanı" olarak bahsetmektedir. "Kimsenin liberal saçmalıklarını umursamadığı" Prens Rudolf babasının tesirinden ayrılma arzusundadır. Fleur, Taltós tarafından esir alınmış bir ruhtur, paravan olarak yaptığı ispiritizma ve medyumluk seanslarından ötürü "Macar Cadı" olarak anılmaya başlanmıştır, bu seansların kisvesi altında ailesinin suçlarına ortak olmaktadır. Fleur'ün hikâyesi hem Taltós'tan hem de onu kullanan ailesinden ayrılma hikâyesidir.

İd ve süperego çatışması özellikle Freud, Fleur ve Kiss'te kendini gösterir. Dizi, "farklı ve üstün olan" imajını ve insandaki iktidarı Taltós motifiyle karakterize eder. Bölümler ilerledikçe öğrendiğimiz üzere, Taltós seçilmiş bir kişide tezahür eder, bu kişi bir zar içinde doğar ve büyüyünce Taltós'tan yararlanır veya emrine girer. Hayvan ruhlarıyla irtibatlandırılan Taltós "ölülerle konuşup dirilere hükmeder" ve içinde barındığı şahsa üstün kuvvetler verir. Taltós'un adıyla hipnotize edilen kişi Taltós adına verilen her komuta itaat eder.

Freud entelektüel kapasitesi ve fakat gayriahlaki ve kendine zarar verme eğilimindeki hayatıyla, Fleur spiritüel gücü ve dişil enerjisiyle, Kiss ileri yaşına aykırı kuvveti ve ustaca gizlediği kana susamış gaddar kişiliğiyle id'in/Taltós'un güdümündeki, ondan istifade eden fakat ondan muzdarip de olan kahramanlardır. Hikâyelerindeki ikinci bir gerilim, id'in dizginlenmesi hakkındadır.

"Emri öldür!": travma ve histeri

Sigmund Freud'un hocası Henri Charcot'ya göre histeri bilinçaltına tesir eden bir travmanın vücutta fizyolojik sorunlar ve ruh hâlinde dengesizlikler ve sapmalar olarak kendini gösteren psikosomatik bir bozukluktur.

Semptomlarını bedene kanalize ederek özneyi baltalayan bu hastalığın "Freud"da pek çok kez düğümlenip çözüldüğünü görürüz. Fleur'ün çocukken köyünü basıp herkesi katleden askerleri Taltós'un gücüyle yenmesi ve Taltós'un bu andan itibaren ona hâkim olması; Kiss'in savaşta masum esirleri öldürme emrini izzet-i nefsine yedirememesi, Prens Rudolf'un şaibeli şekilde annesini kaybetmesi ve (ima edildiği kadarıyla) Kayzer'in manevi bir tür tacizine uğraması travmaların örneğidir.

Bu karakterlerin hepsi histerik semptomlar göstermektedir. Fleur duygudurum bozuklukları çekmekte ve Kontes Szapáry'nin sürekli hipnozu altında yarı ölü bir hayat sürmektedir. Rudolf abartılı cinsel faaliyetlerle içindeki travmanın boşluğunu doldurmaktadır. Kötülüğe alet olan Kiss savaştan sonra bir polis müfettişi olarak ve elindeki vakalara kendini adayarak travmayı yenmeye çalışsa da histeri semptomları bedenine kanalize olmuştur, silah kullandığı eli sürekli kramplarla bükülmektedir.

Doktor Freud bu düğümleri psikanaliz ve hipnoz ile çözer bir bir. Freud, Fleur'ün çocukluğunda yaşadığı katliamı canlandırır hipnozla. Taltós'un gerçekten yararlı olduğu kanısı zihinde hâkimdir. Freud ve Fleur'ün seansları Taltós ile temasa geçerek ona yerini göstermek üzerinedir. Freud, Kiss'i de hipnotize eder ve senaryoyu bilinçaltında baştan yazarlar, Kiss tabancasıyla Boşnak esirlerin başındadır. Doktor neden esirleri öldüreceğini sorunca Kiss "Emirler böyle, emre uymak zorundayım" der. Doktor'un "Emri öldür" komutuyla Kiss komutanını vurur ve serbest kalan esirler misali kenetlenen yumruğu çözülür. Fakat neticede Kiss ve Rudolf'un histerisi iyileşmeden kalacaktır.

Totem ve tabu

1913'te yayınlanan "Totem ve Tabu" Sigmund Freud'un başta Oedipus tezi olmak üzere psikanalitik teorisini kuran kilit metinlerden biriydi. Freud'un antropolojik temellere dayandırdığı (fakat bugün geçerli görülmeyen) bu eseri toplumun ve otoritenin oluşumunu Afrikalı kabilelerin kültürüne dayanarak açıklar. Totem, kendine kudsi ve üstün güç atfedilen nesnedir. Kabileler farklı totemi olan kabilelerle iletişim kurmamakta ve evlenmemektedir. Bu noktadan, totemlerin farkından ise normlar ve tabular doğmaktadır. İnsanlar ise fetiş nesneleri taşıyarak totemlerin bu gücünden yararlanabilmektedir. Bu fikre göre tüm iktidar konumları inşaidir, izafidir. Totemler büyünün ve animizmin geçerli olduğu alternatif bir gerçeklik

SZAPÁRYLER'İN SİYASİ DAVALARI İÇİN ONU GÖZDEN ÇIKARDIKLARINI ANLAYAN FLEUR DE HİPNOTİZE EDİLİP KÖTÜ NİYETLE HUZURUNA GÖNDERİLDİĞİ PRENS RUDOLF'U ÖLDÜRESİYE DÖVER VE "AİLE"SİNE REST ÇEKEREK DOKTOR FREUD'A KAÇAR.

inşa ederler. Bu konumların tahttan hal' edilmesiyle ayrı ve hür bir kişi ve bu kişinin alternatif sebeplendirmesi ve alternatif gerçekliği mümkün olacaktır. Histerik ve obsesif hastalar yanlış toteme ve *karanlık armonile*re inanan kişilerdir. Nitekim dizide gördüğümüz histerik karakterlerin ve hipnotize edilen masumların inanılmaz kararlılığı da farklı/"büyülü" bir sebeplendirmeye, bir "büyü"-ye kapılmalarının neticesidir.

Freud, Fleur'ü tedavi etmeyi bir takıntı hâline getirmiştir, bir sahnede nişanlısına yazdığı mektupta onun adı yerine Fleur yazması bunun bariz örneğidir. Zira Fleur, onun kendi inşa ettiği farklı totemden gelen, bir fetiş nesnesi ve bir muktedir olma vasıtasıdır. Fleur Salome'nin iyileşmesi, hipnozun mutlak olarak kanıtlanması, psikanaliz ve psikiyatrinin muzaffer olması, Freud'un ünlü bir psikiyatr olması ve bununla onu küçümseyen ve kınayan babasından kurtulması katarsis, son bölümlerden birine adını veriyor demekti.

Szapáryler'in siyasi davaları için onu gözden çıkardıklarını anlayan Fleur de hipnotize edilip kötü niyetle huzuruna gönderildiği Prens Rudolf'u öldüresiye döver ve "aile"sine rest çekerek Doktor Freud'a kaçar. Bu bir totem değişimi, Ödipal bir pakt değiştirme kararıdır. Zalim sultanlardan biri hal' edilmiştir. Fakat Taltós halen ona hükmetmektedir. Taltós da devrildiğinde büyü bozulacak, "Operacı"nın dizi boyunca mırıldandığı *karanlık armoniler* susacaktır.

Katarsis: "Kanın çığrından çıktığı saattir bu"

Kaba hatlarıyla histeri ve nevroza sebep olan tatminsizlik ve güvensizlik hâlinin tatmine kavuşması manasına gelen katarsis son bölümlerden birine adını veriyor. Katarsis bölümü dizide tüm histerik düğümlerin çözüme erdiği andır. Yaşadıkları travmayla okültizm histerisine tutulan Szapáryler, Taltós'un esiri olan Fleur, kendine zarar veren (self destructive) davranışlar sergileyen Freud travmalarıyla yüzleşirler.

Kayzer'i öldürmeyi amaçlayan Szapáryler, Kayzer'in isteği hilafına Prens Rudolf tarafından bir baloya davet edilir. Dansın ve müziğin başladığı anda Kont ve Kontes Szapáry'nin "Taltós size hükmedecek!" nidasıyla balonun müziği, yerini Taltós'un *karanlık armoni*sine bırakır ve başta Rudolf olmak üzere herkes birbirini öldürmeye başlar. Taltós artık kesesinden ve kan çığırından çıkmıştır.

Olay yerine gelen Fleur ve Freud hipnozu bozar fakat babasını kovalayan Rudolf hâ-

len trans hâlinde kalmıştır. Kayzer "koca devlet"i, "Macar cadı ve Yahudi şarlatan"ın kurtardığı gerçeğinin utancıyla olayı örtbas eder. Kiss ve Freud görevlerine iade edilir, Freud yıllardır aradığı itibara kavuşur.

Savaş bitti: "Du bist eine eigene mensch"

Katarsisin ardından bağımsızlık için savaşın sona erdiğini görürüz. Daha önce Freud zihni şu şekilde tanımlamıştı: "Ben bir evim. Bu evin içi karanlık, bilincim ise oradaki tek ışık... Rüzgârda bir mum ışığı, titreşen bir alev, bazen burada, bazen orada, diğer her şey karanlıkta, diğer her şey 'bilinçaltında' kalıyor. Yine de oradalar. Diğer odalarda, oyuklarda, koridorlarda, merdivenlerde ve kapılarda. Her an oradalar. Ve içinizde yaşayan, içinizde dolaşan her şey, hepsi oradalar. Çalışıyor ve yaşıyorlar..."

Sarayda geçen sahnelerden sonra bir bilinç akışı sahnesi izleriz. Freud'un ev metaforuna atfen, Freud karanlık bir odadadır. Bu odada önce baba totemin yerine ikame edilmek istenen yeni totemin, bağımsızlık arzusunun gücünün kanalize edildiği Fleur'e olan takıntının sona erdiğini görürüz. Ardından ise Freud'un, babasını öldürerek Ödip Sendromu'nun icaplarını gerçekleştirdiğini görürüz.

Bu noktada anlarız ki, (dizinin başındaki histerik personadan ayrı düşünüldüğünde) Freud, bir sağaltıcı ve dizginleyici olarak, hipnozları bozan ve Taltós'a yer bildiren übermensch olarak "süperego"yu, Taltós ve tesirine aldığı karnal arzularla dolu femme fatale Fleur id'i temsil etmektedir. "Fleur çok zayıf, bana muhtaç" diyen Taltós süperego Freud'un verdiği güvenlik hissiyle, ve kendini kanıtlama arzusundaki süperego Freud ise id'in temsilcisi ve fetiş nesnesi Fleur'ü tedavi ederek çatışmayı aşmış, ortak payda ve makul zemine ulaşmıştır.

Fleur'ün babası ve Freud'un babası ölmüş; totem devrilmiş, histeri çözülmüştür. Fakat babası ölmeyen Rudolf, üstüne üstlük kapanım da yaşayamamış ve trans hâlinde/Taltós'un emrinde mahsur kalmıştır. Başında sürekli "Taltós sakin olmanı/uyumanı emrediyor" diyen bir nöbetçiyle ve prangalarla zaptedilmektedir. Kayzer, tedavi için Freud'u davet etmiştir. Freud, Rudolf'u hipnotize eder ve "Bir kapının önündesiniz, içeride ne var?" sözleriyle "karanlık ev"e girer. Rudolf ağlayarak anlatır: "Çocukluk odama, karanlık odaya dönmek istemiyorum, orada sürekli bana işkence eden, onun kadar güçlü değilim diye, karanlıktan korkuyorum diye gülen bir şey var." Freud'un "Eski odanıza dönmek zorunda değilsiniz, artık yetişkin bir insansınız [eine eigene mensch]" sözleri Rudolf'un ızdırabını teskin eder. Fakat düğüm "eigene" (ayrı) kelimesinde yatmaktadır. Sorun ve çare ayrı olma arzusunda ve iktidarında yatmaktadır.

Sonuç: Modern psike ve büyübozumu

Freud, barındırdığı (her "schlafen sie" (uyu!) denenin anında hipnoza girmesi, Fleur yerine Taltós konuşurken yapılan şeytani ses efekti gibi) kimi gerçekçilikten uzak mantık hataları bir kenara konulursa, Batı dünyası için bile marjinal ve ezber bozucu bir biyografi/dönem anlatısı formatı sunuyor. Zira *Freud*'un senaryosunda (ve *Werckmeister Harmonies*'te de yaklaşık olarak) işlenen psikolojik safhalar; histeri ve katarsis hâlleri Avusturya ile Macaristan'ın, psikoloji/psikiyatri ve nörolojinin, bilim ve okültizmin ilişkisini de aydınlatıyor, en küçük failden en makro faile "Freud"un tüm kahramanları aynı çizgiden geçerek "büyür", "ayrı" bir ferd olurlar. Üstelik bu anlatı, muhtemel eğilimin aksine hiç de kitabi olmayan, hayal gücü ve yaratıcılıkla müzeyyen bir üsluptan güçlü imgelerden kuvvet alarak, tarih, biyografi, psikoloji gibi alanları da birleştirerek kendi alternatif gerçekliğini, totemsel büyüsünü inşa ediyor. Geçmişle ve travmayla olan sıkı temasından belli arketipler ve

şemalardan geçerek gelişme motifinden ötürü "Freud"u Bergsoncu bir bildungsroman olarak tanımlayabiliriz. İçerik yükü bir sezonun kaldıramayacağı kadar çok da olsa, ikinci sezonun iptaliyle karizmatik subayımız Kiss ve Prens Rudolf'un hikâyeleri yarım da kalsa "Freud" örnek alınası bir deney.

Fakat bence dizi izlendikten sonra asıl düşünülecek olan, bu hikâyenin bize ne açıdan ilham olabileceğidir. *Freud* ve Freud aslında bir psikoloji tahlili değil bir psikenin tahlilini yapıyor. Edmund Husserl öznenin beş duyuyla algıladığı ve sosyal yargıları paralelinde anlamlandırdığı "dünya"yı hayat dünyası (lebenswelt) olarak adlandırmıştı. Her kültürel üretim, bir hayat dünyasının ve bir konumun eseri. Sigmund Freud'un düşünceleri ise pek çok etiketle etiketlenebilecek düşünceler. Erkek merkezli olmalarının yanı sıra, modern, modernist, Batılı ve 19. yüzyıllılar. Freud'un görüşleri belli bir hayat dünyasında hayat bulan belli bir psikenin, modernist Batılı insan tipinin tahlili aslında, geleneksel otorite figürleri tarafından baskılanan, "liberal saçmalıkları kimsenin umrunda olmayan" alil evladın, eski totem etrafında oluşan büyüyü bozarak (disenchantment) yeni bir büyü kuran *ayrı* failin psikesinin tahlili...

Modern ferdler olarak bu psikenin inşa ettiği bir dünyada yaşıyoruz. İçinde yaşadığımız dünya bir totemin kuralları ve tabuları ile inşa edilmiştir, bunun etrafında da bu cesur yeni dünya kendi takıntılarını, kendi fetişlerini oluşturmuş, yığınlar üzerinde kendi büyüsünü yapmıştır. Tıpkı kendinden bir önceki dünya gibi. Küreselleşen Batıcı kültür atmosferi karşısında ayrı, *eigene* bir psikemiz ve de hayat dünyamız gerçekten varsa, bu fikirde samimi isek Taltós'un gücüne dayanıp eski totemi yıkmanın, *medenileşme sürec*inden çıkmanın, "karanlık çocukluk odası"ndan dışarıya ve yeni bir hayat dünyasına cesur bir adım atmanın vakti gelmiştir...

1913'TE YAYINLANAN "TOTEM VE TABU" SİGMUND FREUD'UN BAŞTA OEDİPUS TEZİ OLMAK ÜZERE PSİKANALİTİK TEORİSİNİ KURAN KİLİT METİNLERDEN BİRİYDİ.

1. Sigmund Freud da gerçekte bir tür zar parçasına dolanmış hâlde doğmuştur, hikâyenin istisnai güçlere sahip üstün kahramanı ile Taltós arasındaki bu benzerlik manidardır. Szapáryler'in yaptığı gizli ayinde Fleur'ün zardan çıkması da bunla ilgilidir.
2. Yararlanma veya emrine girme hâli İslam'daki sihir, cin ve hüddam olguları ile paralellik arz etmektedir.
3. Müziğin büyüleyici ve hipnotik etkisi ile insanları çığırından çıkaran kötücül kuvvet (Prens vs Taltós) şaşırtıcı şekilde Werckmeister Harmonies ve Freud'da ortaktır.
4. Freud, Freud'un travmatize olan insanlardaki korku ve çekim hissiyatını açıklamak için kullandığı unheimlich (tekinsiz) kavramını oldukça önplana çıkaran bir yapım. Bu da demek oluyor ki korku ve gerilim unsurları içeren, özellikle Taltós ile bağlantılı "ayin" sahnelerinde zaman zaman itici ve müstekreh unsurlar içeren cidden marjinal bir yapım. Bunlardan rahatsızlık duyabilecek olanların izlemesini tavsiye etmem.
5. Bildungsroman kahramanın kötü yoldan iyi yola saparak kişisel gelişim kaydettiği, mükerrer motifler içeren, ilk örneklerini Alman romantiklerinin verdiği bir roman türüdür.

Ahmed Fatih Andı

Öğrenci

Uluslararası ilişkiler yüksek lisansı yapıyor. Daha önce muhtelif dergilerde deneme ve film tahlilleri yayınlandı. Sinemasever bir tarih yolcusu.

Mikro Öykülerden Ölümcül Rekabete

FORMULA 1

Hayatta Kalmak İçin Sür

Bugüne değin yapılmış Formula-1 temalı en detaylı çalışma olan *Formula-1: Hayatta Kalmak İçin Sür* isimli mini belgesel dizi, mikro öykülerle kurgulanan oldukça başarılı hikâyeleri ve insan olmanın binbir türlü hâline hız ve rekabet tutkusu eşliğinde yer veren muhteşem dramatik anlatısıyla gerilimli ve büyüleyici bir seyir vaat ediyor.

SADIK ŞANLI

Görünenden fazlası

İngiliz yazar Simon Kuper'ın 1994 yılında yayımlanan ve dilimize de *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* ismiyle çevrilen kitabı *Football Against the Enemy*, çarpıcı içeriği nedeniyle dünya genelinde geniş bir yankı uyandırmıştı. Zira Kuper, 9 ay boyunca dünyanın farklı kıtaları ve ülkelerinden birçok spor antrenörü ve futbolcuyla yaptığı söyleşilerden yola çıkarak hazırladığı kitabında, futbolun bir spor dalı olmaktan çok daha fazlası olduğunu, siyaset ve ekonomiyle, dolayısıyla güç ve iktidar ilişkileriyle iç içeliğini somut örneklerle ve detaylıca ortaya koymayı başarmıştı. Aslında Kuper'ın kitabından çok önce, futbolun yalnızca bir spor dalından ibaret olmadığı sıkça konuşulagelmişti. Özellikle, Portekizli diktatör Antonio de Oliveira Salazar'a, kırk bir yıl boyunca ülkesini tek başına yönetebilme başarısının sırrı sorulduğunda, sonradan "3F Kuralı" olarak isimlendirilecek cevabı, futbolun bir spor dalından çok daha fazlası olduğunun en somut anlatılarından biriydi. Salazar, başarısının sırrını "kitlelerin afyonu" olarak gördüğü "futbol, fado (müzik) ve fiestaya (eğlence) borçlu olduğunu", amiyane tabirle toplumu bu üçüyle oyaladığını söylüyordu. Bu anlamda Kuper'ın kitabı malumun detaylı bir ilamı, Salazar'ın sözünün de ayrıntılı bir şerhiydi. Geride bıraktığımız yıllar ise futbolun daha fazla kitleselleştiği ve tüm insanlık için bir spordan çok daha fazlasını ifade ettiğini ortaya koyan büyük gelişmelere sahne oldu. Zira günümüzdeki birtakım rakamlara ya da istatistiklere kabaca göz atmak, bu olgunun gerçekliğini görmek adına yeterli olacaktır. Reklamcılıktan yayıncılığa, giyim sektöründen turizme yüzlerce farklı sektör ve binlerce iş kolunun paydaşı olduğu futbol, yaklaşık 1 milyar insanın istihdamına kaynaklık eden, kulüplerin astronomik bütçeleri, yayın ve sponsorluk gelirlerinin dışında, yalnızca transfer sezonunda 200 milyar doların üstünde bir pazarın oluştuğu devasa bir sektöre dönüşmüş durumda. Hâliyle, futbol sahada rekabet için bir araya gelmiş 22 futbolcunun dostane mücadelesini hedefleyen bir spor dalı olmanın çok daha ötesinde anlamlar içeriyor.

Ekranın artan ilgisi

2 trilyon doları aşan bir bütçeye sahip dünya eğlence sektöründe, futbolun dışında birçok başka spor dalı da benzer anlamlar taşıyorlar. Kuper'ın kitabından ödünç alırsak, "asla sadece kendisi olmayan" spor dallarından bir diğeri de, siyasilerin/ülkelerin paydaşı olmak için yoğun çabalar harcadıkları, spor endüstrisinde ekonomik olarak 9. büyük branş olan ve dünyada ortalama 600 milyon izleyiciye sahip Formula-1 yarışları. Özetle, yıllık ortalama 2,5 milyar dolarlık bütçeyle dev bir ekonomiye tekabül eden Formula-1 de futbol gibi, göründüğünden çok daha fazlasını içeren bir spor branşı. Sinema ve dizi sektörü de, uzun yıllar boyunca futbol ya da basketbol kadar ilgi göstermediği Formula-1'i, son yıllarda hazırladığı muhteşem yapımlarla odağına almayı sürdürüyor. Bu yapımlardan biri de, bugüne kadar gerçekleştirilen en detaylı Formula-1 içerikli projelerden biri olan *Formula-1: Drive to Survive (Formula-1: Hayatta Kalmak İçin Sür)*. Netflix ve Formula One ortaklığıyla hazırlanan mini belgesel dizi *Formula-1: Drive to Survive*, özgün doğası ve terminolojisinin yanı sıra rekabetin ve hayatta kalabilmenin sınırlarını olabildiğine zorlayan Formula-1 yarışlarını az bilinen, çok merak edilen yönleriyle ve olabildiğine zengin bir çalışma eşliğinde izleyicilerin dikkatine sunuyor.

Pay ve prestij arzusu

Aralarında Ferrari, Mercedes, McLaren, Red Bull Racing, Renault, Haas, Williams gibi dev firmaların başı çektiği 10 takım ve toplam 20 araç ve yarış pilotundan oluşan Formula-1, 1950'den bu yana her yıl düzenlenen yarışlarla dünya genelinde milyonlarca hız ve rekabet tutkununun gözde spor etkinliğine dönüştüğü gibi, spor ve eğlence endüstrisinden aldığı dev bütçeyle de ülkelerin, siyasetçilerin ve iş dünyasının da kayıtsız kalamayacağı derecede büyük bir spor dalı.

Bugüne değin, daha çok her biri kendi sektörünün en iyileri arasında yer alan firmaların isimlerini taşıyan takımları ve dünyaca ünlü yarış pilotlarıyla öne çıkan Formula-1'i, bir yarış sporu olmanın ötesinde, ve tanık olunmadığı düzeyde detaylıca ele alan *Formula-1: Drive to Survive*, Formula-1 dünyasının oldukça merak edilen arka planına ışık tutuyor. 71 yıllık tarihe sahip Formula-1'in 2018 yarışlarıyla açılan belgesel, anlatısını yarışlarda takımların vitrinini oluşturan dünyaca ünlü pilotlar üzerinden gerçekleştirse de her bölümde vitrinin arka planındaki isimler ve çalışmaların yanı sıra Formula-1'i diğer spor dallarından ayıran özgün doğası ve terminolojisi ile kişisel hikâyelere de olabildiğince odaklanıyor.

Temsil edilen takımlar ve pilotların arkasında yıl boyunca olağanüstü bir gayretle çalışan 4 binden fazla insanın üstün çabalarıyla seyredebildiğimiz yarışlar, her yıl yirmiden fazla ülkede ve tamamen bu yarışlar için tasarlanmış mühendislik harikası pistlerde gerçekleştiriliyor. Her yıl yirmiden fazla kentin, tüm Formula-1 çalışanlarınca ziyaret edilmesi, her pistte ortalama 300 bin izleyicinin buluşması ve her yarışın dünya genelinde milyonlarca insan tarafından izleniyor olması, ülkelerin prestij ve turizm gelirleri açısından büyük meblağlara tekabül edebiliyor. Bu yönüyle, bu devasa endüstriden en başta ülkelerine pay almak isteyen siyasetçilerin, Formula-1'e kayıtsız kalabilmeleri mümkün görünmüyor. Diğer yandan, takımların bu yarışlar için ayırdıkları 5 milyon ila 160 milyon dolar arasında değişen bütçeler, her biri yaklaşık 300 milyon dolar değerindeki yarış arabaları ve takım başına ortalama 90 milyon doları, toplamda 1,8 milyar doları bulan devasa sponsorluk gelirleri, yarışlarda milyonlarca izleyiciye logosunu göstermek isteyen iş dünyasının da yarışlara kayıtsız kalmamasını beraberinde getiriyor.

Paradoksun ardındaki mikro öyküler

Siyaset ve iş dünyasını bir yana bırakıp *Formula-1: Drive to Survive*'ın asıl odak noktasına gelirsek, yapımın isminden de anlaşılacağı üzere, âdeta bir paradoksa tekabül eden ve Formula-1'in de ana felsefesini oluşturan, hayatta kalmak adına titizlikle zorlanan hız limitlerinin arkasındaki büyük çabalar, organizasyonlar ve mikro düzeydeki insan öykülerine yoğunlaşıyor. Bugüne değin daha çok yarışlara iştirak eden markalar ve pilotlar

arasındaki efsanevi mücadeleler ve ölümlü kazalarıyla bilinen ve gündeme gelen Formula-1 dünyası, bu kez hız ve rekabet ekseninde insan bedeni ve salt bu yarışlara özel hazırlanan araçların sınırlarını zorlayan yoğun çabaların arka planındaki insan hikâyelerini odağına alıyor.

Her bölümü ortalama 50 dakika süren ve 30 bölümden oluşan *Formula-1: Drive to Survive, s*pora ya da Formula-1'e ilgi duymayan izleyici için izlenmesi çok da cazip bir belgesel dizi gibi görünmeyebilir. Ancak bu belgesel dizi, her şeyin ötesinde "bir anlatı kurmak" noktasında olağanüstü başarılı bir yapım. Dizi, her bölümde odağına aldığı bireysel karakterler ve hikâyeleri yoluyla, izlemesi son derece gerilimli, heyecanlı ve dramatik bir anlatıya dönüşüyor. Belgesel boyunca yarış pilotları ve aileleri, takım yöneticileri ve sahipleri ve geri planda çalışan birçok yetkin ismin Formula-1'e uzanan hayat yolculuğu, hedefleri, hayalleri, rekabet arzuları, hırsları, hız ve kazanma tutkuları, endişeleri, hataları, ihanetleri, üzüntüleri ve sevinçleri, kısaca insan olma hâllerinin izdüşümleri olabildiğine samimi ölçüde izleyiciye yansıtılıyor. En çok da, her şeyin saliseler içinde olup bittiği ve kazanan ile kaybedeni çoğunlukla saniyelerin belirlediği bir yarışın en yalnız insanları olan yarış pilotlarının yarış esnasında kayıt altındaki araç kameralarından yansıyan görüntüler, pilotların yaşam ile ölüm arasındaki saliselik eşiklerdeki anlarına, reflekslerine, kararlarına tanıklık ettirmesi açısından olabildiğine dramatik ve merak uyandıran bir izlence sunmayı başarıyor.

Asıl gaye

Yarışlarda takımların devasa bütçelerine eşlik eden şaşırtıcı düzeydeki ileri teknoloji kullanımları, sergiledikleri büyüleyici takım çalışmaları, beklenen ve beklenmeyen durumlara verdikleri tepkiler, yaşadıkları sürprizler, kimi zaman rekabetteki zarafet, çokça da hayatın sınırlarını âdeta vahşi bir hırsla zorlayan ve anbean ölümün kıyılarında gezinen hayatların hikâyelerine tanıklık, izleyici açısından da olabildiğine farklı bir seyir zevki ve tecrübesi sunuyor.

Olabildiğince korkusuzca ve zorlu rekabetlere sahne olmasına rağmen, kazanmanın asla tek ya da asıl gaye olmadığını sade ve anlamlı bir şekilde sunmayı başaran, mikro öykülerin ölümcül rekabeti adım adım heyecan ve tutkuyla ördüğü bu yapım, yalnızca Formula-1 izleyicileri için değil, bu yarışlara ilgi duymayan izleyicilere de -şans vermeleri durumunda- çok keyifli bir izlence vaat ediyor.

Sadık Şanlı

Sinema Eleştirmeni, Yazar

Birkaç kitap yazdı, birkaçı da yakın zamanda okurlarla buluşacak. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda çalışıyor.

Türkiye'den Kitaplar

Gülşen-i Raz

Yedi asırdır onlarca şerhe ve tercümeye konu olan ve sûfîlerin başucu eserlerinden biri hâline gelen *Gülşen-i Râz*, Doğu klasikleri denince akla ilk gelen eserlerden biridir. *Gülşen-i Râz*, Mahmûd Şebüsterî'nin (1288-1340) dönemin Horasan şeyhlerinden Emir Hüseynî'nin bir ulakla Tebriz erenlerine gönderdiği manzum on beş soruya yine aynı arûz vezninde karşılık vermesiyle oluşmuştur. Eser küçük hacmine rağmen irfânî meselelere dâir neredeyse değinmedik konu bırakmaz. Kozmolojiden sûfîlerin sıkça kullandıkları sembollere, varlık tasnifinden seyr u sülûka, mutlak ve mümkin varlık ilişkisinden aşk ve muhabbete kadar birçok konuyu ele alan *Gülşen-i Râz* "her şey içinde" bir eserdir. Bin beyitten oluşan eser sanki irfanî literatürde anlatılan kıssaların hisselerinin gayet sistematik bir şekilde bir araya getirilmiş hâli gibidir ve bu yönüyle irfânî metinlere giriş özelliği taşır. Sırların gül bahçesi anlamına gelen *Gülşen-i Râz* adına yakışır bir şekilde insana, tanrıya, metafiziğe dair sırları fâş etme hedefiyle nazmedilmiştir.

Mahmûd Şebüsterî, çev. Fatih Ermiş, Ketebe Yayınları

Dilin Toplumsal Tarihi

Tarihi ölü bir anlatı olmaktan kurtarıp yaşayan, nefes alan bir canlı hâline getiren sosyal tarih anlayışı tüm tarih yazımını kökten değiştirdi. Sosyal disiplinlerin tamamıyla etkileşim hâlinde olan bu yeni tarih yazımı ile birlikte geçmişte yaşanmış büyük olayların bir izleyicisi olmaktan kurtulan ve onun içinde yaşayan bir özne hâlini alan "sıradan insan" da bu sayede tarihsel özne konumuna yerleşmiş oldu. Dile ve onda gerçekleşen değişimlere hem bir tarihsel kaynak hem de onu yaratan en büyük aktörlerden biri olarak bakan bu kitap, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan bir aralıkta İngiltere, Fransa ve İtalya'da "dilin" peşine düşüyor: Şarlatan hekimlerin onu bir araç olarak kullanmasından, Fransız Devrimi'nin köktenci bir biçimde dönüşüme uğratmasına; iki dilli bir anlaşmanın yarattığı kargaşadan, 18. Yüzyıl Parisi'nde kullanılan hakaretlerin sosyolojisine dilin serüvenine tanıklık etmemize olanak sağlıyor. Toplumsal tarih yazımının en verimli isimlerinden Peter Burke ve Roy Porter'ın derlediği bu eser dilin yarattığı toplumlardan toplumların yarattığı dile ve ikisinin iç içe geçmişliğine emsalsiz bir kaynak teşkil ediyor.

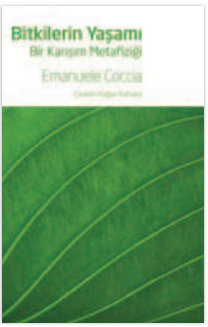
Peter Burke ve Roy Porter, çev. Kadriye Göksel, Islık Yayınları

Varlık'tan Garip'e

Varlık'tan Garip'e -Türk Rönesansı'nın Şiiri (1933-1941), modern Türk şiirinin en hareketli dönemlerinden biri olan 1930'lu yıllarda belirmiş şiir anlayışlarıyla süreli yayınlardaki şiir verimini dönemin koşulları içinde değerlendiren bir çalışma. Cumhuriyet rejiminin kültür ve sanat politikalarına ağırlık verdiği bu yıllarda *Varlık, Servet-i Fünûn, Yücel, Edebiyat Gazetesi, İnsan, Kopuz, Orhun, Oluş, Gündüz, Yedigün* ve *Aramak* gibi birçok süreli yayın varlığını sürdürür. Farklı sanat görüşlerini benimseyen şair ve yazarların bir araya geldiği bu dergiler sayesinde edebiyatımızda büyük bir şiir birikimi oluşmuştur. Bu birikimi kapsamlı bir kaynak taramasına dayanarak ortaya koyma amacı taşıyan bu kitapta, farklı şiir anlayışlarına eşit mesafede durmaya özen gösterilerek dönemin poetik çerçevesi belirlenmiştir. Sibel Yılmaz, çalışmasında, *Varlık* dergisinden Garip hareketine uzanan çizgideki Türk şiirinin gelişimini tematik yaklaşımlar, şairler ve Garip Şiiri etrafında inceliyor. Bilinen şairler ve şiirlerin yanı sıra edebiyat tarihinin unutmaya terk ettiği popüler şairleri ve dönemin şiir ortamını geniş bir perspektifle ele alıyor.

Sibel Yılmaz, Çolpan Kitap

Bitkilerin Yaşamı

Doğa, salgınlarla ve türlü felaketlerle insanı ayrıcalıklı konumunu sorgulamaya çağırırken düşünürler de insanı merkezden çıkaracak bakış açıları arıyor. Hızla birçok dile çevrilen, ödüle layık görülen bu kitapta Emanuele Coccia dünyayı anlamak için merkeze bitkileri koyuyor; yaprakların, köklerin ve çiçeklerin bakış açısına yerleşiyor, onların anlattıklarını dinliyor: Bildiğimiz ve içinde yaşadığımız hâliyle dünyayı onların yarattığını, hayal etmekte ve akıl yürütmekte esas ustaların onlar olduğunu, gezegen üzerindeki tüm yaşamı bir güneş krallığı hâline getirdiklerini öğreniyoruz. Bitkilerin söylediklerini anlamak her şeyden önce bir bakış dönüşümünü gerektiriyor ve *Bitkilerin Yaşamı* gündelik yaşamdan, felsefeden ve bilimden yola çıkarak, şiirsel diliyle bu dönüşüm için bize rehberlik ediyor.

Emanuele Coccia, çev. Kağan Kahveci, İş Bankası Kültür Yayınları

Kökler

Simone Weil, *Kökler - İnsanın ve Ruhun İhtiyacı* ile İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği karanlığın ardından Avrupa'yı ve dünyanın geri kalanını etkileyen sosyal, kültürel ve manevi köklerden kopuşun nedenlerini teşhis ediyor. Weil, modern insanın temel yükümlülüklerini görmezden gelmesinin onu köksüz bıraktığı tezi ile bireyi muhatap alarak kitlelere, ideal toplumun yeniden inşası için bazı önerilerde bulunuyor. "Ruhun ihtiyaçları", "köksüzleşme" ve "köklere dönüş" başlıklarından oluşan bu üç bölümlük manifesto, insan ruhunun sahip olduğu ebedî ışığa ayna tutarak topluma, köklerine dönüşe ve yeniden doğuşa giden yolu göstermekte. Weil düşüncesinin en eksiksiz ifadesi olarak kabul edilen "olağanüstü özgünlük"teki bu eser ilk kez Türkçede.

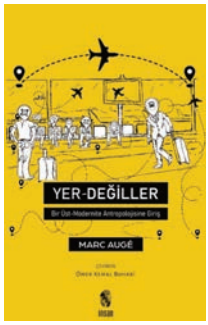
Simone Weil, çev. Yusuf Yenen, Ketebe Yayınları

Editör ne iş yapar?

Sevdikleri kitapların yolculuğunu merak eden okurlar, teslim ettiği metnin başına neler geleceğini bilmek isteyen yazarlar ve çevirmenler genellikle şunu sorar: Editör ne iş yapar? Editörlük bir iş; ama editörlüğün bir meslek, hatta sanat olduğu söylenebilir. Gerçekte, bütünüyle sözcüklere dayalı bir uzmanlık alanı olmasına karşın, birkaç sözcükle basitçe anlatılamayacak kadar derin bir mevzu, editörlük. Bu bağlamda düşünülünce "Editör ne iş yapar?" sorusu gerçekten de yaşayan, canlı bir soru. Yazarlar, çizerler, çevirmenler, okurlar; hatta sektörün önemli çarklarından dizgiciler, grafikerler veya satış yöneticileri bile sorabilir bu soruyu. Bir de tabii, editörlüğü bir meslek olarak arzulayan gençler. Lakin bu sorunun yanıtı asla basitçe verilemez, zira editörlük, üretim sürecinin son derece karmaşık işlediği bir alandır. Otuz yılı aşkın süredir editörlük yapan ve sözcüklere dayalı bir iş alanı olmasına rağmen, ironik biçimde, yayıncılık hakkında yeterli yazılı kaynak olmadığını vurgulayan Peter Ginna, sektörün duayen isimlerinin kaleme aldığı yazıları bir araya getirdiği *Editör Ne İş Yapar?*'da, a'dan z'ye editörlüğün neredeyse tüm yönlerini ele alıyor, editörlüğü bir meslek ve kariyer olarak irdeliyor.

Edt. Peter Ginna, çev. Berna Akkıyal, Deli Dolu Yayınları

Yer-Değillller

Fransız etnolog ve antropolog Marc Augé bu eserinde modernitenin aşırılıkla kaim hâli olan üst-moderniteyi, antropolojik olmayan mekânlar, yani "yer-değiller" üzerinden işlemektedir. Üst-modernitenin mekânları olan yer-değiller, kimliksizlik, ilişkisizlik ve tarihsizlik üzerinden tanımlanmaktadır. "Günümüz dünyasının somut gerçekliğinde yerler ve mekânlar, yerler ve yer-değiller birbirine karışmakta ve birbirinin içine girmektedir. Neresi olursa olsun bir yer yer-değile dönüşme ihtimalinden asla beri değildir. Yere geri dönmek, yer-değillerin müdavimi-nin (örneğin bir yörenin derinliklerinde ikinci bir konut hayalini kuran) sığınışıdır. Yerler ve yer-değiller onları betimlemeyi mümkün kılan kelimeler ve kavramlar gibi birbirine karşıttır (veya birbirini çağırmaktadır).

Marc Augé, çev. Ömer Kemal Buhari, İnsan Yayınları

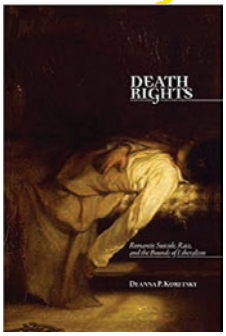

Osmanlı Resminde İstanbul İmgesi

İstanbul, Osmanlı kültürünün en önemli imgelerinden biri olmasının yanında bir arzu nesnesi olarak da, hayalle gerçeğin, izlenim ile kurgunun iç içe geçtiği bir görsel dilin oluşmasına aracılık eder. Geç dönem Osmanlı'daki görsel kültür ve mimarlık alanlarında çalışmaları olan Tarkan Okçuoğlu'nun Osmanlı modernleşme sürecinde resim sanatının önemli bir ayağını oluşturan duvar resimlerine odaklandığı *Hayal ve Gerçek Arasında: Osmanlı Resminde İstanbul İmgesi*, İstanbul'un hangi üslup özelliklerine, ne tür söylemlere ve biçim çeşitliliğine göre betimlendiğini araştırıyor. Çalışma Osmanlı Devleti dönemindeki sanat akımları ve bunların dönüşümlerine mercek tutarken, ilk Natüralist resimlerden Avrupa üslubunun hâkim olduğu döneme kadar uzanıyor. Sanat tarihçisi Esra Ali-çavuşoğlu, kitabın sunuş metninde şu değerlendirmelerde bulunuyor: "Sadece İstanbul'da değil, Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu gibi çok geniş bir coğrafyada izini sürebildiğimiz İstanbul imgesi, figür yasağının olduğu bir coğrafyada, bir anlamda 'portre'nin yerine geçer. Bu 'kent portreleri'yle Osmanlı'nın siyasi gücü de simgelenir ve somutlaştırılır."

Tarkan Okçuoğlu, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları

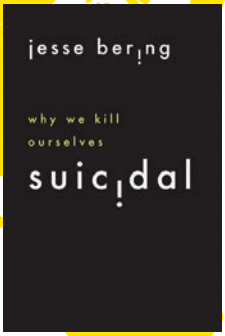
Dünyadan Kitaplar

Ölüm Hakkı

Dostoyevski'nin anti-kahramanı Svidrigaylov intihar etmesini, "Tanrı olmak" olarak meşrulaştırmıştı. Tarihsel bir gerçek olarak olmasa da "intihar"ın tarihini bu anti-kahramanla başlatmakta bir beis olmasa gerek. Deanna P. Koretsk bu çalışmasında "erken çöken karanlığı" bir yandan liberal öznellik ve vaadlerin sınırlarının bir alegorisi bir yandan da intihara meyilli "yaratıcı deha"nın izini sürmek olarak çerçevelendiriyor. Denilebilir ki böylece söz konusu insan hakları nosyonunun çift yönlü bir yapısökümünü yapmaya çalışıyor. Tarihsel olarak, benzeri liberalizm eleştirilerinin kendine odak aldığı Avrupa-merkezci, cinsiyetçi ve ırkçı, kısacası "ideal insan" seremonisinin de bir kez daha altının oyulduğu bir mahiyet arz ediyor Ölme Hakkı. Kurt Cobain'den Victor LaValle'ye kadar popüler figürlerin de metinde izlerini bulmak mümkün.

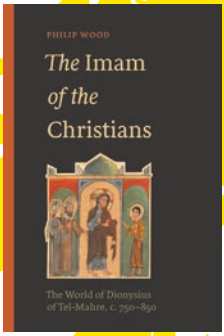
Death Rights, Deanna P. Koretsk, Suny Press, 2021, 214 s.

İntihar

İntiharın edebî ya da felsefi bir nosyon kadar, bir halet-i ruhiye olarak, şimdilerde "psikoloji"nin alanı içine boca edilen, önemli bir tematizasyonu da vardır. Jesse Bering, bu anlamda oldukça kişisel bir hikâyeyle intiharın bu ruhsal ve bilişsel noktalarına değiniyor kitabın. Bering otuzlu yaşlarının çoğunda muhtemelen kendini öldüreceğini düşünür. Hem başarılı bir psikolog hem de önemli bir yazardır. Ama bu önemli kariyer, yine de onun "canına kıyma dürtüsü"nü içinden çıkarmasına yetmedi. Hayli uzun bir zaman -birçok benzeri gibi- neden intihar etmediğine dair gerekçeler bularak geçirdi. Bering, nihayet intihar etmedi ve bütün bu uzun intiharla boğuşma seanslarından geriye kalan "hasıla"yı uzun uzun anlatmaya başladı. İntihardan kurtulup hayatta kalan, bu rahatlamayla birlikte intihar fikri yerini şu garip fikirlerin kaynağının ne olduğu, tekrar edecek mi, hayvanlarda bu tür eğilimler var mı gibi sorulara bıraktı ve bu önemli çalışma ortaya çıktı.

Suicidal: Why We Kill Ourselves, Jesse Bering, The University of Chicago Press 2018, 272s.

Hristiyanların İmamı

Hristiyanların İmamı, Hristiyan liderlerin Cezire'deki (Kürdistan ve kuzey Suriye bölgesi) Abbasi halifeliği döneminde, Müslüman yöneticilerin siyasi uygulamalarını ve fikirlerini nasıl benimsediklerini ve uyarladıklarını inceliyor. Jacobite kilisesinin patriği Tel-Mahre'li Dionysius'un yazılarına odaklanan Philip Wood, bu karşılaşmanın Bizans ve Batı Avrupa'daki Hristiyanlıklardan çok daha farklı bir İslami Hıristiyanlığı nasıl ortaya çıkardığını anlatıyor. Bunu yaparken Wood, erken dönem İslam dünyasına ve Müslümanların diğer dinî topluluklarla etkileşimlerine yeni bir perspektif getirmeye çalışıyor. Wood, Dionysius ve diğer Hristiyan din adamlarının Müslüman seçkinlerle yakın bağlar kurarak, dindaşları üzerinde nasıl daha büyük bir güce sahip olduklarını, örneğin sıradan insanların yaşamlarını düzenleyen kanunlar çıkarma, devlet birliklerini kullanma hakkı olduğunu inceliyor. İslam'ın gelişiminde kritik bir dönemde Orta Doğu Hristiyan yaşamının kapsamlı bir incelemesi olan bu kitap, aynı zamanda kültürel ve dinî uyumun şaşırtıcı işleyişinin bir vaka çalışmasıdır.

The Imam of the Christians, Philip Wood, Princeton University Press, 2021, 304 s.

Sadece bir finans kuruluşu değilsen,
imkânlarını vakfedersin.
Yüzlerce yıldır memleketine hayır sağlayan
vakıf kültüründen ilham aldık, 5 yılda katılım finans
sektörünün en güçlü sermayeli kuruluşu olduk.
Yüzlerce yılın birikimi ile 5 yaşında
VAKIF KATILIM
Ortak geçmiş, ortak gelecek.
#HayataVakfet

67.YIL

Tüm kalbimizle daima milletimizle

Bize kalbinde yer açan ve Türkiye'nin en büyük iki bankasından biri olmamızı sağlayan milletimize teşekkür ederiz. Milletimizle birlikte nice 67 yıllara...

VakıfBank, daima seninle.

444 0 724 | vakifbank.com.tr

VakıfBank
Burası Sizin Yeriniz

/vakifbank